

PËR MËSIMDHËNËSIN/EN

duk^agjini
shtëpia botuese publishing house

Majlind Ferdulli, Nevzat Nevzati, Pajtim Hodolli

GJEOGRAFIA

Për klasën e nëntë të arsimit të mesëm të ulët

9

PËRMBAJTJA

Udhërrëfyes	5
Hyrje.....	7
Planifikimi vjetor	15
Plani dymujor: shtator—tetor.....	16
Plani dymujor: nëntor—dhjetor	21
Plani tremujor: janar—shkurt—mars.....	25
Plani tremujor: prill—maj—qershor	28
Mësimi 1: Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik.....	32
Mësimi 2: Gadishullit Ballkanik - Veçoritë shoqërore-ekonomike	34
Mësimi 3: Kosova – Pozita gjeografike.....	36
Mësimi 4. Ndërtimi gjeologjik dhe relievi i territorit të Kosovës	38
Mësimi 5: Përforcim i njohurive.....	40
Mësimi 6: Klima e Kosovës	42
Mësimi 7: Hidrografia e Kosovës.....	44
Mësimi 8: Tokat, bota bimore dhe shtazore.....	46
Mësimi 9: Popullsia e Kosovës dhe veçoritë e saj	48
Mësimi 10: Strukturat themelore të popullsisë së Kosovës dhe migrimet e popullsisë	50
Mësimi 11: Vendbanimet.....	52
Mësimi 12: Testoni njohuritë e fituara.....	54
Mësimi 13: Veçoritë ekonomike të Kosovës dhe faktorët e zhvillimit ekonomik	56
Mësimi 14: Buqësia në Kosovë - Faktorët shoqërorë në zhvillimin e bujqësisë.....	58
Mësimi 15: Industria dhe energjetika.....	60
Mësimi 16: Komunikacioni, tregtia, zejtaria dhe turizmi.....	62
Mësimi 17: Vlerësim me shkrim - Gjysmëvjetori I	63
Mësimi 18: Regjioni Lindor i Kosovës.....	64
Mësimi 19: Regjioni Perëndimor i Kosovës	66
Mësimi 20: Ushtrime dhe përforcim - Regjionet gjeografike të Kosovës.....	68
Mësimi 21: Republika e Kosovës - veçoritë juridike, politike, administrative	70
Mësimi 22: Shqipëria - pozita gjeografike dhe relievi	72
Mësimi 23: Klima, hidrografia, tokat dhe bota bimore	74
Mësimi 24: Testoni njohuritë e fituara.....	76
Mësimi 25: Popullsia e Shqipërisë	78
Mësimi 26: Zhvillimi ekonomik i Shqipërisë	80
Mësimi 27: Aktivitet - elementet natyrore të Shqipërisë.....	82
Mësimi 28: Transporti, tregtia dhe turizmi	84
Mësimi 29: Regjioni i Ultësirës Perëndimore	86
Mësimi 30: Krahina Malore Qendrore e Shqipërisë.....	88
Mësimi 31: Krahina Malore Veriore dhe Krahina Jugore e Shqipërisë.....	90
Mësimi 32: Përforcim: Shqipëria	92
Mësimi 33: Maqedonia e Veriut.....	94
Mësimi 34: Mali i Zi	96
Mësimi 35: Aktivitet: Maqedonia e Veriut, Serbia dhe Mali i Zi.....	98
Mësimi 36: Serbia	100
Mësimi 37: Problemet mjedisore në Kosovë	102

Të dashur mësimdhënës dhe mësimdhënëse,

Në duar keni librin tuaj, i hartuar për t'ju ardhur në ndihmë në zhvillimin e mësimi, mbështetur në metodologjitë më të përparuara të sotme.

Sistemi arsimor në Kosovë ka kaluar përmes vështirësive të panumërta dhe në shkolla janë përdorur metoda tradicionale të mësimdhënies. Sot kemi mundësinë që arsimi t'i pajisë nxënësit me kompetencat që u nevojiten, për të formësuar jetën e tyre dhe për të kontribuar në shoqëri. Për të gjetur mënyrën më të mirë dhe për ta realizuar këtë synim, shtëpia botuese “Dukagjini” në vazhdim të nismës për përfshirjen e metodologjive të mësimdhënies ndërvepruese në librat e mësimdhënësve, ka për qëllim t'ju ndihmojë të gjeni përgjigje për pyetjen themelore: *Çfarë metodologjie do të përdorni për të ndërtuar e krijuar dije, shkathtësi, qëndrime dhe vlera që do t'u nevojiten nxënësve të Kosovës për të formësuar të ardhmen e tyre?*

Integrimi në hapësirën arsimore të shekullit të 21-të kërkon, midis të tjerash, modernizimin e metodave ekzistuese të mësimdhënies dhe nxënies, futjen e veprimtarive bashkëkohore në mësim, që mundësojnë përgatitjen e një individi aktiv, të pavarur dhe të lirë, të pajisur me shprehje të menduarit kritik, krijues, komunikues, bashkëpunues dhe kurioz, i aftë për të përmbushur kërkesat e shoqërisë së sotme dhe të nesërme shqiptare.

Cilësia e re e të nxënit dhe mësimdhënies përbën përparësi absolute për arsimin. Ju nuk jeni vetëm burime informacioni, por kërkohet të përdorni metoda dinamike të mësimdhënies, të quajtura edhe metoda mësimore ndërvepruese, të cilat përbëjnë elementet bazë të këtij modeli, për t'i motivuar nxënësit që të angazhohen më shumë në mësim.

Modeli i këtyre librave është i pranishëm për herë të parë në Kosovë i zbatuar në vitin 2022 dhe mësimet janë hartuar nga kolegët tuaj, me përkushtim dhe përgjegjësi maksimale.

UDHËRRËFYES për konceptimin e mësimave model

Faqja në të majtë

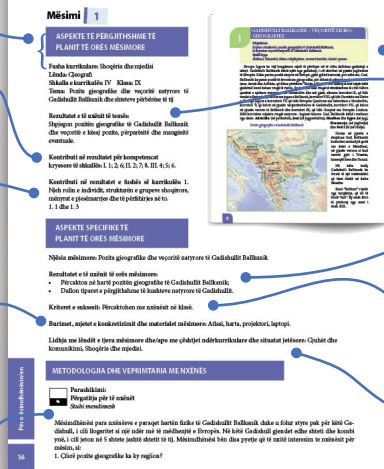
Këto janë të dhëna identifikuese, të cilat orientojnë për mësimin.

Mësimi synon që, përmes rezultateve të të nxënës, të kontribuojë në një ose disa prej kompetencave.

Rezultatet specifike janë në koherencë me ato të fushës.

Të gjitha mjetet dhe materialet, e çdo lloji, që shërbejnë për konkretizim në ndihmë të të nxënës.

Parashikimi është faza e parë e orës mësimore që siguron përqendrimin dhe aktivizimin e nxënësve në mësim.

Paraqitja e faqes së librit të nxënësit ndihmon mësimdhënësin/en gjatë përgatitjes.

Rezultatet e të nxënës të temës janë në koherencë me ato të orës mësimore; tema është më e gjerë.

Rezultatet specifike të të nxënës janë ato mbi të cilat ndërtohet mësimi.

Janë zbrëthim i rezultateve të të nxënës sipas niveleve të arritjes. Përcaktohen me nxënës në klasë.

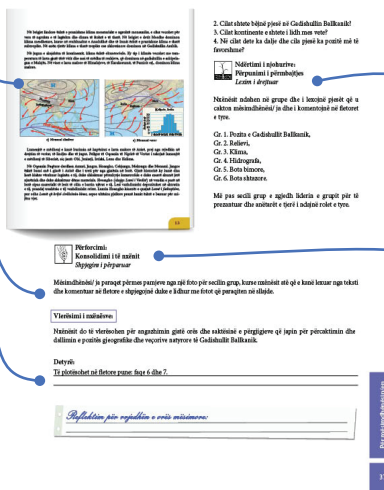
Zakonisht, mësimi ka lidhje me lëndë dhe fusha të tjera, të cilat evidentoohen.

Faqja në të djathtë

Paraqitja e faqes së librit të nxënësit ndihmon mësimdhënësin gjatë përgatitjes.

Vlerësimi formues në raport me rezultatet e të nxënës.

Vetëreflektim dhe vetëvlerësim për orën mësimore në raport me arritjen e rezultateve të nxënësve.

Përpunimi i përbajtjes është faza e dytë e orës mësimore, ku bëhet përzgjedhja e materialit mësimor dhe organizimin metodologjik i tij.

Përfundimi është faza e tretë e orës mësimore, ku bëhet integrimi i dijeve dhe shprehjeve, si dhe zbatimi i tyre.

Përshkrim i rubrikave kryesore të orës së mësimi

Rezultatet e të nxënës të temës janë hartuar mbi bazën e koncepteve të përgjithshme, të cilat janë pika referuese në përzgjedhjen e përbajtjeve mësimore për lëndën dhe rezultateve të të nxënës për këtë temë. Në këtë rast, mund të merren nga tabela e krahasimit të planeve dhe programeve ekzistuese me Kurrikulën Bërthamë, por edhe mund të hartohen vetë, mund të jenë një, dy a më shumë rezultate. Një rezultat i të nxënës të lëndës mësimore mund të shërbejë për një apo më shumë njësi mësimore - kjo varet nga përshkrimi i rezultatit të të nxënës dhe nga elementet përbërëse të tij.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës. Duke filluar nga klasa e tretë e më lart, nxënësit zotërojnë operacione mendore; të menduarit e tyre është konkret, me elemente të të menduarit abstrakt. Prandaj, mësimi me këta nxënës kalon në tri faza, dhe të menduarit e tyre sipas proceseve njohëse.

Zhvillimi i kompetencave, përkatësisht në rezultatet e tyre, bëhet përmes fushës kurrikulare, e cila kontribuon në arritjen e rezultateve të kompetencave. Të gjitha kompetencat kryesore të kurrikulës zërthehen në rezultate të të nxënës. Ato janë pjesë e Kurrikulës Bërthamë dhe parashihen të përvetësohen nga nxënësit, me rastin e përfundimit të shkallës së kurrikulës.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës. Shprehin kërkesat thelbësore të arritjes në fushën kurrikulare, drejt zotërimit të kompetencave kryesore në përfundim të shkallës. Ato përshkruajnë atë se çfarë duhet të dijë, të besojë, të vlerësojë dhe të jetë i aftë për të bërë nxënësi në fund të shkallës a nivelit dhe shprehin një varg domenesh, duke përfshirë: njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat. Vendosen rezultatet e të nxënës në fushën kurrikulare, vetëm ato që reflektohen në temën mësimore.

Rezultatet e të nxënës. Rezultatet specifike të të nxënës janë ato mbi të cilat ndërtohet ora e mësimi, të cilat përbëjnë detajimin e rezultateve të të nxënës në temën që janë në koherencë me ato të fushës së kurrikulës.

Kriteret e vlerësimit/suksesit janë zërthim i rezultateve të të nxënës sipas niveleve të arritjes dhe sigurojnë vlerësim të drejtë për shkallën e zotërimit. Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Metodologjia dhe veprimtaritë me nxënësit - fazat e zhvillimit të mësimi. Tashmë nxënësit, duke filluar nga klasa e tretë e lart, zotërojnë operacionet mendore, të cilat kanë karakter konkret, me elemente të të menduarit abstrakt. Me kalimin në klasat më të larta, marrin karakter mbizotërues, pasi të menduarit është formal. Mësimi me këta nxënës kalon në tri faza të të menduarit gjatë të nxënës, sipas proceseve njohëse.

Çfarë simbolizon modeli me tri pamje të ndryshme të ciklit të jetës së bimës së grurit në tri fazat e mësimi?

Mbillet një farë. Pasi është bërë puna themelore e fillimit, mësimdhënësi vazhdon dhe fara e grurit lëshon rrënjë dhe bima rritet. Kalliri i grurit është pjekur dhe përmban fara për shumë bimë të tjera; po kështu, edhe mësimi mund të çojë në shumë veprimtari të tjera. Cikli i jetës së grurit, nga fara në tokë, në bimë, e prapë në farë, sugjeron, gjithashtu, ciklin e vazhdueshëm të shkollimit përmes mbështetjes në njohuritë ekzistuese, për të vazhduar më tej.

Parashikimi: Përgatitja për të nxënësit

Në fazën e parashikimit mbillet një farë në një truall pjellor. Mësimi duhet të mbështetet edhe në njohuritë ekzistuese të nxënësve, ashtu si fara merr ushqim nga trualli ku është mbjellë.

Kjo është faza e parë e strukturës për zhvillimin e të menduarit dhe të të nxënës. Në këtë fazë kryhen veprimtari të ndryshme njohëse, nxënësi është i përfshirë gjallërisht në rikujtimin e asaj çka di rreth temës së mësimi, bën lidhjen e njohurive të reja me ato që dihen. Nxënësit ndërtojnë njohuritë, konceptet, kuptimin e ri mbi dukuritë e aktuara nga bazat e njohurive të mëparshme.

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes

Mësimi vazhdon me fazën e ndërtimit të njohurive; fara e grurit lëshon rrënjë dhe bima rritet. Kjo është faza e dytë e strukturës për zhvillimin e të menduarit të nivelit të lartë gjatë të nxënës dhe nxënësi është i përfshirë në procesin e përfundimit të kuptimit të njohurive. Gjithashtu, ruan interesin dhe ritmin e vendosur gjatë fazës së parashikimit.

Përforsimi: Konsolidimi i të nxënës

Mësimi përfundon me fazën e përforsimit. Kalliri i grurit është pjekur dhe përmban fara për shumë bimë të tjera; po kështu, edhe mësimi mund të çojë në shumë veprimtari të tjera. Në këtë fazë, nxënësit konsolidojnë të nxënësit e ri dhe ristrukturojnë skemën e tyre për të përshtatur konceptet e reja dhe për t'i zbatuar ato.

HYRJE

Konceptimi dhe ndërtimi i librit për mësimdhënësin/en

GJEOGRAFIA 9

Fusha kurrikulare *Shoqëria dhe mjedisi* në nivelin e dytë, realizohet përmes mësimit lëndor. Lëndë mësimore e kësaj fushe në këtë nivel është edhe gjeografia. Meqenëse kjo fushë realizohet përmes mësimit lëndor, mësimdhënësit duhet t'i kenë parasysh qëllimet e përbashkëta të fushës, të cilat do të realizohen përmes përmbajtjeve lëndore duke synuar mësimin e integruar.

Fusha *Shoqëria dhe mjedisi* i ndihmon nxënësit për t'i njohur dhe për t'i kuptuar më mirë konceptet, proceset dhe zhvillimet historike në nivel lokal, kombëtar, rajonal dhe botëror, duke përfshirë lindjen dhe zhvillimin e qytetërimeve të ndryshme si dhe ngjarjet dhe personalitetet e rëndësishme nga kohët më të lashta deri më sot.

Kjo fushë ndihmon nxënësit për t'i thelluar njohuritë mbi vendet dhe hapësirën, sistemet fizike e humane, rajonet dhe karakteristikat e tyre. Gjithashtu, ndihmon krijimin e shprehive, vlerave dhe qëndrimeve në raport me diversitetin kulturor, identitetin social, trashëgiminë kulturore dhe natyrore, organizimin shoqëror, liritë dhe të drejtat e njeriut si dhe rolin dhe funksionimin e institucioneve demokratike.

Fusha *Shoqëria dhe mjedisi*, në shkallën e katërt kurrikulare, ka për qëllim zhvillimin e aftësive, shkathëtsive, vlerave dhe qëndrimeve, për të qenë qytetar i përgjegjshëm, për të zhvilluar identitetin personal dhe për të njohur më mirë atë kolektiv (social, kombëtar, shtetëror, etnik, fetar, racor, gjinor, kulturor, regjional). Kjo fushë ndihmon zhvillimin e aftësive për të gjykuar drejt dhe për të marrë vendime të përgjegjshme në jetën e përditshme, kultivimin e shprehive dhe marrjen e nismave për ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit.

Fusha *Shoqëria dhe mjedisi* në këtë nivel ndihmon nxënësit për t'i zhvilluar e për t'i përforcuar më tej njohuritë e tyre duke siguruar një bazë fillestare për orientim akademik dhe orientim në karrierë.

Udhëzime metodologjike

Për të realizuar qëllimet e kurrikulës, përmes fushës *Shoqëria dhe mjedisi*, këshillohet përdorimi i metodave të ndryshme që plotësojnë njëra-tjetrën dhe që mundësojnë zhvillimin e të menduarit kritik e krijues te nxënësi, për zbatimin e njohurive dhe shkathtësive në situata të ndryshme.

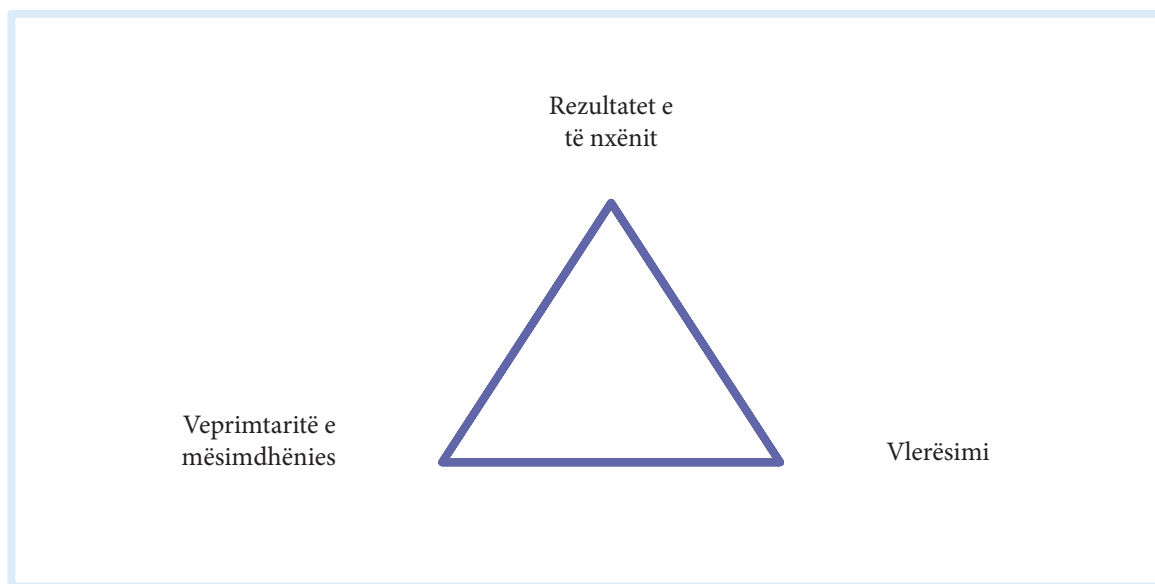
Përzgjedhja e metodave është kompetencë e mësimitdhënësit/es të fushës. Ajo bëhet në përshtatje me nevojat dhe kërkesat e nxënësve, me natyrën e përmbajtjes tematike mësimore dhe të rezultateve të kompetencave për shkallën e katërt kurrikulare, me bazën didaktike dhe me nivelin e formimit të nxënësve, duke i dhënë secilit mundësinë të shfaqë dhe të zhvillojë maksimumin e potencialit që zotëron brenda vetes.

Mësimitdhënësi/ja është i/e lirë të përdorë metoda mësimore bashkëkohore ndërvepruese dhe gjithëpërfshirëse, teknika e forma të shumëllojta të punës dhe një kompleks të tërë procedurash. Këto metoda duhet të jenë në funksion të nxitjes së mendimit të pavarur, kritik e krijues. Metodatat dhe teknikat e punës me nxënësit, kërkohen të jenë të kombinuara dhe të shumëllojta, në funksion të arritjeve të rezultateve të të nxënësit dhe të zbatimit në jetën e përditshme.

Metodologjia ndërvepruese në mësimitdhënie dhe të nxënësit

Libri që keni në duar, është hartuar për t'ju pajisur me metodologjinë ndërvepruese në ndërtimin e dijeve dhe formimin e shkathtësive. Ai trajton temat mësimore në përputhje “Kurrikula Bërthamë e Arsimit të Mesëm të Ulët të Kosovës” (e rishikuar) (2016) si edhe të gjitha dokumentet dhe udhëzimet administrative në fuqi ku është mbështetur metodologjia me të gjithë elementet përbërëse, duke filluar me kontributin në kompetencat kryesore dhe rezultatet e të nxënësit të fushës, rezultatet specifike të të nxënësit të njësisë mësimore, mjetet e punës, ecuria metodologjike e orës së mësimit e deri te vlerësimi i nxënësve. Një nga risitë e këtij libri është se përmban edhe një rubrikë: *Reflektim për rrjedhën e orës mësimore*. Qëllimi i kësaj rubrike është që t'ju ndihmojë të mbani shënime për punën tuaj në klasë, arritjet, por edhe dështimet, dhe më pas të reflektoni kur të bëni përsëritje, të kontrolloni dijet dhe të bëni vlerësimin e nxënësve, por edhe kur të zhvilloni mësimin një vit apo disa vjet më pas.

Në aspektin metodologjik të hartimit të modeleve orientuese për çdo orë mësimi, është treguar kujdes i veçantë në harmonizimin e të gjitha veprimtarive. Marrëdhëniet midis rezultateve të të nxënësit - procedurave të mësimitdhënies dhe të nxënësit - vlerësimit, përbëjnë atë që në metodologjinë e sotme quhet “trekëndësh magjik”. Ky trekëndësh paraqet marrëdhëniet koherente midis rezultateve të të nxënësit, veprimtaritë e mësimitdhënies të të nxënësit dhe vlerësimit. Këta tre komponentë janë në koherencë me njëri-tjetrin, me qëllim që nxënësit të inkurajohen për të mësuar, të jenë pjesëmarrës aktivë në ndërtimin e dijes dhe të shkathtësive.

Burimi: Nga *Metodologji e mësimdhënies*, (faqe 102), B. Musai, 2014. Botuar në Tiranë: CDE

Zgjeroni dhe thelloni dijet

Për më shumë lexoni në: Musai. B. (2014)

Metodologji e mësimdhënies. Tiranë: CDE, faqe 101-128.

Metodologjia e çdo teme zhvillohet në mënyrë pamore rreth mësimi të librit të nxënësit, e cila ju ndihmon ta shikoni atë pa pasur nevojën që ta keni pranë. Përdorimi i kësaj mënyre të paraqitjes metodologjike të mësimi ka dhënë rezultate mjaft të mira.

Zgjeroni dhe thelloni dijet

Për më shumë lexoni në: Woolfolk. A. (2011)

Psikologji edukimi. Tiranë: CDE, faqe 47-51.

Metodologjia ndërvepruese ka si qëllim përfshirjen aktive të nxënësve në ndërtimin e dijes dhe formimin e shprehive. Zhvillimi i nxënësve që mendojnë në mënyrë kritike e që janë krijues është në qendër të metodave të mësimdhënies, të mënyrave të të nxënit e të çdo veprimtarie tjetër, me synim zhvillimin e shprehive të të menduarit të nivelit të lartë. Por, nga ana tjetër, jemi mbështetur edhe në parimet e psikologjisë së edukimit, kryesisht të zhvillimit njohës sipas moshave, me konsideratë të veçantë Zonën e Zhvillimit Proksimal të Vigotskit, e cila është zona midis nivelit aktual të zhvillimit të fëmijës, sipas përcaktimit të aftësive për zgjidhjen e pavarur të problemeve dhe nivelit të zhvillimit që fëmija është në gjendje të arrijë, përmes orientimit të të rriturve, apo në bashkëpunim me bashkëmoshtarët e tij më të aftë. Kjo është një hapësirë dinamike ku mësimdhënia mund të japë rezultate e ndodhet diku midis asaj që nxënësi di dhe asaj që nxënësi nuk është gati të mësojë. Zona e zhvillimit proksimal është hapësira e mësimi midis së mërzitshmes dhe së pamundurës. Në këtë hapësirë, mbështetja nga mësimdhënësi apo nga një bashkëmoshtar mund të bëjë që mësimi të japë rezultate.

Burimi: *Psikologji edukimi*, (faqe 47), A. Woolfolk, 2011. Botuar në Tiranë: CDE

Zgjeroni dhe thelloni dijet

Për më shumë lexoni në: Woolfolk. A. (2011) *Psikologji edukimi*. Tiranë: CDE, faqe 32-36.

REZULTATET E TË NXËNIT PËR KOMPETENCAT KRYESORE TË SHKALLËS 4

I Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit - Komunikues efektiv	
1.	Transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit.
2.	Përshkruan një ngjarje, të dhënë si detyrë, të lexuar ose të dëgjuar më parë në formë verbale, vizuale ose me shkrim, duke e ruajtur rrjedhën logjike të saj.
3.	Diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj në lëndë të ndryshme, duke i respektuar rregullat e pjesëmarrjes efektive për këmbimin e informatave dhe të ideve.
4.	Harton një tekst, deri në pesëqind fjalë, duke e vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar paraprakisht, duke u bazuar në imagjinatën e vet.
5.	Prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në bashkëpunim me grupin, duke i gërshtetuar format e komunikimit verbal, elektronik dhe veprimin praktik.
6.	Analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke e përdorur leksikun adekuat, të përshtatshëm dhe të saktë dhe i bën ato pjesë të dosjes mësimore.

II Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik	
1.	Paraqet, në formë gojore ose të shkruar, grafike, me simbole, argumente të veçanta për ta sforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga fusha të caktuara.
2.	Përzgjedh informata nga burime të ndryshme për një temë konkrete, i klasifikon ato në bazë të një kriteri të caktuar dhe i përdor ato për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyrë.
4.	Përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke i propozuar aktivitetet kryesore, përcakton qëllimin kryesor, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e atyre aktiviteteve si dhe i parashih pengesat e mundshme gjatë realizimit të tyre.
5.	Arsyeton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët kanë rezultuar në përfundimin e një detyrë/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi ose të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu.
7.	Interpreton me fjalë, me shkrim/me gojë një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë nga situata të jetës së përditshme.
8.	Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke e vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.

III Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm	
1.	Regjistron në formë të shkruar, grafike, me TI etj., informatat ose faktet për një temë të caktuar duke i veçuar, me anë të teknikave të ndryshme, pjesët e rëndësishme dhe më pak të rëndësishme, të nevojshme për atë temë/detyrë të dhënë.
2.	Shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burimet e tjera gjatë ndërtimit të një ideje ose projekti me bazë klase/shkolle ose jashtë saj.
4.	I parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar, duke e regjistruar përparimin apo ngecjen derisa ta gjejë zgjidhjen përfundimtare.
6.	Ndjek në mënyrë të pavarur udhëzimet apo skicat e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., ose të ndonjë burimi tjetër, për të përformuar një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohet prej tij/saj.
7.	Shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënës të temës së dhënë duke veçuar informatat që i kupton nga informatat e reja, të panjohura, si dhe informatat që për të mbeten ende të paqarta.

IV Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv	
1.	Vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grupe për zhvillimin e komunitetit duke paraqitur, në forma të ndryshme të të shprehurit, shembuj konkretë nga jeta e përditshme.
4.	Përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për përgatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës.

VI Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm	
1.	Praktikon të drejtat dhe detyrimet e qytetarisë në situata konkrete jetësore të përditshme, qoftë në klasë, qoftë në shkollë apo gjetiu (si: gjatë diskutimit, respektimit të mendimit të tjetrit etj.).
7.	Përgatit një aktivitet me bashkëpjesëmarrje me të tjerët, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet.
9.	Prezanton pa ngurrim të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, për të krahasuar të tashmen me të kaluarën dhe për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

Temat dhe rezultatet e të nxënit

RNL-të në këtë program mësimor janë bazuar në temat e lëndës, në përputhje me RNF-të dhe konceptet e fushës, në harmoni me RNK-të. Nxënësit në klasën e nëntë i arrijnë rezultatet e të nxënit të lëndës duke i respektuar obligimet, kërkesat dhe normat e caktuara në këtë dokument.

RNL-të ia mundësojnë mësimdhënësit nxjerrjen e njësive mësimore duke e respektuar autonominë e tij dhe të shkollës. Kjo u jep liri mësimdhënësve që në përputhje me kushtet konkrete, jo patjetër të barabarta (numrit të nxënësve, pajisjet, lokacioni etj.), të mund të zgjedhin metodologji përkatëse, duke u bazuar në RNL-të dhe RNF-të dhe duke i zbatuar ato. Kjo autonomi i jep hapësirë mësimdhënësit që të përdorë literaturë alternative dhe informata shumë burimore për ta arritur qëllimin e ngritur me këtë program.

Programi tematik është ndërtuar duke i respektuar programet e klasave paraprake dhe normën javore të mësimi të gjeografisë për klasën e 9-të. Përmbajtja e programit e trajton Kosovën, Shqipërinë si dhe vendet e tjera fqinje të Kosovës. Për dallim nga klasa e shtatë ku trajtohen këto shtete, tani mësohet më gjerësisht për territoret e banuara me shqiptarë.

Koncepti	RNF, Temat dhe RNL	
Individi, grupet dhe marrëdhëniet shoqërore	RNF: 1. Njeh rolin e individit, strukturën e grupeve shoqërore, mënyrat e pjesëmarrjes dhe përfshirjes në to <i>1.1. Analizon çështjet shoqërore, ekonomike, kulturore e arsimore që ndikojnë në individë dhe bashkësi, si dhe argumenton ndikimin e veprimeve të njeriut në mjedis.</i> <i>1.3. Debaton për veprimet dhe çështjet e rëndësishme të qytetarëve në nivel lokal, kombëtar e më gjerë dhe ndërvarësinë e tyre.</i>	
	Tema	Rezultatet e të nxënit të lëndës (RNL)
	Pozita gjeografike, kufijtë dhe madhësia e Gadishullit Ballkanik dhe shteteve përbërëse të tij	Shpjegon pozitën gjeografike të Gadishullit Ballkanik dhe veçoritë e kësaj pozite, përparësitë dhe mangësitë eventuale të kësaj pozite. Përshkruan pozitën gjeografike të Kosovës dhe lidhjen e saj rrugore nëpërmjet luginave lumore dhe qafave malore me vendet fqinje. Analizon pozitën gjeografike të Shqipërisë, duke i veçuar përparësitë e saj (dalja në Detin Adriatik dhe Jon si dhe lidhjet tani më të mira rrugore me Kosovën dhe vendet fqinje). Dallon shtetet përbërëse të Gadishullit Ballkanik, i krahason ato mes vete dhe me shtetet përtej tyre, pozitën gjeografike në Gadishull. Analizon pozitën gjeografike të shteteve fqinje të Kosovës, me theks në vazhdimësinë territoriale e etnike të popullsisë shqiptare: Kosova - Maqedonia e Veriut, Serbia, Mali i Zi.
Proceset shoqërore dhe natyrore	RNF: 2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. <i>2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë (fenomenet) natyrore e mjedisore, shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin që kanë ato në jetën e njerëzve.</i> <i>2.2. Shpjegon përbërjen e gjeosferës, si dhe analizon rolin e resurseve natyrore në mjedisin dhe në zhvillimin ekonomik të një vendi, rajoni, shteti apo kontinenti.</i>	
	Veçoritë e përgjithshme fiziko- gjeografike të Gadishullit Ballkanik	Dallon karakteristikat e përgjithshme esenciale natyrore përbërëse të Gadishullit Ballkanik.

	Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës	Argumenton se përmes cilave tërësi morfologjike (luginave, luginave grykore e qafa malore) lidhet Kosova me vendet përreth dhe me cilat shtete ka kufij natyrorë dhe etnikë. Shpjegon veçoritë kryesore të ndërtimit gjeologjik. Dallon llojet kryesore të shkëmbinjve dhe mineraleve të dobishme prezente në truallin e Kosovës. Dallon tërësitë kryesore relievore të Kosovës. Dallon veçoritë klimatike dhe shtrirjen e përafërt të tyre në territorin e Republikës së Kosovës. Diferencon elementet kryesore klimatike mes rrafshit të Dukagjinit dhe të Kosovës. Shpjegon karakteristikat themelore hidrografike të Republikës së Kosovës. Identifikon pellgjet kryesore lumore në Kosovë. Dallon tipat gjenetikë të liqeneve dhe shtrirjen e tyre në Kosovë. Shpjegon llojet kryesore të tokave në Kosovë dhe shtrirjen e përafërt të tyre. Shpjegon tiparet kryesore floristike dhe faunistike të Kosovës dhe elementet daluese në mes të rajoneve të ndryshme brenda vendit.
	Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë	Shpjegon veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë. Dallon karakteristikat kryesore gjeotektonike. Përshkruan përbërjen kryesore të ndërtimit gjeologjik të Shqipërisë. Dallon njësitë kryesore relievore që e përbëjnë territorin e vendit. Analizon shtrirjen dhe ndikimin e klimës nga jugu në veri dhe nga perëndimi në lindje të vendit. Dallon objektet kryesore ujore (detet, liqenet, lumenjtë etj.) Përshkruan përhapjen dhe plleshmërinë e tokave. Shpjegon përhapjen e bimësisë, të shtazëve dhe faktorët ndikues të përhapjes.
	Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi	Shpjegon karakteristikat themelore natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi, duke i përfshirë faktorët: ndërtimi gjeologjik, njësitë kryesore morfologjike, objektet kryesore hidrografike, komponentët specifikë dhe përcaktues të klimës dhe tiparet e biodiversitetit të këtyre vendeve, me theks të veçantë në pjesën e territoreve ku jetojnë shqiptarët.
Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë	RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe i zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet 3.1. Shfrytëzon në mënyrë kritike burime të ndryshme për të eksploruar dhe për t'i krahasuar ndryshimet dhe ngjashmëritë etnike, kulturore, sociale dhe religjioze në vende dhe periudha të ndryshme. 3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativ-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.	
	RNF: 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme 4.1. Arsyeton llojet e vendimarrjes në jetën e përditshme shoqërore, e kupton nevojën dhe rëndësinë e zbatimit të procedurave demokratike përgjatë proceseve. 4.2. Krahason llojet e ndryshme të vendimarrjeve dikur dhe tani, si dhe reagon dhe i shpreh qëndrimet e tij ndaj dukurive negative në bashkësinë ku vepron dhe në shoqëri.	
	Specifikat demografike, kulturore, ekonomike dhe politiko-administrative të Gadishullit Ballkanik	- Dallon disa tipare ekonomike (industriale, bujqësore, turistike etj.) të Ballkanit. - Dallon shtetet përbërëse të regjionit Ballkanik. - Identifikon gjuhët kryesore dhe elementet e tjera etno-kulturore të popullsisë dhe shtrirjen e tyre në Gadishullin Ballkanik. - Dallon shtrirjen hapësinore të feve më mbizotëruese në Ballkan.

	Veçoritë shoqërore-ekonomike të Kosovës	• Dallon regionet kryesore të Kosovës (Regj. Lindor dhe Perëndimor) duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre. • Analizon shkaqet (faktorët) e popullimit të hershëm të Kosovës. • Argumenton lashtësinë e popullsisë shqiptare dhe të popujve të tjerë në Kosovë. • Arsyeton shkaqet e ndryshimit të numrit të popullsisë shqiptare dhe të popujve të tjerë gjatë periudhave historike. • Analizon dallimet në dendësinë e popullsisë mes regjioneve brenda Kosovës. • Shpjegon faktorët që e kanë kushtëzuar shkallën e lartë të natalitetit, mortalitetin e ulët dhe shtimin natyror të lartë, duke i arsyetuar shkaqet kryesore të këtyre dukurive. • Përshkruan veçoritë kryesore të popullsisë së Kosovës. • Shpjegon strukturën gjinore, moshore, nivelin e shkollimit si dhe grupet kryesore të popullsisë sipas përkatësisë kombëtare e fetare. • Përshkruan faktorët që kanë ndikuar dhe ndikojnë në migrimet e popullsisë dhe fazat kryesore të tyre. • Analizon lidhjet e diasporës me vendlindjen, më parë dhe tani. • Dallon tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë. • Shpjegon kriteret e ndarjes së vendbanimeve dhe funksionet e tyre. • Argumenton lidhjet mes industrializimit, urbanizimit dhe deagrarizimit. • Dallon faktorët natyrorë dhe shoqërorë që ndikojnë në zhvillimin ekonomik të Kosovës. • Vlerëson rolin e kushteve historike, politike dhe shoqërore në zhvillimin ekonomik të Kosovës. • Vlerëson rolin e klimës në ekonomi e në shoqëri. • Vlerëson rolin e ujërave në zhvillimin ekonomik. • Shpjegon rëndësinë e ekonomisë bujqësore në ekonominë dhe zhvillimin e vendit. • Argumenton përshtatshmërinë e mjedisit gjeografik për zhvillimin e ekonomisë bujqësore. • Analizon kushtet natyrore që ka Kosova për zhvillimin e bujqësisë. • Identifikon pasuritë natyrore që ka Kosova dhe ndikimin e tyre në zhvillimin e industrisë dhe të ekonomisë në përgjithësi. • Shpjegon se si kanë ndikuar kushtet politike dhe shoqërore në zhvillimin industrial të Kosovës. • Dallon degët kryesore të industrisë së Kosovës, duke i përshkruar veçoritë kryesore të tyre. • Përcakton në hartë qendrat dhe rajonet më të rëndësishme industriale të Kosovës. • Analizon faktorët që ndikojnë në zhvillimin e ardhshëm industrial të Kosovës. • Krahason rrjetin rrugor dikur dhe tani si dhe perspektivën për të ardhmen në zhvillimin e transportit. • Analizon anët pozitive dhe negative të transportit automobilistik, hekurudhor, ajror dhe zhvillimin e tyre. • Shpjegon kushtet kryesore natyrore, kulturore dhe shoqërore që ndikojnë në zhvillimin e turizmit në Kosovë. • Identifikon zonat kryesore turistike, potencialin turistik që ka Kosova dhe e shpjegon rolin e turizmit në ekonomi. • Vlerëson rolin e turizmit, tregtisë, transportit, shërbimeve dhe të artizanateve në zhvillimin ekonomik të Kosovës. • Analizon ecurinë dhe sfidat e Kosovës drejt anëtarësimit në BE.
--	---	---

	Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë	Analizon karakteristikat kryesore të popullsisë së Shqipërisë (natalitetin, mortalitetin, shtimin natyror, strukturën etnike, moshore, gjinore dhe përkatësinë fetare). Krahason ngjashmëritë e tkurrjes së territoreve shqiptare në jug të vendit sikur ato në veri të Kosovës dhe verilindje apo edhe veriperëndim të Shqipërisë. Identifikon pasuritë natyrore të Shqipërisë dhe rolin e tyre në zhvillimin ekonomik. Vlerëson potencialin turistik të Shqipërisë (zonën bregdetare, zonat e tjera malore dhe bukuritë e veçanta natyrore dhe kulturore). Dallon fushat kryesore me potencial bujqësor dhe me ndikim në ekonominë e vendit. Dallon fazat kryesore të zhvillimit socio-ekonomik dhe politik-kulturor të Shqipërisë që nga pavarësia e saj deri në ditët e sotme. Analizon ndryshimin e madh në procesin politik, ekonomik dhe të migrimeve në fillimin e viteve të '90-ta të shekullit XX. Analizon shtrirjen e vendbanimeve kryesore në raport me veçoritë relievore të Shqipërisë. Dallon regjionet gjeografike dhe tiparet kryesore të tyre. Analizon ecurinë dhe sfidat e Shqipërisë drejt anëtarësimit në BE.
	Veçoritë shoqërore-ekonomike të Republikës së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi	Dallon veçoritë kryesore humane (ekonomike, demografike, urbane) të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi. Dallon degët kryesore ekonomike të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi. Shpjegon ndikimin e kushteve historike, politike dhe shoqërore në zhvillimin e ekonomisë dhe të degëve kryesore të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi. Shpjegon pozitën e shqiptarëve në ish-Jugosllavi. Dallon strukturën nacionale dhe fetare të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi. Vlerëson kontekstin historik të ngjarjeve kryesore dhe dëmtimin e truallit dhe etnikumit të shqiptarëve deri më sot. Shpjegon për shtrirjen e shqiptarëve jashtë territorit të Republikës së Shqipërisë dhe të Republikës së Kosovës, duke e përdorur hartën. Analizon ecurinë dhe sfidat e përbashkëta dhe të veçanta drejt anëtarësimit në BE të shteteve të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi dhe të Kosovës e Shqipërisë krahasuar me to.
Mjedisi, resurset dhe zhvillimi i qëndrueshëm	RNF: 5. Kontribuon në ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit si dhe në zhvillimin e qëndrueshëm	
	<i>5.1. Prezanton shembuj se si një individ dhe një anëtar i një grupi mund të kontribuojë në zhvillimin e qëndrueshëm (ruajtjen e resurseve, riciklimin e materialeve) në harmoni me ruajtjen e mjedisit dhe të biodiversitetit.</i>	
	Tema Sfidat e Kosovës dhe të rajonit përballë kërkesave për zhvillim të qëndrueshëm	Rezultatet e të nxënit të lëndës (RNL) • Analizon zonat më të rrezikuara nga ndotja e ajrit, e ujit dhe e tokave në Kosovë. • Analizon efektet e ndotjes dhe pasojat e saj. • Analizon shkaqet e degradimit (erozionit, ndotjes, keqpërdorimit) të tokave dhe pasojat e tyre. • Tregon hapa të aplikueshëm për zhvillim të qëndrueshëm, me sa më pak efekte negative. • Tregon për sfidat e rajonit dhe Kosovës në plotësimin e direktivave ambientale për anëtarësim në Bashkimin Evropian.

Planifikimi vjetor i temave mësimore për fushën e kurrikulës: Shoqëria dhe mjedisi Klasa IX

TEMAT MËSIMORE TË SHPËRNDARA GJATË MUAJVE					Rezultatet e të nxënit për kompetencat kryesore të shkallës që synohen të arrihen përmes shtjellimit të temave brenda vitit
Lëndët e fushës kurrikulare	Gjysmëvjetori I		Gjysmëvjetori II		
	shtator—tutor	nëntor—dhjetor	janar—shkurt—mars	prill—maj—qershor	
Gjeografi	1. Gadishulli Ballkanik 2. Gjeografia e Kosovës	2. Gjeografia e Kosovës	2. Gjeografia e Kosovës 3. Gjeografia e Shqipërisë	4. Maqedonia Veriore Mali i Zi Serbia 5. Sfidat e Kosovës dhe rajonit përballë kërkesave për zhvillim të qëndrueshëm	I. Komunikues efektiv I - 1, 2, 3, 4, 5, 6,7, 8 II. Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik II - 1, 2, 4, 5, 7, 8 III. Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm III - 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8 IV. Kompetenca për jetë, punë dhe mjedis - Kontribuues produktiv IV - 1, 4, 6 VI. Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm VI - 1, 7, 9
	Gjithsej 9 orë	Gjithsej 9 orë	Gjithsej 11 orë	Gjithsej 8 orë	

PLANI DYMUJOR: SHTATOR—TETOR

Lënda mësimore: Gjeografi 9

Fusha e kurrikulës: Shoqëria dhe mjedisi

Temat mësimore: Pozita gjeografike, kufijtë dhe madhësia e Gadishullit Ballkanik dhe shteteve përbërëse të tij; Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës; Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Klasa: IX

I Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv	
1.	Transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete, në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të shprehurit.
2.	Përshkruan një ngjarje, të dhënë si detyrë, të lexuar ose të dëgjuar më parë, në formë verbale, vizuale ose me shkrim, duke ruajtur rrjedhën logjike të saj.
3.	Diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj në lëndë të ndryshme, duke respektuar rregullat e pjesëmarrjes efektive për këmbimin e informatave dhe të ideve.
4.	Harton një tekst, deri në pesëqind fjalë, duke e vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar paraprakisht duke u bazuar në imagjinatën e vet.
5.	Prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në bashkëpunim me grupin, duke gërshtuar format e komunikimit verbal, elektronik dhe veprimin praktik.
6.	Analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke përdorur leksikun adekuat, të përshtatshëm dhe të saktë dhe i bën ato pjesë të dosjes mësimore.

II Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik	
1.	Paraqet, në formë gojore ose të shkruar, grafike, me simbole, argumente të veçanta për të sforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga fusha të caktuara.
2.	Përzgjedh informata nga burime të ndryshme për një temë konkrete, i klasifikon ato në bazë të një kriteri të caktuar dhe i përdor ato për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyrë.
4.	Përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke propozuar aktivitetet kryesore, përcakton qëllimin kryesor, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e atyre aktiviteteve si dhe parasheh pengesat e mundshme gjatë realizimit të tyre.
5.	Arsyeton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët kanë rezultuar në përfundimin e një detyrë/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi ose të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu.
7.	Interpreton me fjalë, me shkrim/me gojë një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë nga situata të jetës së përditshme.
8.	Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.

III Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm	
1.	Regjistrosh në formë të shkruar, grafike, me TI etj., informatat ose faktet për një temë të caktuar duke i veçuar, me anë të teknikave të ndryshme, pjesët e rëndësishme dhe më pak të rëndësishme, të nevojshme për atë temë/detyrë të dhënë.
2.	Shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burimet e tjera gjatë ndërtimit të një ideje ose projekti me bazë klase/shkolle ose jashtë saj.
4.	I parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar duke regjistruar përparimin apo ngecjen derisa të gjejë zgjidhjen përfundimtare.
6.	Ndjek në mënyrë të pavarur udhëzimet apo skicat e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., ose të ndonjë burimi tjetër, për të përformuar një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohet prej tij/saj.
7.	Shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënës të temës së dhënë duke veçuar informatat që i kupton nga informatat e reja, të panjohura, si dhe informatat që për të mbeten ende të paqarta.

IV Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv	
1.	Vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grupe për zhvillimin e komunitetit duke paraqitur, në forma të ndryshme të të shprehurit, shembuj konkretë nga jeta e përditshme.
4.	Përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për përgatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës.

VI Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm	
1.	Praktikon të drejtat dhe detyrimet e qytetarisë në situata konkrete jetësore të përditshme, qoftë në klasë, qoftë në shkollë apo gjetiu (si: gjatë diskutimit, respektimit të mendimit të tjetrit etj.).
7.	Përgatit një aktivitet me bashkëpjesëmarrje me të tjerët, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet.
9.	Prezanton pa ngurrim të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, për të krahasuar të tashmen me të kaluarën dhe për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

Rezultatet e të nxënës të fushës kurrikulare të shkollës që synohen të arrihen përmes shtjellimit të temave	
RNF: 1. Njeh rolin e individit, strukturën e grupeve shoqërore, mënyrat e pjesëmarrjes dhe të përfshirjes në to. 1.1. Analizon çështjet shoqërore, ekonomike, kulturore e arsimore që ndikojnë te individët dhe bashkësitë, si dhe e argumenton ndikimin e veprimeve të njeriut në mjedis. 1.3. Debaton për veprimet dhe çështjet e rëndësishme të qytetarëve në nivel lokal, kombëtar e më gjerë dhe ndërvarësinë e tyre. RNF: 2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke i vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë (fenomenet) natyrore e mjedisore, i shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin që kanë ato në jetën e njerëzve. 2.2. Shpjegon përbërjen e gjeosferës, si dhe e analizon rolin e resurseve natyrore në mjedisin dhe në zhvillimin ekonomik të një vendi, rajoni, shteti apo kontinenti. 3; 3.1, 3.2 4; 4.1, 4.2	

Temat mësimore	Rezultatet e të nxënit për tema mësimore	Njësitë mësimore	Koha mësimore (orë mësimore)	Metodologjia e mësimdhënies	Metodologjia e vlerësimit	Ndërlidhja me lëndët e tjera, me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore	Burimet
- Shpjegon pozitën gjeografike të Gadishullit Ballkanik dhe veçoritë e kësaj pozite, përparësitë dhe mangësitë eventuale të kësaj pozite. - Përkthuan pozitën gjeografike të Kosovës dhe lidhjen e saj rrugore nëpërmjet luginave lumore dhe qafave malore me vendet fqinje. - Analizon pozitën gjeografike të Shqipërisë, duke veçuar përparësitë e saj (dalja në Detin Adriatik dhe Joni si dhe lidhjet tani më të mira rrugore me Kosovën dhe vendet fqinje). - Dallon shtetet përberëse të Gadishullit Ballkanik, i krahason ato mes vete dhe me shtetet përtej tyre, dhe pozitën gjeografike në Gadishull. - Analizon pozitën gjeografike të shteteve fqinje të Kosovës, me theks vazhdimësinë territoriale e etnike të popullsisë shqiptare: Kosovë - Maqedonia e Veriut, Serbi, Mali i Zi. - Dallon karakteristikat e përgjithshme esenciale natyrore përberëse të Gadishullit Ballkanik. - Argumenton se përmes cilave tërësi morfologjike (luginave, luginave grykore e qafa malore) lidhet Kosova me vendet përreth dhe me cilat shtete ka kufij natyrorë dhe etnikë. - Shpjegon veçoritë kryesore të ndërtimit gjeologjik	1. Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik 2. Gadishullit Ballkanik - Veçoritë shoqërore-ekonomike 3. Kosova – Pozita gjeografike 4. Ndërtimi gjeologjik dhe relievi i territorit të Kosovës 5. Përforcim i njohurive 6. Klima e Kosovës 7. Hidrografia e Kosovës 8. Tokat, bota bimë dhe shtazore 9. Popullsia e Kosovës dhe veçoritë e saj	- - - - - - - - -	9	- Mësimdhënie e drejtpërdrejtë (shpjegim, biseda, sqarim, ushtrime praktike dhe shembujt). - Mësimdhënia me anë të pyetjeve (teknika e pyetjeve drejtuar nxënësve). - Diskutimi dhe të nxëniti bashkëpunim (në grupe të vogla, grupe më të mëdha dhe me të gjithë nxënësit). - Të mësuarit dhe të nxëniti përmes mjeteve multimediale. - Mësimdhënie që nxit të menduarit kritik, krijues dhe zgjidhjen e problemeve.	Nxënësit vlerësohen sipas veprimtarive të listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësim-it, gjithnjë duke e patur parasysh kriteret. Vlerësimi me gojë (të pyeturit, diskutimi, debati etj.) Vlerësimi i punimeve dhe paraqitjeve të fakteve për trupat qiellore dhe paraqitja dhe renditja e tyre në formën vizuale (vizatimit). Shënimet mbahen në listën e kontrollit me nota. Vlerësimi me anë të dëgjimit.	Histori Edukatë qytetare	Teksti bazë 9 Atlas Enciklopedi, Internet Harta Globi Fletore pune 9 ...

-	Dallon llojet kryesore të shkëmbinjve dhe mineraleve të dobishme prezente në truallin e Kosovës.				
-	Dallon tërësitë kryesore relievore të Kosovës.				
-	Dallon veçoritë klimatike dhe shtrirjen e përfaqët të tyre në territorin e Republikës së Kosovës.				
-	Diferencon elementet kryesore klimatike mes rrafshit të Dukagjinit dhe Kosovës.				
-	Shpjegon karakteristikat themelore hidrografike të Republikës së Kosovës.				
-	Identifikon pellgjet kryesore lumore në Kosovë.				
-	Dallon tipat gjenetikë të liqeneve dhe shtrirjen e tyre në Kosovë.				
-	Shpjegon llojet kryesore të tokave në Kosovë dhe shtrirjen e përfaqët të tyre.				
-	Shpjegon tiparet kryesore floristike dhe faunistike të Kosovës dhe elementet dalluese në mes të rajoneve të ndryshme brenda vendit.				
-	Dallon regionet kryesore të Kosovës (regj. Lindor dhe Perëndimor) duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre.				
-	Analizon shkaqet (faktorët) e popullimit të hershëm të Kosovës.				
-	Argumenton lashtësinë e popullsisë shqiptare dhe të popujve të tjerë në Kosovë.				
-	Arsyeton shkaqet e ndryshimit të numrit të popullsisë shqiptare dhe të popujve të tjerë gjatë periudhave historike.				

	- Analizon dallimet në dendësinë e popullsisë mes regjioneve brenda Kosovës. - Shpjegon faktorët që kanë kushëzuar shkallën e lartë të natalitetit, mortalitetin e ulët dhe shtimin natyror të lartë, duke arsyetuar shkaqet kryesore të këtyre dukurive. - Përshkruan veçoritë kryesore të popullsisë së Kosovës.					
--	--	--	--	--	--	--

PLANI DYMUJOR: NËNTOR—DHJETOR

Lënda mësimore: Gjeografi 9

Fusha e kurrikulës: Shoqëria dhe mjedisi
Temat mësimore: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Klasa: IX

I Kompetenca komunikim dhe të shprehurit - Komunikues efektiv	
1.	Transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete, në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit.
2.	Përshkruan një ngjarje, të dhënë si detyrë, të lexuar ose të dëgjuar më parë, në formë verbale, vizuale ose me shkrim, duke ruajtur rrjedhën logjike të saj.
3.	Diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj në lëndë të ndryshme, duke respektuar rregullat e pjesëmarrjes efektive për këmbimin e informatave dhe të ideve.
4.	Harton një tekst, deri në pesëqind fjalë, duke e vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar paraprakisht duke u bazuar në imagjinatën e vet.
5.	Prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në bashkëpunim me grupin, duke gërshtuar format e komunikimit verbal, elektronik dhe veprimin praktik.
6.	Analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke përdorur leksikun adekuat, të përshtatshëm dhe të saktë dhe i bën ato pjesë të dosjes mësimore.

II Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik	
1.	Paraqet, në formë gojore ose të shkruar, grafikë me simbole, argumente të veçanta për ta sforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga fusha të caktuara.
2.	Përzgjedh informata nga burime të ndryshme, për një temë konkrete, i klasifikon ato në bazë të një kriteri të caktuar dhe i përdor ato për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyre.
4.	Përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke propozuar aktivitetet kryesore, përcakton qëllimin kryesor, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e atyre aktiviteteve si dhe parashih pengesat e mundshme gjatë realizimit të tyre.
5.	Arsyeton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët kanë rezultuar në përfundimin e një detyre/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi ose të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu.
7.	Interpreton me fjalë, me shkrim/me gojë një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë nga situata të jetës së përditshme.
8.	Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.

III Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm

1.	Regjistrosh në formë të shkruar, grafike, me TI etj., informatat ose faktet për një temë të caktuar duke i veçuar, me anë të teknikave të ndryshme, pjesët e rëndësishme dhe më pak të rëndësishme, të nevojshme për atë temë/detyrë të dhënë.
2.	Shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burimet e tjera gjatë ndërtimit të një ideje ose projekti në kuadër të klasës/shkollës ose jashtë saj.
4.	I parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar, duke regjistruar përparimin apo ngecjen derisa të gjejë zgjidhjen përfundimtare.
6.	Ndjek në mënyrë të pavarur udhëzimet apo skicat e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., ose të ndonjë burimi tjetër, për të performuar një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohet prej tij/saj.
7.	Shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënës të temës së dhënë duke veçuar informatat që i kupton nga informatat e reja, të panjohura, si dhe informatat që për të mbeten ende të paqarta.

IV Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv

1.	Vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grupe për zhvillimin e komunitetit duke paraqitur, në forma të ndryshme të të shprehurit, shembuj konkretë nga jeta e përditshme.
4.	Përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për përgatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës.

VI Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm

1.	Praktikon të drejtat dhe detyrimet e qytetarisë në situata konkrete jetësore të përditshme, qoftë në klasë, qoftë në shkollë apo gjetiu (si: gjatë diskutimit, respektimit të mendimit të tjetrit etj.).
7.	Përgatit një aktivitet me bashkëpjesëmarrje me të tjerët, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet.
9.	Prezanton pa ngurrim të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, për të krahasuar të tashmen me të kaluarën dhe për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

Rezultatet e të nxënës të fushës kurrikulare të shkollës që synohen të arrihen përmes shtjellimit të temave

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe i zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3.1. Shfrytëzon në mënyrë kritike burime të ndryshme për të eksploruar dhe për të krahasuar ndryshimet dhe ngjashmëritë etnike, kulturore, sociale dhe religjioze në vende dhe periudha të ndryshme.

3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativo-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

RNF: 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme.

4.1. Arsyeton llojet e vendimmarrjes në jetën e përditshme shoqërore, e kupton nevojën dhe rëndësinë e zbatimit të procedurave demokratike përgjatë proceseve.

4.2. Krahason llojet e ndryshme të vendimmarrjeve dikur dhe tani, si dhe reagon dhe shpreh qëndrimet e tij ndaj dukurive negative në bashkësinë ku vepron dhe në shoqëri.

Temat mësimore	Rezultatet e të nxënit për tema mësimore	Njësitë mësimore	Koha mësimore (orë mësimore)	Metodologjia e mësimdhënies	Metodologjia e Vlerësimit	Ndërlidhja me lëndët e tjera, me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore	Burimet
	- Shpjegon strukturën gjinore, mo-shore, nivelin e shkollimit si dhe grupet kryesore të popullsisë sipas përkatësise kombëtare e fetare. - Përkshuan faktorët që kanë ndikuar dhe ndikojnë në migrimet e popullsisë dhe fazat kryesore të tyre. - Analizon lidhjet e diasporës me vendlindjen, më parë dhe tani. - Dallon tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë. - Shpjegon kriteret e ndarjes së vendbanimeve dhe funksionet e tyre. - Argumenton lidhjet mes industrializimit, urbanizimit dhe deagrizimit. - Dallon faktorët natyrorë dhe shoqërorë që ndikojnë në zhvillimin ekonomik të Kosovës. - Vlerëson rolin e kushteve historike, politike dhe shoqërore në zhvillimin ekonomik të Kosovës. - Vlerëson rolin e klimës në ekonomi e në shoqëri. - Vlerëson rolin e ujërave në zhvillimin ekonomik. - Shpjegon rëndësinë e ekonomisë bujqësore në ekonominë dhe zhvillimin e vendit. - Argumenton përshatshmërinë e mjedisit gjeografik për zhvillimin e ekonomisë bujqësore. - Analizon kushtet natyrore që ka Kosova për zhvillimin e bujqësisë.	10. Strukturat themelore të popullsisë së Kosovës dhe migrimet e popullsisë 11. Vendbanimet 12. Testoni njohuritë e fituara 13. Veçoritë ekonomike të Kosovës dhe faktorët e zhvillimit ekonomik 14. Bujqësia në Kosovë - Faktorët shoqërorë në zhvillimin e bujqësisë 15. Industria dhe energjëtika 16. Komunikacioni, tregtia, zejtaria dhe turizmi 17. Vlerësim me shkrim - Gjysmëvjetori I 18. Regjioni Lindor i Kosovës	9	- Mësimdhënie e drejtpërdrejtë (shpjegim, biseda, sqarim, ushtrime praktike dhe shembujt). - Mësimdhënia me anë të pyetjeve (teknika e pyetjeve drejtuar nxënësve). - Diskutimi dhe të nxënit në bashkëpunim (në grupe të vogla, grupe më të mëdha dhe me të gjithë nxënësit). - Të mësuarit dhe të nxënit përmes mjeteve multimediale. - Mësimdhënie që nxit të menduarit kritik, krijues dhe zgjidhjen e problemeve.	Nxënësit vlerësohen sipas veprimtarive të listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësimit, gjithnjë duke e patur parasysh kriteret. Vlerësimi me gojë (të pyeturit, diskutimi, debati etj.) Vlerësimi me anë të dëgjimit. Nxënësit vlerësohen sipas veprimtarive të listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësimit, gjithnjë duke e patur parasysh kriteret.	Histori Edukata e qytetare	Teksti bazë 9 Atlas Enciklopedi, Internet Harta Globi Fletore pune 9

- Identifikon pasuritë natyrore që ka Kosova dhe ndikimin e tyre në zhvillimin e industrisë dhe të ekonomisë në përgjithësi. - Shpjegon se si kanë ndikuar kushtet politike dhe shoqërore në zhvillimin industrial të Kosovës. - Dallon degët kryesore të industrisë së Kosovës, duke përkthuar veçoritë kryesore të tyre. - Përcakton në hartë qendrat dhe rajonet më të rëndësishme industriale të Kosovës. - Analizon faktorët që ndikojnë në zhvillimin e ardhshëm industrial të Kosovës. - Krahason rrjetin rrugor diku dhe tani si dhe perspektivën për të ardhmen në zhvillimin e transportit. - Analizon anët pozitive dhe negative të transportit automobilistik, hekurudhor dhe ajror dhe zhvillimin e tyre. - Shpjegon kushtet kryesore natyrore, kulturore dhe shoqërore që ndikojnë në zhvillimin e turizmit në Kosovë. - Identifikon zonat kryesore turistike, potencialin turistik që ka Kosova dhe shpjegon rolin e turizmit në ekonomi. - Vlerëson rolin e turizmit, tregtisë, transportit, shërbimeve dhe të ar-tizanateve në zhvillimin ekonomik të Kosovës. - Analizon faktorët që ndikojnë në zhvillimin e ardhshëm industrial të Kosovës.			Vlerësimi i punimeve dhe paraqitjeve të fakteve për trupat qiellore dhe paraqitja dhe renditja e tyre në formën vizuale (vizatimit). Shënimet mbahen në listën e kontrol-lit me nota.		
---	--	--	---	--	--

PLANI TREMUJOR: JANAR—SHKURT—MARS

Lënda mësimore: Gjeografi 9

Fusha e kurrikulës: Shoqëria dhe mjedisi

Klasa: IX

Temat mësimore: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës;
Veçoritë natyrore të Shqipërisë; Veçoritë
shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

I Kompetenca komunikim dhe të shprehurit - Komunikues efektiv	
1.	Transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete, në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit.
2.	Përkshkruan një ngjarje, të dhënë si detyrë, të lexuar ose të dëgjuar më parë, në formë verbale, vizuale ose me shkrim, duke ruajtur rrjedhën logjike të saj.
3.	Diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj në lëndë të ndryshme, duke respektuar rregullat e pjesëmarrjes efektive për këmbimin e informatave dhe të ideve.
4.	Harton një tekst, deri në pesëqind fjalë, duke e vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar paraprakisht duke u bazuar në imagjinatën e vet.
5.	Prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në bashkëpunim me grupin, duke gërshtuar format e komunikimit verbal, elektronik dhe veprimin praktik.
6.	Analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke përdorur leksikun adekuat, të përshtatshëm dhe të saktë dhe i bën ato pjesë të dosjes mësimore.

II Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik	
1.	Paraqet, në formë gojore ose të shkruar, grafikë me simbole, argumente të veçanta për ta sforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga fusha të caktuara.
2.	Përzgjedh informata nga burime të ndryshme, për një temë konkrete, i klasifikon ato në bazë të një kriteri të caktuar dhe i përdor ato për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyre.
4.	Përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke propozuar aktivitetet kryesore, përcakton qëllimin kryesor, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e atyre aktiviteteve si dhe parashih pengesat e mundshme gjatë realizimit të tyre.
5.	Arsyeton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët kanë rezultuar në përfundimin e një detyre/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi ose të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu.
7.	Interpreton me fjalë, me shkrim/me gojë një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë nga situata të jetës së përditshme.
8.	Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.

III Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm	
1.	Regjistrosh në formë të shkruar, grafike, me TI etj., informatat ose faktet për një temë të caktuar duke i veçuar, me anë të teknikave të ndryshme, pjesët e rëndësishme dhe më pak të rëndësishme, të nevojshme për atë temë/detyrë të dhënë.
2.	Shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burimet e tjera gjatë ndërtimit të një ideje ose projekti në kuadër të klasës/shkollës ose jashtë saj.
4.	I parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar, duke regjistruar përparimin apo ngecjen derisa të gjejë zgjidhjen përfundimtare.
6.	Ndjek në mënyrë të pavarur udhëzimet apo skicat e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., ose të ndonjë burimi tjetër, për të përformuar një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohej prej tij/saj.
7.	Shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënës të temës së dhënë duke veçuar informatat që i kupton nga informatat e reja, të panjohura, si dhe informatat që për të mbeten ende të paqarta.

IV Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv	
1.	Vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grupe për zhvillimin e komunitetit duke paraqitur, në forma të ndryshme të të shprehurit, shembuj konkretë nga jeta e përditshme.
4.	Përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për përgatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës.

VI Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm	
1.	Praktikon të drejtat dhe detyrimet e qytetarisë në situata konkrete jetësore të përditshme, qoftë në klasë, qoftë në shkollë apo gjetiu (si: gjatë diskutimit, respektimit të mendimit të tjetrit etj.).
7.	Përgatit një aktivitet me bashkëpjesëmarrje me të tjerët, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet.
9.	Prezanton pa ngurrim të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, për të krahasuar të tashmen me të kaluarën dhe për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

Rezultatet e të nxënës të fushës kurrikulare të shkollës që synohen të arrihen përmes shtjellimit të temave

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe i zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3.1. Shfrytëzon në mënyrë kritike burime të ndryshme për të eksploruar dhe për të krahasuar ndryshimet dhe ngjashmëritë etnike, kulturore, sociale dhe religjioze në vende dhe periudha të ndryshme.

3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativo-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

RNF: 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme.

4.1. Arsyeton llojet e vendimmarrjes në jetën e përditshme shoqërore, e kupton nevojën dhe rëndësinë e zbatimit të procedurave demokratike përgjatë proceseve.

4.2. Krahason llojet e ndryshme të vendimmarrjeve dikur dhe tani, si dhe reagon dhe shpreh qëndrimet e tij ndaj dukurive negative në bashkësinë ku vepron dhe në shoqëri.

Temat mësimore	Rezultatet e të nxënit për tema mësimore	Njësitë mësimore	Koha mësimore (orë mësimore)	Metodologjia e mësimdhënies	Metodologjia e vlerësimit	Ndërlidhja me lëndët e tjera, me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore	Burimet
-	Dallon regjionet kryesore të Kosovës (regj. Lindor dhe Perëndimor) duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre.	19. Regjioni Perëndimor i Kosovës 20. Ushtrime dhe përforcim - Regjionet gjeografike të Kosovës 21. Republika e Kosovës - veçoritë juridike, politike, administrative	11	- Mësimdhënie e drejtpërdrejtë (shpjegim, biseda, sqarim, ushtrime praktike dhe shembujt). - Mësimdhënia me anë të pyetjeve (teknika e pyetjeve drejtuar nxënësve). - Diskutimi dhe të nxënit në bashkëpunim (në grupe të vogla, grupe më të mëdha dhe me të gjithë nxënësit). - Të mësuarit dhe të nxënit përmes mjeteve multimediale. - Mësimdhënie që nxit të menduarit kritik, krijues dhe zgjidhjen e problemeve. - Të mësuarit dhe të nxënit përmes mjeteve multimediale.	Nxënësit vlerësohen sipas veprimtarive të listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësimit, gjithnjë duke e patur parasysh kriteret.	Histori Aftësi për jetën	Gjeografia 9 - libri bazë Gjeografia 9 - fletore pune
-	Shpjegon veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë.	22. Shqipëria - pozita gjeografike dhe relievi			Vlerësimi me gojë (të pyeturit, diskutimi, debati etj.)	Mediet dhe komunikimi	
-	Dallon karakteristikat kryesore gjeotektonike.	23. Klima, hidrografia, tokat dhe bota bimore				Globalizimi	
-	Përshkruan përberjen kryesore të ndërtimit gjeologjik të Shqipërisë.	24. Testoni njohuritë e fituara					
-	Dallon njësitë kryesore relievore që përbejnë territorin e vendit.	25. Popullsia e Shqipërisë					
-	Analizon shtrirjen dhe ndikimin e klimës nga jugu në veri dhe nga perëndimi në lindje të vendit.	26. Zhvillimi ekonomik i Shqipërisë					
-	Përshkruan kryesore ujore (detet, liqenet, lumenjtë, etj.)	27. Elementet natyrore të Shqipërisë					
-	Përshkruan përhapjen dhe plleshmë mirinë e tokave.	28. Transporti, tregtia dhe turizmi					
-	Shpjegon përhapjen e bimësisë e të shtazëve dhe faktorët ndikues të përhapjes.	29. Regjioni i Ultësirës Perëndimore					
-	Analizon karakteristikat kryesore të popullsisë së Shqipërisë (natalitetin, mortalitetin, shtimin natyror, strukturën etnike, moshore, gjinore dhe përkatësinë fetare).						
-	Krahason ngjashmëritë e tkurrjes së teritoreve shqiptare në jug të vendit sikur ato në veri të Kosovës dhe verilindje apo edhe veriperëndim të Shqipërisë.						
-	Identifikon pasuritë natyrore të Shqipërisë dhe rolin e tyre në zhvillimin ekonomik.						

PLANI TREMUJOR: PRILL-MAJ-QERSHOR

Lënda mësimore: Gjeografi 9

Fusha e kurrikulës: Shoqëria dhe mjedisi

Klasa: IX

Temat mësimore: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Shqipërisë;
Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë
së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi

I Kompetenca komunikim dhe të shprehurit - Komunikues efektiv	
1.	Transmeton saktë të dhënat e mbledhura për një temë konkrete, në formë tekstuale, numerike, verbale, elektronike apo në ndonjë formë tjetër të të shprehurit.
2.	Përshkruan një ngjarje, të dhënë si detyrë, të lexuar ose të dëgjuar më parë, në formë verbale, vizuale ose me shkrim, duke ruajtur rrjedhën logjike të saj.
3.	Diskuton për një temë të caktuar në gjuhën amtare, në gjuhën angleze ose në gjuhën e dytë të huaj në lëndë të ndryshme, duke respektuar rregullat e pjesëmarrjes efektive për këmbimin e informatave dhe të ideve.
4.	Harton një tekst, deri në pesëqind fjalë, duke e vazhduar një rrëfim gojor apo tekst të lexuar paraprakisht duke u bazuar në imagjinatën e vet.
5.	Prezanton para të tjerëve një projekt për një temë të dhënë, të përgatitur vetë ose në bashkëpunim me grupin, duke gërshtetuar format e komunikimit verbal, elektronik dhe veprimin praktik.
6.	Analizon përmbajtjen dhe kuptimin e nocioneve (koncepteve) të reja, duke përdorur leksikun adekuat, të përshtatshëm dhe të saktë dhe i bën ato pjesë të dosjes mësimore.

II Kompetenca të menduarit - Mendimtar kreativ dhe kritik	
1.	Paraqet, në formë gojore ose të shkruar, grafike, me simbole, argumente të veçanta për të sforcuar mendimin apo qëndrimin e vet për një problem nga fusha të caktuara.
2.	Përzgjedh informata nga burime të ndryshme, për një temë konkrete, i klasifikon ato në bazë të një kriteri të caktuar dhe i përdor ato për marrjen e një vendimi apo për zgjidhjen e një problemi/detyre.
4.	Përpunon idenë e vet në një projekt me shkrim për një çështje të caktuar duke propozuar aktivitetet kryesore, përcakton qëllimin kryesor, afatet, vendin, personat, materialet dhe mjetet e nevojshme për kryerjen e atyre aktiviteteve si dhe parasheh pengesat e mundshme gjatë realizimit të tyre.
5.	Arsyeton ndërmarrjen e hapave konkretë, të cilët kanë rezultuar në përfundimin e një detyre/aktiviteti, zgjidhjen e një problemi ose të ndonjë punimi në klasë/shkollë apo gjetiu.
7.	Interpreton me fjalë, me shkrim/me gojë një rregull, koncept apo proces të caktuar, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë nga situata të jetës së përditshme.
8.	Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri, duke vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë midis këtyre dukurive.

III Kompetenca të mësuarit për të nxënë - Nxënës i suksesshëm	
1.	Regjistrosh në formë të shkruar, grafike, me TI etj., informatat ose faktet për një temë të caktuar duke i veçuar, me anë të teknikave të ndryshme, pjesët e rëndësishme dhe më pak të rëndësishme, të nevojshme për atë temë/detyrë të dhënë.
2.	Shfrytëzon në mënyrë efikase fjalorët, enciklopeditë dhe teknologjinë informative apo burimet e tjera gjatë ndërtimit të një ideje ose projekti në kuadër të klasës/shkollës ose jashtë saj.
4.	I parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar duke regjistruar përparimin apo ngecjen derisa të gjejë zgjidhjen përfundimtare.
6.	Ndjek në mënyrë të pavarur udhëzimet apo skicat e dhëna në libër, skicë, plan, partiturë muzikore, skenar, koreografi etj., ose të ndonjë burimi tjetër, për të përformuar një veprim, aktivitet ose detyrë që kërkohet prej tij/saj.
7.	Shfrytëzon në mënyrë të efektshme teknika të ndryshme gjatë të nxënës të temës së dhënë duke veçuar informatat që i kupton nga informatat e reja, të panjohura, si dhe informatat që për të mbeten ende të paqarta.

IV Kompetenca për jetë, për punë dhe për mjedis - Kontribues produktiv	
1.	Vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grupe për zhvillimin e komunitetit duke paraqitur, në forma të ndryshme të të shprehurit, shembuj konkretë nga jeta e përditshme.
4.	Përdor programet kompjuterike për përpunimin e të dhënave dhe paraqitjen e vizatimeve/diagrameve të nevojshme për për-gatitjen e materialeve individuale apo/dhe publikimeve të ndryshme të shkollës.

VI Kompetenca qytetare - Qytetar i përgjegjshëm	
1.	Praktikon të drejtat dhe detyrimet e qytetarisë në situata konkrete jetësore të përditshme, qoftë në klasë, qoftë në shkollë apo gjetiu (si: gjatë diskutimit, respektimit të mendimit të tjetrit etj.).
7.	Përgatit një aktivitet me bashkëpjesëmarrje me të tjerët, duke përdorur tolerancën si mjet për promovimin e diversitetit kul-turor, etnik, gjinor, fetar, social etj., në shkollë apo në komunitet.
9.	Prezanton pa ngurrim të kaluarën e familjes, të rrethit shoqëror ose të personaliteteve dhe ngjarjeve kryesore të kombit të vet, për të krahasuar të tashmen me të kaluarën dhe për të nxjerrë përfundime për të ardhmen.

Rezultatet e të nxënës të fushës kurrikulare të shkollës që synohen të arrihen përmes shtjellimit të temave

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3.1. Shfrytëzon në mënyrë kritike burime të ndryshme për të eksploruar dhe për të krahasuar ndryshimet dhe ngjashmëritë etnike, kulturore, sociale dhe religjioze në vende dhe periudha të ndryshme.

3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativo-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

RNF: 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme.

4.1. Arsyeton llojet e vendimarrjes në jetën e përditshme shoqërore, e kupton nevojën dhe rëndësinë e zbatimit të procedurave demokratike përgjatë proceseve.

4.2. Krahason llojet e ndryshme të vendimarrjeve dikur dhe tani, si dhe reagon dhe shpreh qëndrimet e tij ndaj dukurive negative në bash-kësinë ku vepron dhe në shoqëri.

Temat mësimore	Rezultatet e të nxënësve për temën mësimore	Njësitë mësimore	Koha mësimore (orë mësimore)	Metodologjia e mësimdhënies	Metodologjia e vlerësimit	Ndërlidhja me lëndët e tjera, me ndërkurrikulare dhe situatat jetësore	Burimet
-	Vlerëson potencialin turistik të Shqipërisë (zonën bregdetare, zonat tjera malore dhe bukuritë e veçanta natyrore dhe kulturore).	30. Krahina Malore Qendrore e Shqipërisë	8	-	Nxënësit vlerësohen sipas veprimtarive të listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësimin, gjithnjë duke e patur parasysh kriteret.	Histori Edukata e qytetare	Teksti bazë 9
-	Dallon fushat kryesore me potencial bujqësor dhe me ndikim në ekonominë e vendit.	31. Krahina Malore Veriore dhe Krahina Jugore e Shqipërisë		-	Mësimdhënja me anë të pyetjeve (teknika e pyetjeve drejtuar nxënësve).		Atlas
-	Dallon fazat kryesore të zhvillimit socio-ekonomik dhe politiko-kulturor të Shqipërisë, që nga pavarësia e saj deri në ditët e sotme.	32. Përforcim: Shqipëria		-	Diskutimi dhe të nxënësve në bashkëpunim (në grupe të vogla, grupe më të mëdha dhe me të gjithë nxënësit).		Enciklopedi
-	Analizon ndryshimin e madh në procesin politik, ekonomik dhe të migrimeve në fillimin e viteve të '90-ta të shekullit XX.	33. Maqedonia e Veriut		-	Të mësuarit dhe të nxënësve përmes mjeteve multimediale.		Internet
-	Analizon shtrirjen e vendbanimeve kryesore në raport me veçoritë relievo të Shqipërisë.	34. Mali i Zi		-	Vlerësimi me anë të pyetjes, diskutimi, debati etj.)		Harta
-	Dallon regionet gjeografike dhe tiparet kryesore të tyre.	35. Aktivitet: Maqedonia e Veriut, Serbia dhe Mali i Zi		-	Vlerësimi me anë të dëgjimit.		Globi
-	Analizon ecurinë dhe sfidat e Shqipërisë, drejt anëtarësimit në BE.	36. Serbia		-	Vlerësimi i punimeve dhe paraqitjeve të faktëve për trupat qiellore dhe paraqitja dhe renditja e tyre në formën vizuale (vizatimit).		Fletore pune 9
-	Dallon veçoritë kryesore humane (ekonomike, demografike, urbane) të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.	37. Problemet mjedisore në Kosovë		-	Shënimet mbahen në listën e kontrolit me nota.		
-	Dallon degët kryesore ekonomike të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.						
-	Shpjegon ndikimin e kushteve historike, politike dhe shoqërore në zhvillimin e ekonomisë dhe të degëve kryesore të R. së Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.						
-	Shpjegon pozitën e shqiptarëve në ish-Jugosllavi.						

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik dhe shteteve përbërëse të tij

Rezultatet e të nxënit të temës: Shpjegon pozitën gjeografike të Gadishullit Ballkanik dhe veçoritë e kësaj pozite, përparësitë dhe mangësitë eventuale të kësaj pozite...

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; II. 2; 7; 8. III. 4; 5; 6.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 1. Njeh rolin e individit, strukturën e grupeve shoqërore, mënyrat e pjesëmarrjes dhe të përfshirjes në to.
1. 1 dhe 1. 3
2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Pozita gjeografike dhe veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përcakton në hartë pozitën gjeografike të Gadishullit Ballkanik;
- Dallon tiparet e përgjithshme të kushteve natyrore të Gadishullit.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Atlasi, harta, projektori, laptopi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Historia.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Stuhi mendimesh

Mësimdhënësi para nxënësve e paraqet hartën fizike të Gadishullit Ballkanik duke u folur atyre pak për këtë Gadishull, i cili llogaritet si një ndër më të mëdhenjtë e Evropës. Në këtë Gadishull gjendet edhe shteti dhe kombi ynë,

GADISHULLI BALLKANIK – VEÇORITË FIZIKO-GJEOGRAFIKE

1

Objektivat:

Kupton rëndësinë e pozitës gjeografike të Gadishullit Ballkanik; Interpretin veçoritë natyrore të Gadishullit Ballkanik.

Fjalët kyçe:

Ballkani, Dinaridet, klima e llojllojshme, terrenet karstike, bimësi e pasur.

Evropa Jugore ka vijë bregdetare mjaft të përthyer në të cilën dallohen gadishujt e ishujt. Gadishulli Ballkanik është njëri nga gadishujt, i cili shtrihet në pjesën juglindore të Evropës. Edhe pse ka pozitë skajore në Evropë, gjatë gjithë historisë, por edhe sot, Gad. Ballkanik ka pasur pozitë të favorshme gjeografike, për shkak të afërsisë me kontinentet e tjera: Azinë dhe Afrikën, që dikur përbënin "Botën e Vjetër". Për shkak të tërë nëpër këtë gadishull kanë kaluar rrugë të vjetra. Sot kalojnë disa rrugë të rëndësishme të cilat lidhin qendrat e njohura evropiane me Stambollin dhe më gjerë, sikurse: korridori X, që lidh vendet e Evropës Qendrore me jugun e Ballkanit; korridori VIII, që lidh Durrësin me Detin e Zi; dega jugore e korridorit IV, që lidh Evropën Qendrore me Selanikun e Stambollin, korridori V, që kalon në pjesën veriperëndimore të Gadishullit; korridori VII, që kalon në pjesën veriore të Ballkanit dhe korridori IX, që lidh Greqinë me Evropën Lindore. Këto korridore ndjekin rrugët natyrore - luginat lumore. Gad. Ballkanik është i rrethuar nga detet: **Adriatiku** (në perëndim), **Joni** (në jugperëndim), **Mesdheu dhe Egjeu** (në jug),

Marmaraja (në juglindje) dhe **Deti i Zi** (në lindje).

Derisa në pjesën e skajshme Gad. Ballkanik kufizohet me kufijtë qartë me detet e Mesdheut, në pjesën veriore si kufi merret gjiri i Triestes, lumenjtë Sava dhe Danub.

Në këta kufij, Gadishulli Ballkanik ka formë të një trekëndëshi që futet thellë në detin Mesdhe.

Emri "Ballkan" rrjedh nga turqishtja, që do të thotë "mal". Ky emër filloi të përdorej nga mesi i shek. XIX.

Pozita gjeografike e Gadishullit Ballkanik

8

Përzierja e madhe etnike është reflektuar edhe në strukturën fetare të popullsisë. **Religjionet** më të përhapura janë krishterimi (ortodoksizmi, katolicizmi) dhe islami. Të besimit ortodoks janë: serbët, bullgarët, grekët, maqedonasit, malazezët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve. Të besimit katolik janë kroatët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve, kurse të besimit islam janë pjesa dermuese e shqiptarëve dhe boshnjakëve. **Gjuhët** që fliten në Gadishullin Ballkanik janë: gjuha shqipe, greke, serbe, kroate, maqedonase, boshnjake etj.

Qyteti Oia në ishullin grek të Santorinit

Edhe pse me kushte të volitshme dhe resurse të shumta natyrore, vendet e Gadishullit Ballkanik vazhdojnë të kenë karakteristika agro-industriale. Me përjashtime të vogla, industria filloi të zhvillohej vetëm pas Luftës II Botërore. Në fillim u zhvilluan degët e industrisë së lehtë ushqimore, të tekstilit, ndërsa më vonë edhe industria e rëndë ekstraktive.

Sipërfaqet e mëdha të tokave të punueshme (rreth 35 %), të kullorave (rreth 30 %) dhe të pyjeve janë parakushte mjaft të mira për zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë. Më së tepërmi kultivohen drithërat, pemët, perimet, ndërsa në bregdet kultivohen agrumet.

Sa i përket energjisë, shumica e vendeve të Ballkanit e përftojnë atë nga linjiti dhe energjia ujore. Resurset minerale janë të llojllojshme sikurse ato të plumb-zinkut, nikelit, boksitit, bakrit, magnezit, kaolinit, mermerëve, asbestit etj.

Vija e gjatë bregdetare, ishujt e shumtë dhe trashëgimia e pasur natyrore dhe kulturore-historike kanë mundësuar zhvillimin e turizmit, i cili në dekadat e fundit po përjeton një zhvillim të hovshëm. Shtetet me turizëm të zhvilluar janë: Greqia, Kroacia, Mali i Zi, Bullgaria dhe Shqipëria. Degët e tjera të ekonomisë, të cilat janë zhvilluar në sate të daljes së shteteve ballkanike në det, janë tregtia e bazuar në transportin detar dhe anijedërtimtaria. **Portet** më të mëdha detare në Gadishullin Ballkanik janë Athina me Pireun, Selaniku, Tivari, Durrësi, Varna, Rijeka etj.

Dëshiroj të di më shumë!

Greqia e cila ndodhet në Mesdheun Lindor, përveç turizmit veror, njihet edhe për monumente të shumta kulturore-historike. Në shumë ishuj ende ruhen imazhet e Mesdheut, ku spikaten ndërtimet tradicionale, mënyra e jetesës dhe natyra e virgjër. Mirëpo, në këto plazhe të ruajtura, turistët janë më të rrallë, sepse edhe numri i hoteleve është më i vogël.

Po ashtu, distanca e madhe gjeografike me vendet e zhvilluara, si: Britania e Madhe, Gjermania, Franca etj. (sidomos turistët që udhëtojnë me vetura) ndikon në turizmin e përgjithshëm të Greqisë.

13

i cili jeton në 5 shtete jashtë shtetit të tij. Mësimdhënësi bën disa pyetje që të nxitë interesim te nxënësit për mësim, si:

1. Çfarë pozite gjeografike ka ky region?
2. Cilat shtete bëjnë pjesë në Gadishullin Ballkanik?
3. Cilat kontinente e shtete i lidh mes vete?
4. Në cilat dete ka dalje dhe cila pjesë ka pozitë më të favorshme?

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Lexim i drejtuar

Nxënësit ndahen në grupe dhe i lexojnë pjesët që u cakton mësimdhënësi/ ja dhe i komentojnë në fletoret e tyre.

- Gr. 1. Pozita e Gadishullit Ballkanik,
Gr. 2. Relievi,
Gr. 3. Klima,
Gr. 4. Hidrografia,
Gr. 5. Bota bimore,
Gr. 6. Bota shtazore.

Më pas secili grup e zgjedh liderin e grupit për të prezantuar dhe anëtarët e tjerë i ndajnë rolet e tyre.

Përforcimi:
Konsolidimi i të nxënit
Shpjegim i përpunuar

Mësimdhënësi/ ja paraqet përmes pamjeve nga një foto për secilin grup, kurse nxënësit atë që e kanë lexuar nga teksti dhe komentuar në fletore e shpjegojnë duke e lidhur me fotot që paraqiten në sllajde.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen për angazhimin gjatë orës dhe saktësinë e përgjigjeve që japin për përcaktimin dhe dallimin e pozitës gjeografike dhe veçorive natyrore të Gadishullit Ballkanik.

Detyrë:

Të plotësohet në fletore pune: faqe 6 dhe 7.

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Gadishulli Ballkanik - Specifikat demografike, kulturore, ekonomike dhe politiko-administrative të Gadishullit Ballkanik

Rezultatet e të nxënës të temës:

- Dallon disa tipare ekonomike (industriale, bujqësore, turistike etj.) të Ballkanit.
- Dallon shtetet përbërëse të regjionit Ballkanik...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 4; 6; II. 1; 2; 7; 8. III. 1; 4; 5; 6.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

- Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.
- 1 dhe 3. 2
- Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme. 4.1 dhe 4.2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Gadishulli Ballkanik – Veçoritë shoqërore-ekonomike

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Identifikon popujt kryesorë që jetojnë në Gadishullin Ballkanik sipas shteteve ose hapësirave territoriale në hartë;
- Evidenton pasuritë kryesore natyrore në të cilat mbështetet zhvillimi ekonomik i shteteve të Gadishullit Ballkanik.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta e Gadishullit Ballkanik, atlas i gjeografik, laptopi, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Historia.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënës

Rikujtim i njohurive paraprake

Mësimdhënësi/ja përmes projektorit shfaq fotografi me flamuj të shteteve të Ballkanit. Nga nxënësit kërkohet që duke e përdorur atlasin t'i identifikojnë në faqet e fundit postulatet me shkrimet rreth shteteve, t'i gjejnë flamujt se cilit shtet i takojnë, ta gjejnë sipërfaqen, numrin e banorëve, dendësinë e popullsisë, kryeqytetin dhe monedhën që përdorin.

2

GADISHULLI BALLKANIK – VEÇORITË SHOQËRORE-GJEOGRAFIKE

Objektivat:

*Një popujt kryesorë të Gadishullit Ballkanik;
Trajton rolin e kushteve natyrore në zhvillimet historike, politike dhe ekonomike;
Shpjegon proceset kryesore gjeopolitike nëpër të cilat kalojnë shtetet e rajonit;
Evidenton pasuritë kryesore natyrore në të cilat mbështetet zhvillimi ekonomik.*

Fjalët kyçe:

Ballkani, popullsia, struktura etnike, zhvillimi ekonomik.

Kushtet e volitshme natyrore kanë mundësuar që Gadishulli Ballkanik të popullohet që nga kohët e lashta. Kjo dëshmohet nga gjurmët e shumta të kulturës materiale që janë gjetur dhe vazhdojnë të gjenden ende nëpër lokalitetet e shumta arkeologjike gjithandej Gadishullit Ballkanik. Banorët më të hershëm të rajonit ishin pellazgët, ilirët, trakasit, helenët etj. Pjesa dërrmuese e këtij gadishulli, sidomos ajo qendrore dhe jugperëndimore, ka qenë e banuar nga fiset ilire, paraardhës të shqiptarëve.

Në aspektin etnik dhe kulturor, Gadishulli Ballkanik është heterogjen, për shkak të pozitës gjeografike dhe rrethanave të vërshme historike-politike. Në kufijtë e gjerë të Ballkanit jetojnë **shumë popuj**. Këta janë: grekët me 10.8 milionë, turqit me 9.2 milionë (në pjesën evropiane), serbët me 7.8 milionë, shqiptarët 7 milionë, bullgarët me 7 milionë, kroatët me 4.5 milionë, boshnjakët me 4.4 milionë, maqedonasit me 1.4 milionë, malazezët me 0.4 milionë etj. Shqiptarët dhe grekët janë popujt më të vjetër, ndërsaq të tjerët i takojnë grupit të popujve sllavë.

Numrin më të madh të popullsisë e ka Greqia, kurse më pak popullsi ka Mali i Zi. Dendësinë më të madhe të popullsisë e ka Kosova me 166 b/km², kurse më rrallë i banuar është Mali i Zi me 46 b/km².

Numri dhe dendësia e popullsisë në shtetet e Gadishullit Ballkanik

Shteti	Popullsia (2022)	Dendësia (b/km ²)
Bosnjë dhe Hercegovina	3.219.415	64
Bullgaria	6.477.710	63
Greqia	10.340.000	79
Kroacia	4.105.267	73
Kosova	1.873.000	166
Mali i Zi	630.344	46
Maqedonia e Veriut	2.093.221	81
Serbia	6.664.449	88
Shqipëria	2.790.000	100

Burimi: Worldometers

Për shkak të pozitës gjeografike, ka kryqëzohen rrugët ndërmjet Evropës dhe Azisë. Gadishulli Ballkanik është sulmuar vazhdimisht nga perandoritë e fuqishme, romake dhe osmane, kurse më vonë edhe nga fuqitë e mëdha evropiane. Pushtimet e huaja dhe ndikimet nga jashtë e kanë transformuar dhe vazhdojnë të ndikojnë në demogjografinë dhe gjeografinë kulturore të Gadishullit Ballkanik. Kështu, gjatë historisë u formuan disa popuj, të cilët identifikohen me gjuhën e tyre, mënyrën e jetesës, zakonet dhe traditat e veta.

12

Përzjerja e madhe etnike është reflektuar edhe në strukturën fetare të popullsisë. **Religjionet** më të përhapura janë krishterimi (ortodoksizmi, katolicizmi) dhe islami. Të besimit ortodoks janë: serbët, bullgarët, grekët, maqedonasit, malazezët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve. Të besimit katolik janë kroatët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve, kurse të besimit islam janë pjesa dërrmuese e shqiptarëve dhe boshnjakëve. **Gjuhët** që fliten në Gadishullin Ballkanik janë: gjuha shqipe, greke, serbe, kroate, maqedonase, boshnjake etj.

Qyteti Oia në ishullin grek të Santorinit

Edhe pse me kushte të volitshme dhe resurse të shumta natyrore, vendet e Gadishullit Ballkanik vazhdojnë të kenë karakteristika agro-industriale. Me përjashtime të vogla, industria filloi të zhvillohej vetëm pas Luftës II Botërore. Në fillim u zhvilluan degët e industrisë së lehtë ushqimore, të tekstilit, ndërsa më vonë edhe industria e rëndë ekstraktive.

Sipërfaqet e mëdha të tokave të punueshme (rreth 35 %), të kullosave (rreth 30 %) dhe të pyjeve janë parakushte mjaft të mira për zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë. Më së tepërmi kultivohen drithërat, pemët, perimet, ndërkohë në bregdet kultivohen agrumet.

Sa i përket energjisë, shumica e vendeve të Ballkanit e përftojnë atë nga linjtë dhe energjia ujore. Resurset minerale janë të llojllojshme sikurse ato të plumb-zinkut, nikelit, boksitit, bakrit, magnezit, kaolinit, mermerëve, asbestit etj.

Vija e gjatë bregdetare, ishujt e shumtë dhe trashëgimia e pasur natyrore dhe kulturore-historike kanë mundësuar zhvillimin e turizmit, i cili në dekadat e fundit po përjeton një zhvillim të hovshëm. Shtetet me turizëm të zhvilluar janë: Greqia, Kroacia, Mali i Zi, Bullgaria dhe Shqipëria. Degët e tjera të ekonomisë, të cilat janë zhvilluar në sajë të daljes së shteteve ballkanike në det, janë tregtia e bazuar në transportin detar dhe anijendërtimtaria. **Portet** më të mëdha detare në Gadishullin Ballkanik janë Athina në Pirun, Selaniku, Tivari, Durrësi, Varna, Rijeka etj.

Dëshiroj të di më shumë!

Greqia e cila ndodhet në Mesdheun Lindor, përveç turizmit veror, njihet edhe për monumente të shumta kulturore-historike. Në shumë ishuj ende ruhen imazhet e Mesdheut, ku spikaten ndërtimet tradicionale, mënyra e jetesës dhe natyra e virgjër. Mirëpo, në këto plazhe të ruajtura, turistët janë më të rrallë, sepse edhe numri i hoteleve është më i vogël.

Po ashtu, distanca e madhe gjeografike me vendet e zhvilluara, si: Britania e Madhe, Gjermania, Franca etj. (sidomos turistët që udhëtojnë me vetura) ndikon në turizmin e përgjithshëm të Greqisë.

13

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Të nxënësit me këmbime: Grupet e ekspertëve

Mësimdhënësi/ja u kërkon nxënësve ta lexojnë njësinë mësimore në heshtje, më pas i ndan nxënësit në grupe, secili grup e merr nga një temë që ta përgatitë dhe më pas lideri i grupit e prezanton para të tjerëve.

Gr. 1. Identifikon shtetet e Gadishullit Ballkanik

Gr. 2. Dallon popujt dhe gjuhët mes tyre

Gr. 3. Tregon hapësirat ku jetojnë shqiptarët në Gadishullin Ballkanik.

Gr. 4. Ekonomia e Ballkanit.

Njëjtë vazhdohet me grupet e tjera.

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënësit

Diskutim në dyshe

Nxënësit debatojnë mes vete për gjërat kryesore të Gadishullit Ballkanik, numrin e madh të shteteve, luftërave të shpeshta, copëtimin e trojeve shqiptare, besimet fetare dhe arsyet e ngecjes së zhvillimit ekonomik etj.

Pyetje dhe përgjigje mes grupeve, shfaqen argumente dhe kundërgjigje.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të identifikimit të shteteve dhe popujve, shpjegimit dhe argumentimit të detyrave që u janë dhënë dhe debatit konstruktiv që zhvillojnë.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 8-10)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës: - Argumenton përmes cilave tërësi morfologjike lidhet Kosova me vendet përreth dhe me cilat shtete ka kufij natyrorë dhe etnikë.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:
2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvlerjet dhe ndërvlerimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Kosova – Pozita gjeografike

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkshkruan pozitën gjeografike të Kosovës në Ballkan dhe Evropë;
- Shpjegon lidhjet komunikative të Kosovës me vendet fqinje;
- Vlerëson rëndësinë e pozitës gjeografike të Kosovës në raport me rrugët ndërkombëtare.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta gjeografike e Gadishullit Ballkanik, atlasit gjeografik, laptopi, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore:
Histori

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Stuhi mendimesh

Mësimdhënësi para nxënësve e paraqet hartën fizike të Ballkanit duke u folur atyre pak për këtë Gadishull dhe duke e përcaktuar pozicionin e Kosovës në hartë (ose përmes projektorit) në këtë Gadishull. Mësimdhënësi/ja bën pyetje për të nxitur interesim të nxënësit për mësim. 1. Çfarë pozite gjeografike ka Kosova dhe çfarë ndikon që ta ketë këtë pozitë?

2. Në cilën pjesë të Ballkanit dhe në cilën pjesë të Evropës shtrihet?
3. Me cilat vende (shtete) kufizohet?

Pyetje dhe detyra:

1. Cilët janë popujt më të mëdhenj të Gadishullit Ballkanik?
2. Cilët popuj ballkanikë i përkasin besimit islam?
3. Cilat ishin ndryshimet e mëdha gjeopolitike të cilat ndodhën në rajon në fund të shekullit XX?
4. Listoni shtetet që e kanë turizmin më të zhvilluar.

3

KOSOVA - POZITA GJEORAFIKE

Objektivat:

Përkshkruan pozitën gjeografike të Kosovës;

Shpjegon lidhjet komunikative të Kosovës me vendet përreth dhe me gjerë;

Kupton rëndësinë e pozitës gjeografike të Kosovës në raport me rrugët ndërkombëtare.

Fjalët kyçe:

Kosova, pozita gjeografike, lidhjet kufitare, forma dhe madhësia e territorit.

Kosova është vend kontinental që ndodhet në Evropën Juglindore, përkatësisht në Ballkanin Perëndimor, jo shumë larg nga deti Adriatik. Ka pozitë të rëndësishme për shkak të rrugëve ndërkombëtare që kalojnë nëpër Gadishullin Ballkanik e që lidhin kontinentin evropian dhe aziatik.

Pozita gjeografike e Kosovës në Gad. Ballkanik

Nëpër territorin e Kosovës kanë kaluar rrugë të rëndësishme që nga kohët e lashta, si: rruga Lezhë (Lissus) – Nish (Naissus), e cila lidhte detin Adriatik me brendësinë e Gad. Ballkanik. Ajo përshkonte luginën e Drinit, pastaj kalonte nëpër Rrafshin e Dukagjinit, malet e Caralevës, Rrafshin e Kosovës, fushën e Llapit dhe arrinte në Nishin e sotëm.

Me zhvillimin e komunikacionit hekurudhor dhe automobilistik filluan të ndërtoheshin rrugë të tjera ndërkombëtare të cilat kalonin nëpër Kosovë. Ndërtimi i hekurudhës Selanik – Beograd me sektorin e saj nëpër fushën e Kosovës (Ferizaj – Fushë-Kosovë – Mitrovicë) mundësoi lidhje të mira komunikative të Kosovës me detin Egje.

14

Përzierja e madhe etnike është reflektuar edhe në strukturën fetare të popullsisë. **Religjionet** më të përhapura janë krishterimi (ortodoksizmi, katolicizmi) dhe islami. Të besimit ortodoks janë: serbët, bullgarët, grekët, maqedonasit, malazezët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve. Të besimit katolik janë kroatët dhe një përqindje e vogël e shqiptarëve, kurse të besimit islam janë pjesa dërmuese e shqiptarëve dhe boshnjakëve. **Gjuhët** që fliten në Gadishullin Ballkanik janë: gjuha shqipe, greke, serbe, kroate, maqedonase, boshnjake etj.

Qyteti Oia në ishullin grek të Santorinit

Edhe pse me kushte të volitshme dhe resurse të shumta natyrore, vendet e Gadishullit Ballkanik vazhdojnë të kenë karakteristika agro-industriale. Me përjashtime të vogla, industria filloi të zhvillohej vetëm pas Luftës II Botërore. Në fillim u zhvilluan degët e industrisë së lehtë ushqimore, të tekstilit, ndërsa më vonë edhe industria e rëndë ekstraktive.

Sipërfaqet e mëdha të tokave të punueshme (rreth 35 %), të kullosave (rreth 30 %) dhe të pyjeve janë parakushte mjaft të mira për zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë. Më së tepërmi kultivohen drithërat, pemët, perimet, ndërkaq në bregdet kultivohen agrumet.

Sa i përket energjisë, shumica e vendeve të Ballkanit e përfitojnë atë nga linjtë dhe energjia ujore. Resurset minerale janë të llojllojshme sikurse ato të plumb-zinkut, nikelit, boksitit, bakrit, magnezit, kaolitit, mermerëve, asbestit etj.

Vija e gjatë bregdetare, ishujt e shumtë dhe trashëgimia e pasur natyrore dhe kulturore-historike kanë mundësuar zhvillimin e turizmit, i cili në dekadat e fundit po përjeton një zhvillim të hovshëm. Shtetet me turizëm të zhvilluar janë: Greqia, Kroacia, Mali i Zi, Bullgaria dhe Shqipëria. Degët e tjera të ekonomisë, të cilat janë zhvilluar në sate të daljes së shteteve ballkanike në det, janë tregtia e bazuar në transportin detar dhe anijendërtimtaria. **Portet** më të mëdha detare në Gadishullin Ballkanik janë Athina me Pireun, Selaniku, Tivari, Durrësi, Varna, Rijeka etj.

Dëshiroj të di më shumë!

Greqia e cila ndodhet në Mesdheun Lindor, përveç turizmit veror, njihet edhe për monumente të shumta kulturore-historike. Në shumë ishuj ende ruhen imazhet e Mesdheut, ku spikaten ndërtimet tradicionale, mënyra e jetesës dhe natyra e virgjër. Mitrëpo, në këto plazhe të ruajtura, turistët janë më të rrallë, sepse edhe numri i hoteleve është më i vogël.

Po ashtu, distanca e madhe gjeografike me vendet e zhvilluara, si: Britania e Madhe, Gjermania, Franca etj. (sidomos turistët që udhëtojnë me vetura) ndikon në turizmin e përgjithshëm të Greqisë.

13

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Lexim i drejtuar

Mësimdhënësi/ja kërkon nga nxënësit ta lexojnë në heshtje temën. U kërkon që të nxjerrin shënime me informacionet kyçe të temës. Pastaj i ndan ata në dy grupe për ta hapur diskutimin me temën “Pyetje dhe përgjigje”.

Pyetje	Përgjigje
Pse ka pozitë të mirë Kosova?	
Me cilat shtete lidhet me hekurudhë dhe me cilat me autostrada?	
Cilat rrugë të rëndësishme tregtare ose komunikative kalojnë nëpër Kosovë?	
Sa është sipërfaqja e saj?	
Cilat pika kufitare i njihni?	

Nxënësit përgjigjen duke e përdorur hartën dhe kompjuterin (tabelën e mençur).

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Rrjeti i diskutimit

Për të reflektuar rreth temës, nxënësit do të tregojnë, gjëra të reja që mësuhan, gjëra që duhen mbajtur në mend për pozitën gjeografike të Kosovës dhe ndonjë gjë që i bën kureshtarë të dinë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen në bazë të përgjigjeve që japin për pozitën gjeografike dhe argumentimin e saj, përdorimin e hartës dhe përgjigjeve të sakta nga pyetjet që u shtrohen.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 10-11)

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

Mësimi 4

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon veçoritë kryesore të ndërtimit gjeologjik.
- Dallon llojet kryesore të shkëmbinjve dhe mineraleve të dobishme prezente në truallin e Kosovës.
- Dallon tërësitë kryesore relievore të Kosovës.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Ndërtimi gjeologjik dhe relievi i territorit të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkthejnë ndërtimin gjeologjik sipas kohës së krijimit në hapësirën e Kosovës;
- Shpjegon shtrirjen e maleve dhe fushave duke e përdorur hartën e Kosovës dhe e tregon mënyrën e krijimit të relievit të Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta gjeografike e Kosovës, atlas gjeografik, interneti, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Historia, Kimia.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

Mësimdhënësi/ja përmes projektorit shfaq hartë të ndryshme gjeologjike dhe gjeografike duke u shpjeguar nxënësit me disa shembuj si ka ardhur deri te ndërtimi gjeologjik dhe relievi i Kosovës dhe shtron pyetje sipas nevojës për temën.

Pyetje dhe detyra:

1. Përkthejnë pozitën gjeografike të Kosovës.
2. Tregoni nëpër cilat gryka/lugina lumore kalojnë rrugët që e lidhin Kosovën me vendet fqinje.
3. Gjeni dhe krahasoni sipërfaqen e Kosovës me atë të vendeve fqinje.

4

NDËRTIMI GJEOLJIK I TERRITORIT TË KOSOVËS

Objektivat:

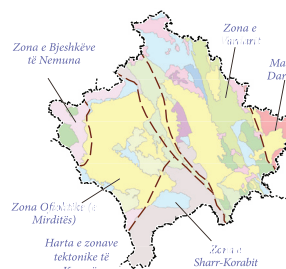
Kupton ndërtimin gjeologjik të territorit të Kosovës;

Përkthejnë shkëmbinjtë sipas kohës së krijimit në Kosovë.

Fjalët kyçe:

Kosova, gjeologjia, tektonika, shkëmbinjtë, orogenezat, kuaternari.

Në aspektin gjeologjik e tektonik Kosova ka ndërtim mjaft kompleks. Në territorin e vendit takohen strukturat gjeologjike e tektonike të Gad. Ballkanik. Në perëndim gjenden strukturat e Dinarideve e Albanideve, në jug strukturat e Sharro-Pindeve, në lindje të Rodopeve. Në Kosovë hasen formacione të ndryshme gjeologjike, të cilat dallojnë si për nga koha e krijimit ashtu dhe nga përbërja. Ka shkëmbinj shumë të vjetër (proterozoiku) e edhe shumë të rinj (kuaternarë), ndërsa në aspektin tektonik dominojnë strukturat shkëputëse dhe rrudhosëse.

Territori i Kosovës u takon disa zonave gjeologjiko-tektonike: **zona e Bjeshkëve të Nemuna (perëndim)**, **zona e Mirditës (Rrafshi i Dukagjinit, malet e Hasit)**, **zona e Sharr-Korabit (jug)**, **zona e Vardarit (pjesa e Drenicës, e Fushës së Kosovës, e Llapit dhe pjesa më e madhe e Anamoravës)**, dhe **Masiv Dardan (pjesa më lindore e Kosovës)**.

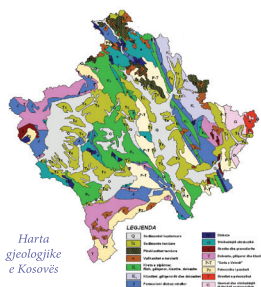
Shkëmbinjtë më të vjetër në Kosovë gjenden në pjesën lindore (Kamenicë) dhe i takojnë moshës së neoproterozoikut dhe përfaqësohen nga shkëmbinjtë metamorfikë (gnejs, rreshpet etj.).

Shkëmbinjtë e paleozoikut gjenden në

pjesë të ndryshme të Kosovës, si në Bjeshkët e Nemuna, malet e Sharrit, të Karadakut, të Blinajës, të Artanës etj., ku ka rreshpe kristalore.

Shkëmbinjtë e mezozoikut kanë shtrirje mjaft të madhe në territorin e Kosovës. Ata janë shkëmbinj sedimentarë edhe magmatikë, ndërsa moshë e shkëmbinjeve sedimentarë është dokumentuar me fosile. Mbulojnë territore në malet e Sharrit, Bjeshkët e Nemuna, Mokna, malet e Hasit dhe të Pashtrikut, malet periferike të Drenicës, Malet Lindore etj.

Shkëmbinjtë e kenozoikut kanë përhapje të madhe në pjesën fushore të Kosovës, duke ndërtuar fushëgropat e Dukagjinit, të Kosovës, të Anamoravës, të Llapit e të Drenicës, ndërsa në pjesët e epërme të maleve gjenden depozitimet akullnajtore. Përpos shkëmbinjeve sedimentarë (gëlqerorë, mergelë, argjila), hasen edhe shkëmbinjtë vulkanikë, që kanë ndikuar në paraqitjen e mineralizimit të Pb-Zn në disa miniera të Kosovës (Trepçë, Artanë, Hajvali, Kizhnicë, Badoc etj.). Gjatë neogjenit, me anë të lëvizjeve tektonike, në Gad. Ballkanik u krijuan vargmalet dhe fushëgropat. Fushëgropat në Kosovë u mbuluan nga ujërat e liqeneve, ku janë depozituar shkëmbinji, si: rërë, argjilë e zhavorr, me ndërshtresa të qymyrit (linjit). Sedimentet më të reja gjeologjike gjenden përgjatë lumenjve (aluvionet), shpateve (deluvionet) dhe në pjesët e larta të maleve (morenat akullnajtore).

Shkëmbinjtë gëlqerorë të pjerrësuar në kanionin e Mirushës

17

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes

Sistemi ndërveprues i shënimeve - INSERT

Nxënësit udhëzohen ta lexojnë njësinë e re duke i përdorur shenjat e INSERTIT. Pastaj diskutojnë me radhë se cilat informata ishin të njohura, cilat të reja dhe sqarohen pyetjet nga mësimdhënësi të shënuara nga nxënësit.

✓	+	-	?
Informacioni i njohur	Informacioni i ri	Informacion që ndryshon nga ai që di	Sqarime për informacionin
...	...	...	...

Përforsimi: Konsolidimi i të nxënit Pyetje-përgjigje

Me S rretho përgjigjen e saktë kurse me P rretho përgjigjen e pasaktë.

- Shkëmbinjtë më të vjetër në Kosovë ndodhen në regjionin lindor
- Maja më e lartë në Kosovë është Gjeravica me 2.656 metra
- Në Kosovë nuk ndodhin fare tërmetet si shkak i ndërtimit gjeologjik.
- Relievi i Kosovës edhe sot është mjaft aktiv në aspektin tektonik.

S P
S P
S P
S P

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore rreth ndërtimit gjeologjik dhe krijimit të maleve dhe fushave të Kosovës

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 12 -14)

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës: - Argumenton përmes cilave tërësi morfologjike lidhet Kosova me vendet përreth dhe me cilat shtete ka kufij natyrorë dhe etnikë. - Dallon llojet kryesore të shkëmbinjve dhe mineraleve të dobishme prezente në truallin e Kosovës. - Dallon tërësitë kryesore relievore të Kosovës.

Kontributi në rezultatet për kompetencat: I. 1; 2; 6; 8;

II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës:

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Përforsimi i njohurive

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkrahet pozitën gjeografike të Kosovës në Ballkan dhe lidhjet me vendet fqinje;
- Shpjegon shtrirjen e maleve dhe fushave duke e përdorur hartën e Kosovës dhe e tregon mënyrën e krijimit të relievit të Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta e Kosovës, atlas gjeografik, interneti, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, Teknologji.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë paraprake

Në fillim të orës mësimore mësimdhënësi/ ja ua kontrollon nxënësve detyrat e shtëpisë për njësitë e zhvilluara deri atëherë. Disa nxënës përsëritin pjesët nga njësitë e kaluara mësimore për pozitën gjeografike të Kosovës, ndërtimin gjeologjik dhe relievin e Kosovës.

Pyetje dhe detyra:

1. Cilët janë popujt më të mëdhenj të Gadishullit Ballkanik?
2. Cilët popuj ballkanikë i përkasin besimit islam?
3. Cilat ishin ndryshimet e mëdha gjeopolitike të cilat ndodhën në rajon në fund të shekullit XX?
4. Listoni shtetet që e kanë turizmin më të zhvilluar.

3

KOSOVA - POZITA GJEORAFIKE

Objektivat:

Përkrahet pozitën gjeografike të Kosovës;

Shpjegon lidhjet komunikative të Kosovës me vendet përreth dhe me gjerë;

Kupton rëndësinë e pozitës gjeografike të Kosovës në raport me rrugët ndërkombëtare.

Fjalët kyçe:

Kosova, pozita gjeografike, lidhjet kufitare, forma dhe madhësia e territorit.

Kosova është vend kontinental që ndodhet në Evropën Juglindore, përkatësisht në Ballkanin Perëndimor, jo shumë larg nga deti Adriatik. Ka pozitë të rëndësishme për shkak të rrugëve ndërkombëtare që kalojnë nëpër Gadishullin Ballkanik e që lidhin kontinentin evropian dhe aziatik.

Pozita gjeografike e Kosovës në Gad. Ballkanik

Nëpër territorin e Kosovës kanë kaluar rrugë të rëndësishme që nga kohët e lashta, si: rruga Lezhë (Lissus) – Nish (Naissus), e cila lidhte detin Adriatik me brendësinë e Gad. Ballkanik. Ajo përshkonte luginën e Drinit, pastaj kalonte nëpër Rrafshin e Dukagjinit, malet e Caralevës, Rrafshin e Kosovës, fushën e Llapit dhe arrinte në Nishin e sotëm.

Me zhvillimin e komunikacionit hekurudhor dhe automobilistik filluan të ndërtoheshin rrugë të tjera ndërkombëtare të cilat kalonin nëpër Kosovë. Ndërtimi i hekurudhës Selanik – Beograd me sektorin e saj nëpër fushën e Kosovës (Ferizaj – Fushë-Kosovë – Mitrovicë) mundësoi lidhje të mira komunikative të Kosovës me detin Egje.

Pas luftës në Kosovë (1999), infrastruktura rrugore është zhvilluar sidomos me ndërtimin e rrugëve të shpejta (autoudhët). Ndërtimi i autoudhës "Ibrahim Rugova" ose "Rruga e Kombit", pati rëndësi të veçantë sepse mundësoi lidhjen më të shpejtë ndërmjet Kosovës dhe Shqipërisë. Prishtina u lidh edhe me Maqedoninë e Veriut përmes autoudhës "Arbër Xhaferi" (Prishtinë - Hani i Elezit). Në të ardhmen, me ndërtimin e autoudhës për në Gjilan (Dheu i Bardhë), Kosovës i mundësohet të lidhet në rrugën ndërkombëtare E-75, e cila kalon nëpër Luginën e Preshevës.

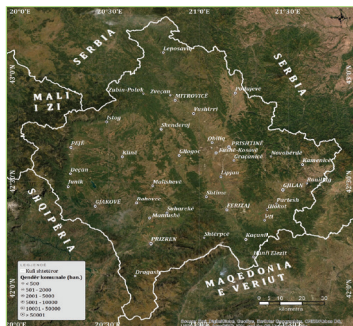
Edhe pse Kosova rrethohet me male të lartësisë mesatare dhe të mëdha, ndërmjet tyre ka luginë lumore ku janë ndërtuar rrugë regionale e autoudhë që e lidhin Kosovën me vendet fqinje dhe më gjerë. Nga kryeqendrat e tjera në Ballkan, ka këtë largësi: Shkupi 90 km, Tirana 260 km, Podgorica 320 km, Beogradi 350 km. Porti i Shëngjinit është 230 km larg, ndërsa i Selanikut 330 km.

Kryeqyteti i Kosovës është Prishtina, e cila ndodhet në pjesën lindore të vendit.

Forma, madhësia dhe kufijtë e Kosovës. Kosova ka formë gati rrethore me skaje të zgjatura; rrjedhimisht ka formë të parregullt gjeometrike. Largësia maksimale nga veriu në jug është 157 km, ndërsa nga lindja në perëndim është 145 km. Format e tilla të sipërfaqes krijojnë mundësi të mbërritjes më të shpejtë nga njëri skaj në tjetrin.

Kosova ka sipërfaqe 10,905 km² dhe është vendi më i vogël në Gadishullin Ballkanik. Gjatësia e vijës kufitare është 741 km. Kufijtë e Kosovës janë kryesisht kufij natyrorë, ngaqë kalojnë në pjesën më të madhe nëpër pikat më të larta në terren. Kufiri që e ndan Kosovën me Shqipërinë kalon nëpër malet e Sharrit dhe Koritnikut, zbrit në luginën e Drinit të Bardhë (Vermicë), pastaj kalon nëpër malet e Pashtrikut dhe të Hasit dhe një pjesë të Bjeshkëve të Nemuna. Me Maqedoninë e Veriut kufiri kalon nëpër malet e Sharrit dhe Karadakut; te Hani i Elezit e pret rrugën Prishtinë-Shkup dhe lumin Lepenc. Kufiri që e ndan Kosovën nga Mali i Zi kalon nëpër Bjeshkët e Nemuna dhe malet Mokna. Ndërsa kufiri me Serbinë kalon nëpër malet Mokna, e pret lumin Ibër, vazhdon në Rogozna, lumin Ibër, Kopaonik, nëpër malet e Gollakut, e pret lumin Morava e Binçës dhe vazhdon nëpër Karadak.

Pozita gjeografike e Kosovës

15

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Veprimtari praktike në hartën memece

Nxënësit ndahen në 3 grupe.

Grupi 1, punon në hartë duke e përcaktuar pozitën dhe vendet fqinje të Kosovës; grupi 2, tregon ndërtimin gjeologjik duke i përcaktuar zonat gjeologjike dhe formacionet kurse, grupi 3, përcakton malet dhe fushat në hartë.

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënës

Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

Nxënësit bëhen në rreth dhe bëjnë pyetje rreth njësive mësimore ku disa nxënës të tjerë përgjigjen, në rast se nuk ka përgjigje në ndonjë pyetje nga nxënësit, atëherë përgjigjet i jep mësimdhënësi/ ja.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për saktësinë në përgjigje për përshkrimin e pozitës gjeografike të Kosovës në Ballkan, për lidhjet me vendet fqinje, shpjegimin për shtrirjen e maleve dhe fushave duke e përdorur hartën e Kosovës.

Detyrë:

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Dallon veçoritë klimatike dhe shtrirjen e përafërt të tyre në territorin e Republikës së Kosovës;
- Diferencon elementet kryesore klimatike në mes të Rrafshit të Dukagjinit dhe të Kosovës.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Klima e Kosovës

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Analizon faktorët klimatikë në Kosovë sipas elementeve klimatike nëpër stacionet kryesore në Kosovë;
- Vlerëson rëndësinë e klimës për veprimtari të ndryshme ekonomike në Republikën e Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta e Kosovës, atlasit gjeografik, projektori, laptopi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Gjuhët dhe komunikimi, Biologji, Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Di-Dua të di-Mësava

Mësimdhënësi kërkon nga nxënësit të tregojnë se çfarë dinë rreth klimës së Kosovës. Pas çdo informacioni që ata theksojnë se dinë, dalin dhe e shkruajnë në tabelë te rubrika "DI".

KLIMA E KOSOVËS

6

Objektivat:

Analizon faktorët klimatikë në Kosovë;
Interpreton elementet klimatike nëpër stacionet kryesore në Kosovë;
Shpjegon rëndësinë e klimës për veprimtari të ndryshme ekonomike.

Fjalët kyçe:

Kosova, klima, faktorët klimatikë, elementet klimatike (temperatura, reshjet etj.).

Kushtet klimatike të një vendi apo regionit përcaktohen nga faktorët natyrorë: gjerësia gjeografike, relievi (lartësia dhe drejtimi i shtrirjes), largësia nga detet, kushtet hidrografike, mbulueshmëria e tokës etj. Kosova ndodhet në gjerësi të mesme gjeografike (42°-43°). Edhe pse Kosova rrethohet nga malet, masat e ngrohta e të lagështa të ajrit që krijohen mbi detin Adriatik dhe Egje depërtojnë përmes luginave lumore deri në Kosovë. Në përgjithësi klima e Kosovës është e kushtëzuar nga anticikloni i Azoreve (ishuj në Atlantik), cikloni i Islandës, anticikloni i Siberisë dhe masat e nxehta që vijnë nga Afrika Veriore.

Klima e vendit tonë do të analizohet dhe do të përcaktohet më anë të elementeve klimatike: diellosja, temperatura e ajrit, reshjet, lagështia, era etj.

Malet e Sharrit gjatë një dite nëntori

Analizoni së bashku me mësimdhënësin vlerat e diellosjes nëpër qytetet e Prishtinës dhe nxirrni përfundime.

24

Diellosja (diellzimi) paraqet numrin e orëve me diell gjatë një dite, muaji apo viti. Përveç gjerësisë gjeografike, në vlerat e diellosjes ndikon edhe relievi (lartësia, ekspozicioni, forma). Vendet që gjenden në jug kanë diellosje më shumë. Me rritjen e lartësisë mbidetare ka diellosje më pak (për shkak të vranësirave), ndërsa më pak ka edhe në shpatet veriore e grykat e lumenjve.

Nga qytetet e mëdha, vlerat më të larta të diellosjes janë në Prishtinë (2,120 orë/vit), kurse më të ulëta në Pejë (1,945 orë/vit). Ndërsa Prizreni e Ferizaj kanë nga 2,063 orë/vit. Mesatarja vjetore e viseve fushore në Kosovë është 2,048 orë/vit apo 5.7 orë/ditë. Muaji me më së shumti orë me diell është korriku me 9.3 orë/ditë, ndërsa muaji me më së paku orë me diell është dhjetori me 1.9 orë/ditë.

Temperatura e ajrit tregon shkallën e nxehtësisë që përmban masa e ajrit. Temperatura është elementi i parë përmes së cilës ne e njohim motin.

Klimadiagrammi i qytetit të Prishtinës tregon sasinë e reshjeve (Reshjet) dhe temperaturën (Temperatura) sipas muajve (I-XII). Sasia e reshjeve shprehet në mm (0-100), ndërsa temperatura shprehet në °C (-10-50).

Muaji	Reshjet (mm)	Temperatura (°C)
I	38	-1
II	35	4
III	38	10
IV	65	15
V	60	20
VI	55	24
VII	52	26
VIII	45	24
IX	42	18
X	45	10
XI	70	4
XII	55	-1

Muaji	Sheshjet (mm)	Temperatura (°C)
I	75	0
II	55	5
III	65	10
IV	60	15
V	70	20
VI	70	25
VII	55	30
VIII	50	30
IX	58	25
X	55	15
XI	88	5
XII	80	0

Harta e temperaturës mesatare vjetore e ajrit në Kosovë

Di-Dua të di-Mësova

25

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Kosova ka klimë kontinentale. - Njëpër malet e larta të Kosovës kemi klimë malore, më e ftohtë se kontinentale. - Temperatura më e ulët në Kosovë e regjistruar ka qenë -32°C më 1963. - Nga perëndimi i Kosovës është pak më nxehtë, sesa nga ana lindore.		

Përpunimi i përmbajtjes

Nxënësit parashtrojnë pyetje rreth klimës së Kosovës ndaj njëri-tjetrit dhe ndaj mësimdhënësit. Të gjitha i vendosin në rubrikën "Dua të Di".

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Kosova ka klimë kontinentale. - Njëpër malet e larta të Kosovës kemi klimë malore, më e ftohtë se kontinentale. - Temperatura më e ulët në Kosovë e regjistruar ka qenë -32°C më 1963. - Nga perëndimi i Kosovës është pak më nxehtë, sesa nga ana lindore.	- Trego elementet klimatike në Kosovë. - Sa orë diellore në vit ka Prishtina? - Në cilin vend i kemi erërat ekstreme? - Sa ka arritur temperatura maksimale në Kosovë?	

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Kosova ka klimë kontinentale. - Nëpër malet e larta të Kosovës kemi klimë malore, më e ftohtë se kontinentale. - Temperatura më e ulët në Kosovë e regjistruar ka qenë -32°C më 1963. - Nga perëndimi i Kosovës është pak më nxehtë, sesa nga ana lindore.	- Trego elementet klimatike në Kosovë. - Sa orë diellore në vit ka Prishtina? - Në cilin vend i kemi erërat ekstreme? - Sa ka arritur temperatura maksimale në Kosovë?	- Cikli diellor, temperatura e ajrit, reshjet, lagështia, erërat etj. - Prishtina ka 2.120 orë. - Në Istog kemi erëra ekstreme gjatë vitit.

Nxënësit vlerësohen për saktësinë në përgjigje, për analizën e faktorëve klimatikë në Kosovë sipas elementeve nëpër stacionet kryesore në Kosovë, dhe për vlerësimin e rëndësisë së klimës për veprimtari të ndryshme ekonomike.

(Përgjigjuni në pyetjet: faqe 27 në librin bazë)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Kosovës

Rezultatet e të nxënës të temës:

- Shpjegon karakteristikat themelore hidrografike të Republikës së Kosovës...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Hidrografia e Kosovës

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Shpjegon rrjetin hidrografik të Kosovës, sistemet lumore dhe pellgjet detare;
- Vlerëson rëndësinë e ujit për veprimtaritë e ndryshme ekonomike në Republikën e Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta e Kosovës, atlasit gjeografik, laptopi, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Historia.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë para-prake

Mësimdhënësi/ ja shikon në klasë se a ka ndonjë emër të nxënësit apo nxënëses që lidhet me ujërat (Jon, Erenik, Lumbardh, Adriatik, Mirushë, Drin, Bunë etj.) dhe i pyet se çfarë kuptimi ka emri i tyre?

Më pas, diskutohet se sa lumenj ose liqene kanë vizituar në Kosovë, a dinë ndonjë tjetër që nuk kanë pasur

7 HIDROGRAFIA E KOSOVËS

Objektivat:

Njih rrjetin hidrografik të Kosovës;
Interpreton sistemet kryesore lumore në Kosovë dhe pellgjet detare;
Kupton rëndësinë e ujit për veprimtaritë ekonomike në Kosovë.

Fjalët kyçe:

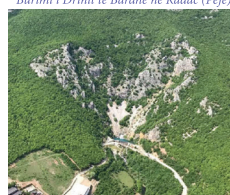
Kosova, hidrografia, sistemet lumore, pellgjet detare, liqenet, bifurkacioni.

Kosova është vend kontinental (pa dalje në det). Ka lumenj dhe liqene, ndërsa akullnaja nuk ka. Objektet ujore që gjenden në Kosovë përbëjnë rrjetin hidrografik të Kosovës.

Ujërat nëntokësorë janë të pranishme çdokund në Kosovë. Pjesët periferike të Kosovës janë terrene kodrinore e malore dhe pjesa më e madhe e tyre ndërtohet nga shkëmbinjtë (kompaktë), andaj uji infiltron me vështirësi dhe ngadalë, duke rrjedhur nga viset fushore. Terrenet fushore (Dukagjini, Kosova, Anamorava, Llapi e Drenica) përbëhen kryesisht nga shkëmbinjtë e shkëmbinjtë (rërë, argjilë e zhavorr), të cilët kanë porozitet të lartë dhe krijojnë akuifere të ujërave nëntokësore. Në Kosovë ka edhe akuifere artesiane (me presion), sidomos në juglindje (Suharekë-Prizren) dhe veri të Dukagjinit (Istog). Mjaft të pasura me ujëra nëntokësore janë aluvionet lumore.

Burimi i Drinit të Bardhë në Radac (Pejë)

Gurra e Istogut në rrëzën e malit Mokra

Veti karakteristike kanë terrenet karstike, të cilat si rezultat i tretjes së shkëmbinjtë (gëlqerorë, mermerë etj.), kanë grumbulluar sasi të mëdha të ujit nëntokësor dhe dalin si burime të fuqishme ujore: gurra e Radacit, e Istogut, e Vrellës, e Korishës etj.

Ekzistojnë edhe burime të çarjeve që lidhen me shkëmbinjtë metamorfikë, e që kanë prurje dhe luhatje të vogël gjatë vitit. Burime të fuqishme janë ato karstike si burimi i Drinit të Bardhë (Radac), më i madhi në Kosovë ($Q_{\text{mes}} = 5 \text{ m}^3/\text{s}$).

Në Kosovë ka burime termominerale. Përveç përdorimit për pije, këto burime përdoren për shërim, sikurse: banja e Pejës, e Kllokotit, e Banjskës, e Uglarit etj.

Ujërat sipërfaqësorë. Rrjeti hidrografik i Kosovës krijohet brenda kufijve të vendit, prandaj ka dallime të vogla ndërmjet sipërfaqes ujëmbledhëse dhe asaj administrative. Pjesët burimore të lumenjtë Ibër, Lumbardhi i Pejës dhe Morava e Binçës krijohen

në Mal të Zi dhe Serbi, përkatësisht në Maqedoninë e Veriut. Në jug të Kosovës, disa degë të vogla ujore i takojnë lumit Radika. Të gjitha rrjedhat e tjera krijohen brenda territorit të Kosovës dhe pastaj rrjedhin në drejtim të shteteve fqinje dhe deteve rrethuese të Ballkanit duke i bërë lumenjtë e vendit ujëra ndërkufitare (transite).

Në Kosovë ndodhet "kyçi hidrografik" i Gad. Ballkanik – Suka e Dermanit (1.364 m), ku ujërat sipërfaqësore kullohen në drejtim të tri deteve: Adriatikut, Egjeut dhe Detit të Zi. Nga kjo pikë, ujërat kullohen në drejtim të Toplluhës (Adriatik), Nerodimes (Egje) dhe Sitnicës (Deti i Zi).

Afër Ferizajit paraqitet dukuria e bifurkacionit, ku lumi Nerodime ndahet në dy drejtime për të përfunduar në dy dete të ndryshme: në Detin e Zi përmes Sitnicës dhe në detin Egje përmes Lepencit.

Bifurkacioni i lumit Nerodime

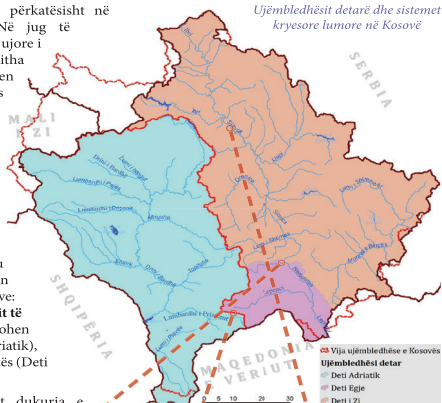

Oshlaku (2.212 m) – ujëndarësi ndërmjet d.Adriatik dhe d.Egje

Meandrat në lumin Sitnica

Ujëmbledhësit detarë dhe sistemet kryesore lumore në Kosovë

29

mundësi ta vizitojnë, cilin e kanë më afër dhe pyetje të ngjashme.

Mësimdhënësi gjatë diskutimit i shënon emrat në tabelë që gjatë mësimit herë pas here i përmend apo u referohet atyre.

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Rishikimi në dyshe

Nxënësve u ofrohet një hartë hidrografike dhe nxënësit duke e përdorur atlasin ose projektoren do t'i gjejnë lumenjtë dhe liqenet, pastaj do t'i vendosin emrat në hartë. Po ashtu, ata do t'i identifikojnë lumenjtë se në cilat pellgje derdhen.

Përforsimi:
Konsolidimi i të nxënët
Tabela e koncepteve

Emrat e lumenjve dhe liqeneve që janë shkruar në tabelë nxënësit duhet t'i përcjellin duke shkruar në fletoret e tyre me ndarje të tabelës, si p.sh.:

Lumenj	Liqene
Ibri	Badovci
Llapi	Batllava
Drini	Ujmani

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore rreth ujërave, si lumenjve dhe liqeneve të Kosovës, përcaktimin e tyre në hartë dhe rëndësinë e ujërave për ekonomi.

Detyrë:

(Përgjigjuni në pyetjet: faqe 32 në librin bazë)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

Tokat e cilësisë së dobët gjenden në viset kodrinore-malore. Llojet më të përhapura janë: rankeri, litosoli dhe rendzinat, të cilat janë toka me shtresë të hollë pedologjike, skeletore, por me prani të humusit për shkak se mbulohej nga pyjet. Ndërsa, në terrenet gëlqerore hasen tokat e kuqe.

Kosova ka sipërfaqe të vogla të tokës bujqësore. Në zvogëlimin e fondit tokësor ka ndikuar erozioni si proces natyror, por edhe proceset sociale, si: ndërtimi i infrastrukturës, zgjerimi i pakotrolluar i vendbanimeve etj., andaj duhet të merren masa antierozive në hartimin e hartave zonale.

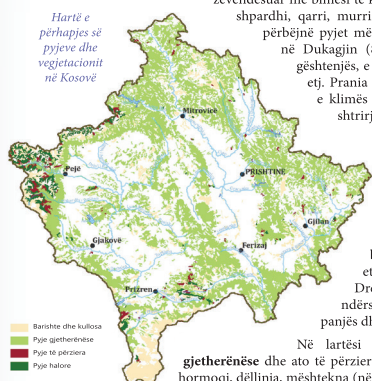
Bota bimore dhe shtazore. Kosova si një vend i vogël me sipërfaqe, është mjaft e pasur me vegetacion, florë dhe faunë. Kushtet klimatike të llojllojshme, relievi i ndryshueshëm dhe pasuria me ujë kanë ndikuar në biodiversitetin e Kosovës. Në Kosovë janë të përhapura rreth 2,500 lloje bimore, prej të cilave rreth 200 endemike dhe endemo-relikte. Edhe pse Kosova zë 2.3 % të Ballkanit, ka 11.4 % të llojeve, prandaj quhet "flora e vogël e Ballkanit".

Në Kosovë, për shkak të lartësisë mbidetare, paraqitet zonaliteti vertikal i bimësisë. Viset fushore dikur mbulohej nga pyjet e shkurreve dhe të dushkut, por, me zgjerimin e vendbanimeve dhe krijimin e tokave bujqësore, bimësia natyrore e zonës fushore është zëvendësuar me bimësi të kultivuar. Në zonat fushore hasen:

shpardi, qarri, murri, thana, dardha e egër etj., që përbëjnë pyjet më të përhapura në Kosovë, ndërsa në Dukagjin (800-1,200 m) haset bashkësia e gështenjës, e dushkut, e shkozës, e bungëbutës etj. Prania e gështenjës tregon për ndikimin e klimës mesdhetare në Dukagjin dhe ka shtrirje rreze Bjeshkëve të Nemuna deri në Strellc (Deçan), si dhe rrëzë maleve të Sharrit.

Në bregore, të cilat gjenden në skajet e fushave, haset bashkësia e ahut, ndërsa në zonat kalimtare prej fushës në bregore hasen akaciet (bagremi), mani i bardhë, mani i zi, lisi, rrafi, frashri etj., ku mbulojnë malet e Caralevës, Drenicës, Ççavicës, Gërmisë etj., ndërsa në Dukagjin gjendet bashkësia e panjës dhe e ahut.

Në lartësi 900-1,500 m, paraqiten pyjet gjethërnësë dhe ato të përziera. Janë të përhapura ahu, bredhi, hormoqi, dëllinja, mështekna (në Novobërdë) etj.

34

2. Çfarë lloje të tokave kemi?

3. Si janë krijuar ato? etj.

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Sistemi ndërveprues i shënimeve: INSERT

Udhëzohen nxënësit të lexojnë njësinë e re duke i përdorur shenjat e INSERTIT. Pastaj diskutojnë me radhë se cilat informata ishin të njohura, cilat të reja dhe sqarohen pyetjet nga mësimdhënësi të shënuara nga nxënësit.

√	+	-	?
Informacioni i njohur	Informacioni i ri	Informacion që ndryshon nga ai që di	Sqarime për informacionin
...	...	...	...

Përforsimi:

Konsolidimi i të nxënit

Rrjeti i diskutimit

Për të reflektuar rreth temës, nxënësit do të tregojnë:

3 – tri gjëra të reja që mësuam;

2 – dy gjëra që duhen mbajtur në mend për botën bimore e shtazore;

1 – një gjë që i bën kureshtarë të dinë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore, duke identifikuar llojet e tokave, rëndësinë që kanë tokat për zhvillimin e bujqësisë dhe shtazët që gjenden në Kosovë.

Detyrë:

(Të plotësohet libri bazë në faqen 36, kontrolloni njohuritë për veçoritë fiziko-gjeografike të Kosovës)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

Dallon regionet kryesore të Kosovës (regj. Lindor dhe Perëndimor) duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

3. Shqyrton në mënyrë kritike, zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1 dhe 3.2. 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme. 4.1 dhe 4.2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Popullsia e Kosovës dhe veçoritë e saj

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përshkruajnë ndryshimet e hershme në strukturën e popullsisë së Kosovës dhe i arsyetojnë shkaqet e popullimit të hershëm të Kosovës;
- Dallon periudhat e shtimit të popullsisë.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta politike e Kosovës, atlas, tabela.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, Gjuhët dhe komunikimi.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Di-Dua të di-Mësora

Mësimdhënësi kërkon nga nxënësit të tregojnë se çfarë dinë rreth popullsisë së Kosovës. Pas çdo informacioni që ata theksojnë se dinë, dalin dhe e shkruajnë në tabelë te rubrika "DI".

POPULLSIA E KOSOVËS DHE VEÇORITË E SAJ

9

Objektivat:

Analizon shkaqet e popullimit të hershëm të Kosovës;
Komenton ndryshimet e hershme në strukturën e popullsisë së Kosovës;
Veçon periudhat për nga shtimi i popullsisë në Kosovë;
Shpjegon dallimet në dendësinë e popullsisë në mes regjioneve.

Fjalët kyçe:

Popullsi ilire, natalitet, mortalitet, shtim natyror, dendësi e popullsisë.

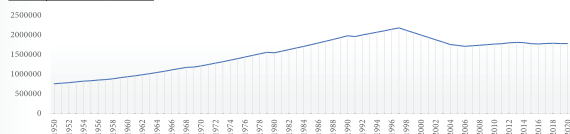
Popullimi i territorit të Kosovës. Territori i Kosovës u popullua herët, madje që nga parahistoria. Relievi i llojllojshëm, klima e favorshme, pasuria ujore, toka pjellore, pyjet, kullosat e begati të tjera krijuan kushte të përshtatshme për banim. Gjithashtu, ky territor shërbente si udhëkryq ndërmjet qendrave të rëndësishme kontinentale dhe atyre të bregdetit të Adriatikut.

Ilirët janë banorët më të lashtë të Gadishullit Ballkanik, të cilët banonin në pjesën më të madhe të këtij gadishulli. Ata jetonin aty përpara grekëve dhe romakëve. Pasardhës të drejtpërdrejtë të ilirëve janë shqiptarët. Ndërsa, Kosova me një territor shumë më të gjerë sesa sot banohej nga fisi ilir dardan. Shqiptarët në Mesjetë njiheshin me emrin që kanë sot, ndërsa si banorë autoktonë, ata trashëguan gjuhën dhe kulturën materiale e shpirtërore deri në ditët e sotme.

Historikisht, Kosova me rrethinën e saj të gjerë njihet si **provincë ilire e Dardanisë**, me qytetet e rëndësishme, si: Naisi, Ulpiana e Skupi. Pas depërtimit të romakëve që në shekullin I pas erës sonë, struktura e popullsisë në këto treva nuk ndryshoi aq shpejt. **Romakët** në fillim vendosën pushtetin, ndërsa popullsia mbeti ajo iliro-dardane deri vonë. Ndryshimet në strukturën e popullsisë filluan me depërtimin e mongolëve në Evropë, të cilët nxitën lëvizjet sllave, tatarë etj. **Fiset sllave** filluan të depërtinin nga shekulli VI e më vonë, në fillim duke djegur e shkatërruar shumë vendbanime, ndërsa më vonë nisën të vendoseshin në këto treva. Territori i Kosovës me trojet përreth (Dardania) prej shekullit VI e deri në shekullin XII u përfshi në kuadër të Perandorisë Bizantine. Përreth dy shekuj (1180-1389) ajo ishte nën **sundimin serb**. Pas kësaj periudhe, Kosova bie nën sundimin e **Perandorisë Osmane** për pesë shekuj rresht.

Me ardhjen e popujve të tjerë në Gad. Ballkanik u ndryshua struktura etnike dhe fetare e Kosovës me rrethinën e saj të gjerë. Ardhja e këtyre bashkësive etnike, kryesisht si invadues, kushtëzoi rruhdhjen e hapësirës autoktone etnike ilire, ndërsa në anën tjetër ndikoi në romanizimin dhe sllavizimin e një pjese të madhe të popullsisë shqiptare. Përkundër pushtimeve dhe sundimeve të gjata, popullsia shqiptare deri në ditët e sotme mbeti shumicë ndaj popujve të tjerë. Pas luftërave ballkanike e këtej, sllavët në marrëveshje me turqit, bënë përpjekje të shumta për shpërnguljen e popullsisë shqiptare, por nuk ia dolën. Sot Kosova me trojet përreth është e banuar kryesisht me shqiptarë (rreth 90 %), ku jetojnë edhe disa popuj të tjerë: serbët, turqit, boshnjakët, romët etj.

Viti	Nr. i banorëve	Rritja (%)
1880	240,000	-
1908	306,962	127.9
1921	439,010	143.0
1931	552,064	125.7
1948	733,034	132.8
1953	815,080	111.2
1961	963,988	118.2
1971	1,243,693	129.0
1981	1,584,440	127.4
1991	2,100,000	132.5
2011	1,739,825	82.8

Ecuria e lëvizjes së numrit të popullsisë në Kosovë pas LDB-së

Kosova shënon rritje të numrit të popullsisë në të gjitha regjistrimet pas Luftës II Botërore, me përjashtim të regjistrimit të fundit (2011) kur pati zvogëlim. Rritje më të ngadalshme kishte në periudhën 1948-1961, për shkak të të presionit që u bëhej shqiptarëve për të emigruar në Turqi. Ndërsa, rritje më të shpejtë të numrit të popullsisë pati prej vitit 1961, pas ndërprerjes së shpërnguljeve për Turqi, si dhe zvogëlimit të mortalitetit. Përgjatë tri dekadave (1961-1991), numri i popullsisë u rrit për 1 milion e 136 mijë banorë ose për 118 %. Dyfishimi i numrit të popullsisë në periudhën pas Luftës II Botërore ndodhi për 29 vjet (periudha 1948-1977), ndërsa dyfishimi tjetër pritej të ndodhte në vitin 2006, por nuk ndodhi as në vitin 2021. Arsytet ishin të rrethanave ekonomike e politike, emigrimit të të rinjve në vendet perëndimore, rënies së natalitetit etj.

Në periudhën pas Luftës II Botërore rritje më të lartë të numrit të popullsisë shënuan vendbanimet e mëdha rurale, qendrat komunale dhe qytetet. Në vitin 1948 vetëm Prizreni kishte mbi 20,000 banorë, ndërsa qytetet e tjera kishin më pak se 20,000 banorë. Sot vlerësohet se Prishtina ka mbi 300,000 banorë, Prizreni me rreth 100,000 banorë, Peja, Gjilani dhe Ferizaj me nga mbi 50,000 banorë, Mitrovica 41,000 banorë dhe Vushtrria me rreth 30,000. Numri i popullsisë së këtyre qyteteve dhe i qendrave komunale është rritur, përveç shtimit natyror, edhe në sajë të ardhjes së popullsisë nga rrethina e tyre.

38

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënësve Di-Dua të di-Mësova

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Ilirët janë banorët më të lashtë të Gadishullit Ballkanik. - Në Kosovë ka jetuar fisi Dardan. - Kosova ka një popullsi me rreth 1.8 milionë banorë. - Kosova ka një natalitet të lartë.	- Sa është dendësia e popullsisë në Kosovë? - Sa vendbanime numëron Kosova? - Cilët popuj erdhën në vendbanimet shqiptare? - Sa promila është shtimi i popullsisë?	- Dendësia e popullsisë në Kosovë është 160‰ promila. - Ka 1.469 vendbanime. - Në Kosovë erdhën romakët, pastaj sllavët dhe osmanët.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen sipas listës së kontrollit për aktivitetin e tyre gjatë mësimit, gjithnjë duke e pasur parasysh saktësinë e përgjigjeve për strukturën e popullsisë, shpjegimin e popullimit të hershëm dhe shtimin e madh të popullsisë.

Detyrë:

(Të plotësohet fletore pune në faqe 23–25.)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Ilirët janë banorët më të lashtë të Gadishullit Ballkanik. - Në Kosovë ka jetuar fisi Dardan. - Kosova ka një popullsi me rreth 1.8 milionë banorë. - Kosova ka një natalitet të lartë.		

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Di-Dua të di-Mësova

Nxënësit parashtrojnë pyetje rreth popullsisë së Kosovës ndaj njëri-tjetrit dhe ndaj mësimeve të mësuara. Të gjitha i vendosin në rubrikën "Dua të Di".

DI	DUA TË DI	MËSOVA
- Ilirët janë banorët më të lashtë të Gadishullit Ballkanik. - Në Kosovë ka jetuar fisi Dardan. - Kosova ka një popullsi me rreth 1.8 milionë banorë. - Kosova ka një natalitet të lartë.	- Sa është dendësia e popullsisë në Kosovë? - Sa vendbanime numëron Kosova? - Cilët popuj erdhën në vendbanimet shqiptare? - Sa promila është shtimi i popullsisë?	

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

Shpjegon strukturën gjinore, moshore, nivelin e shkollimit si dhe grupet kryesore të popullsisë sipas përkatësisë kombëtare e fetare...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

3. Shqyrton në mënyrë kritike, zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1 dhe 3.2. 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme. 4.1 dhe 4.2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Strukturat themelore të popullsisë së Kosovës dhe migrimet e popullsisë

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Analizon përbërjen kombëtare të popullsisë së Kosovës sipas grupeve etnike;
- Dallon fazat e migrimit dhe imigrimit të popujve në Kosovë dhe tregon qëllimet e shpërnguljes së shqiptarëve;
- Tregon pasojat e kolonizimit në Kosovë dhe i përshkruan motivet e migrameve të brendshme dhe të jashtme.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta e Kosovës, atlas, projektori, laptopi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Historia.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë paraprake

Në fillim të orës mësimore mësimdhënësi/ ja ua kontrollon nxënësve detyrat e shtëpisë. Pastaj, ua jep fjalën 1-2 nxënësve që ta përsëritin njësine e kaluar mësimore për popullsinë e Kosovës, duke synuar të bëhet ndërlidhja me

STRUKTURAT THEMELORE TË POPULLSISË SË KOSOVËS

10

Objektivat:

Dallon dhe shpjegon strukturat e popullsisë;
Tregon shkaqet për popullsinë e re të Kosovës;
Aryeton shkallën e lartë të analfabetizimit në Kosovë;
Analizon përbërjen kombëtare të popullsisë në Kosovë.

Fjalët kyçe:

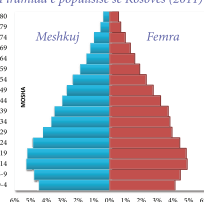
Strukturat e popullsisë, struktura moshore, gjinore, etnike, moshë e re.

Struktura e popullsisë sipas moshës dhe gjinisë së popullsisë së Kosovës është specifike. Kosova është territor me popullsi shumë të re. Sipas regjistrimit të popullsisë në vitin 2011, nën moshën 18-vjeçare në Kosovë ishte 34 % e popullsisë, ndërsa mbi 65 vjeç ishte 6.7 % e popullsisë së përgjithshme. Kjo strukturë e re moshore është e kushtëzuar nga shkalla e lartë e natalitetit dhe shtimit natyror. Popullsia e moshës së re natyrisht se ka ndikime të shumfishta në proceset demografike dhe jetën shoqërore-ekonomike, sepse shkon edhe kërkesa për punësim, shkollim, institucione shëndetësore etj.

Në **strukturën gjinore** të popullsisë së përgjithshme të Kosovës ka më shumë meshkuj, ku për çdo 100 femra vijnë 104 meshkuj. Kjo dukuri është si pasojë e prapambetjes sociale dhe botëkuptimeve tradicionale. Në të kaluarën, të shqiptarët, vdekshmëria më e madhe ka qenë të fëmijët e gjinisë femërore, e kjo për shkak të kujdesit më të ulët ndaj tyre. Ndërsa, në anën tjetër, kujdesi më i madh ndaj gjinisë mashkullore është përcjellë si traditë e cila është ruajtur deri sot. Arsye kryesore të kësaj dukurie janë të natyrës ekonomike ekstensive dhe disa faktorëve të tjerë, ku si fuqi punëtore dhe mbajtës i familjes është llogaritur mashkulli. Pas viteve të 90-ta, kur ekodi i të rinjve mori përmasa, duke përfshirë meshkujt, kryesisht të rinj, sot ka më shumë femra se meshkuj.

Struktura ekonomike e popullsisë. Për shkak të nivelit të ulët të zhvillimit ekonomik, kjo strukturë e popullsisë së Kosovës është e pavarolishtme. Deri në vitin 1971 në Kosovë dominonte ekonomia ekstensive bujqësore. Pjesa dërmuese e popullsisë aktive ishte e angazhuar në bujqësi, me 64 %, ndërsa sot kjo pjesëmarrje është më pak se 20 %. Gjatë viteve '90 të shek. XX, me suprimimin e autonomisë dhe largimin e punëtorëve shqiptarë nga puna, struktura ekonomike e popullsisë u përkeqësua tej mase. Shtresat dominante sociale ishin nxënësit, studentët, amviset dhe pensionistët. Kështu u rrezikua edhe ekzistenca e dhjetëra e mijëra ekonomive familjare. Si pasojë e kësaj, popullsia u orientua në tregti, transport, zejтари etj., ndërsa një numër i konsiderueshëm i të rinjve emigruan në vendet e Evropës Perëndimore.

Piramida e popullsisë së Kosovës (2011)

Struktura arsimore e popullsisë. Deri vonë struktura arsimore e popullsisë në Kosovë ishte shumë e pavolitshme. Pjesa dërrmuese e popullsisë në vitin 1948 ishte analfabete (62 % e meshkujve dhe 78 % e femrave). Kjo ishte si pasojë e mungesës së shkollave dhe veprimtarive botuese në gjuhën shqipe. Pas vitit 1960, me hapjen e institucioneve arsimore, rritet numri i të shkolluarve dhe zvogëlohet numri i analfabeteve. Kështu, në vitin 1981 numri i analfabeteve zbrit në 17.6 %, por ai mbetet i lartë te popullsia e moshuar dhe te gjinia femërore. Në vitin 2009, shkalla e analfabetizimit të meshkujt vlerësohej në 4.7 %, ndërsa te femrat 9.9 %.

Në vitin 2001 në shkollat fillore vijonin mësimin mbi 300 mijë nxënës, në shkollat e mesme 90 mijë e 500 nxënës dhe në fakultete mbi 20 mijë studentë. Në vitin 2020 në arsimin fillor (klasa 1-5) dhe të mesëm të ulët (klasa 6-9) vijonin mësimin rreth 229 mijë nxënës. Në arsimin e mesëm të lartë (10-12) kishte 74 mijë nxënës. Ndërsa, në vitin 2019/20 kishte 7,387 studentë të regjistruar në vitin e parë në universitetet publike dhe 12,900 në kolegjet private.

Struktura nacionale (etnike) e popullsisë. Gjatë tërë shek. XX në strukturën nacionale në Kosovë kanë dominuar shqiptarët. Në vitin 1908 në territorin e sotëm të Kosovës, numri i shqiptarëve ishte 413,970 ose 81.6 %. Edhe pse pati tendenca për të zvogëluar numrin e shqiptarëve, deri në Luftën II Botërore pjesëmarrja e shqiptarëve në popullsinë e Kosovës asnjëherë nuk ka rënë nën 65 %. Në vitin 1971 shqiptarët në Kosovë përbënin 74 % të popullsisë, në vitin 1981 ishin 77.3 % dhe në vitin 2011 rreth 90 %. Sot rreth 7 % të popullsisë e përbëjnë serbët, 1.9 % boshnjakët, rreth 1 % turqit dhe 1.7 % të tjerët.

Pjesët e Kosovës të banuara me popullsi shqiptare janë pjesa qendrore e Kosovës, përkatësisht Drenica, Caraleva, regionin i Rrafshit të Dukagjinit, Rrafshi i Kosovës, Shala e Baigorës, Llapi, Gollaku, Gryka e Kaçanikut, Karadaku etj. Zonat më të banuara me popullsi serbe janë: veriu i Kosovës, Siriniqu dhe disa enklava të vogla në fushën e Kosovës dhe të Anamoravës. Turqit janë të përqendruar kryesisht në qytete, si: Prizren, Prishtinë, Mitrovicë, Gjiilan dhe në dy fshatra: Mamushë dhe Dobërçan në komunën e Gjiilanit. Romët janë të përqendruar kryesisht në qytete dhe përreth tyre. Në vitin 1995 në Kosovë jetonin rreth 34,000 romë, por pas luftës (1999) numri i tyre u zvogëlua dukshëm.

Pyetje dhe detyra:

1. Nga çka është e kushtëzuar struktura e re moshore e popullit në Kosovë?
2. Shpjegoni arsyet e shkallës së lartë të analfabetizimit në Kosovë.
3. Analizoni ndryshimet në strukturën arsimore të popullsisë në Kosovë.
4. Tregoni cila ishte struktura etnike gjatë periudhave të ndryshme në Kosovë.

42

njësinë e re mësimore që do të zhvillohet. Bëhen disa pyetje nga mësimdhënësi për njësinë e kaluar duke vazhduar me njësinë e re, si p.sh.:

1. Kush ishin të parët tanë të cilët ishin autoktonë në këto troje?
2. Kosova kishte shtim të madh të natalitetit, mirëpo popullsia e përgjithshme nuk u rrit shumë. Pse?
3. Çka kuptoni me migrime?
4. Cilat janë disa nga shkaqet që çojnë në lëvizjet e popullsisë së Kosovës?

Kështu, nxënësit do ta vazhdojnë njësinë e re duke e ndërlidhur me njësinë e kaluar

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Sistemi ndërveprues i shënimeve- INSERT

Udhëzohen nxënësit të lexojnë njësinë e re duke i përdorur shenjat e INSERTIT. Pastaj diskutojnë me radhë se cilat informata ishin të njohura, cilat të reja dhe sqarohen pyetjet nga mësimdhënësi të shënuara nga nxënësit.

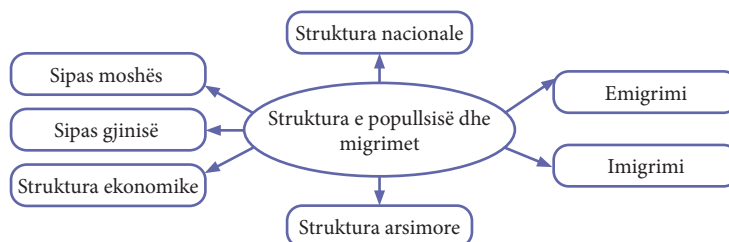
✓	+	-	?
Informacion i njohur	Informacion i ri	Informacion që ndryshon nga ai që di	Sqarime për informacionin
...	...	...	...

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Organizues grafik

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore duke i identifikuar shkaqet e migrimeve të popullsisë, analizuar përbërjen kombëtare dhe strukturën e popullsisë.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 26 -27)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Dallon tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë
- Shpjegon kriteret e ndarjes së vendbanimeve dhe funksionet e tyre
- Argumenton lidhjet mes industrializimit, urbanizimit dhe deagrarizimit.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1. 3.2. RNF: 4. 4.1. 4.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Vendbanimet

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Specifikon tipat e vendbanimeve sipas periudhave kohore;
- Arsyeton rritjen e shpejtë demografike të vendbanimeve urbane;
- Analizon pasojat e rritjes së shpejtë të popullsisë urbane.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet **Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore:** Hartat gjeografike, globi, atlas, libri "Gjeografia 9", Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Videoprezantim/fotokolazh

Mësimdhënësi prezanton një video e cila i paraqet "Vendbanimet në Kosovë". Pasi të kryhet videoprezantimi, mësimdhënësi e hap diskutimin në formën e "Stuhisë së mendimeve".

12

VENDBANIMET

Objektivat:

Komenton zhvillimin e vendbanimeve sipas periudhave kohore;
Dallon tipat e vendbanimeve sipas madhësisë demografike dhe sipas formës;
Shpjegon rritjen e shpejtë demografike të vendbanimeve urbane;
Analizon pasojat e rritjes së shpejtë të popullsisë urbane.

Fjalët kyçe:

Vendbanime ilire, romake, orientale, bashkëkohore, fshatra, qytete, urbanizim.

Vendbanimet definojnë si njësi të veçanta territoriale të organizuara nga njerëzit, me numër të ndryshëm të popullsisë, me objekte të banimit, objekte të tjera dhe me emër të veçantë. Vendbanimet shërbejnë për realizimin e disa funksioneve themelore të njerëzve, si: banimi, puna, arsimimi, pushimi, argëtimi etj.

Vendbanimet në Kosovë janë të pranishme që nga parahistoria. Gjurmimet arkeologjike vërtetuan se vendbanimet e para në Kosovë i takojnë periudhës së neolitit, rreth 3 mijë vjet p.e.s. Lokalitetet parahistorike, si: Bërnica, Badoci, Vallaçi (Mitrovicë), Ulpiana në afërsi të Prishtinës etj., shënojnë fundin e kulturës së bronzit dhe fillimin e periudhës së hekurit, atëherë kur fuqizohen ilirët. Ilirët i ndërtonin vendbanimet e tyre kryesisht në zonat me reliev të ngritur, në bregore. Kjo bëhej për shkak të afërsisë ndaj fushës dhe malit, aty ku mund të zhvillohej bujqësia dhe blegoria, si dhe për shkak të sigurisë nga sulmet e papritura. Nga koha ilire në territorin e Kosovës kanë mbetur disa vendbanime kala, shumë prej tyre në formë të rrënojave, të cilat u shfrytëzuan edhe gjatë mesjetës.

Me ardhjen e romakëve në Kosovë, vendbanimet u ndërtuan në udhëkryqe dhe me planimetri. Ndërsa, fiset barbare që depërtuan në këto vise në vitin 472, si dhe një tërmet

Ulpiana antike

i fuqishëm që e goditi vendin në vitin 518, shkatërruan deri në thellesh vendbanime, përfshirë këtu edhe Ulpianën. Pas kësaj, Ulpiana dhe shumë vendbanime të tjera u rindërtuan nga perandori bizantin-dardan, Justiniani I, kurse Ulpiana u emërtua Justiniana Secunda.

Gjatë periudhës bizantine dhe asaj osmane, vendbanimet zhvilloheshin përrreth objekteve sakrale (të shenjtja). Shfrytëzimi i pasurive nëntokësore, veçanërisht nga gysma e dytë e shekullit XIV, ndikoi në ngritjen e disa qendrave

me karakter urban, si: Novobërda, Janjeva, Trepça dhe Prishtina, të cilat marrin formën e qyteteve dhe bëhen seli të kolonive raguzase.

Gjatë sundimit osman, vendbanimet morën tipare orientale. Në këto qendra u ndërtuan shumë objekte fetare, si: xhami, tyrbe, teqe, mejtepe, medrese, pastaj ura, hane etj., ndërsa rrugët u shtruan me kalldrëm. Qytetet e periudhës osmane ndaheshin në zona: çarshia me punëtoritë zejtare dhe tregtia, si dhe zona e banuar e qytetit, e ndarë në disa lagje (mëhallë). Në

qytet i kategorisë së mesme (Prizreni) me mbi 20,000 banorë. Në vitin 1971 numri i qyteteve rritet në 12, në vitin 1981 në 17 dhe në vitin 2011 në 26. Sipas madhësisë demografike, 17 prej tyre ishin qytete të vogla, 8 ishin qytete të kategorisë së mesme dhe 1 qytet i madh (Prishtina) me mbi 100 mijë banorë.

Në vitin 1948 numri i popullsisë urbane ishte 113,000 banorë, në vitin 2000 arriti në 730,000 banorë dhe në vitin 2011, për shkak të emigrimit, pëson rënie në 661,586. Prishtina si kryeqytet i vendit, pati rritje të popullsisë nga 19,600 banorë (1948) në rreth 300 mijë banorë (2011), pra për 15 herë më shumë.

Procesi i **urbanizimit** në Kosovë pothuajse gjatë gjithë kohës ishte ekstensiv, me rritje të numrit të popullsisë në qendrat ekzistuese urbane (urbanizimi primar), të cilat u zgjeruan pa ndonjë planifikim sipas standardeve të parapara për urbanizim. Ndërsa, në anën tjetër, transformimi i fshatrave (urbanizimi sekondar) filloi të zhvillohej tepër vonë. Të gjitha qytetet e Kosovës, duke përfshirë edhe Prishtinën, patën rritje ekstensive, me pak përjashtime në pjesët qendrore të tyre, të cilat kishin urbanizim të mirëfilltë. Në këto dy dekadat e fundit, shumica e qyteteve të Kosovës u kapla nga kaosi urban, me ndërtime e mbindërtime të pakontrolluara dhe pa plan. Rritja e shpejtë e numrit të popullsisë në qytete shkaktoi ngarkesë në institucione dhe në infrastrukturën e përgjithshme.

Niveli i urbanizimit në Kosovë përgjatë 7 dekadave (1948-2020) u rrit ngadalë, nga 15.4 % sa ishte në vitin 1948, në 38 % në vitin 2011. Kjo gjendje tregon për nivelin e ulët të shkallës së urbanizimit, që kushtëzohet nga shkalla e industrializimit. Ndërsa, në vitin 2020 vlerësohet se ishte rreth 40 %.

Qytetet në Kosovë kanë elemente dhe tipare të ndryshme kulturore me ndikime orientale, ballkanike e pjesërisht bashkëkohore. Deri vonë qytetet e Kosovës ishin qendra tipike zejtare dhe agrare, ndërsa në vitet e 80-ta të shek. XX morën tipare industriale, zejtare, tregtare, kulturore e politike. Qytetet e Kosovës veçohen me qendrën bashkëkohore të planifikuar, por edhe me periferinë e tyre rurale, me rrugë të ngushta e pa planimetri, me shtëpi të rrethuara me mure, me mungesë të elementeve urbane etj.

Numri i vendbanimeve urbane dhe niveli i urbanizimit në Kosovë sipas regjistrimeve të popullsisë

Viti	Vendbanimet urbane (qytetet)	Niveli i urbanizimit
	Numri i qyteteve	Popullsia urbane (%)
1948	9	15.4
1953	9	16.4
1961	9	18.9
1971	12	25.2
1981	17	31.9
1991	19	36.4
2011	26	38.0

49

- Cilat vendbanime të Kosovës i njihni?
- Sa banorë ka vendbanimi juaj?
- Cilat institucione i njihni në qytetin tuaj?

Kjo pjesë hyrëse bëhet për arsye që të kuptohet stadi i njohurive të nxënësve për temën e caktuar (Vendbanimet).

Mësimdhënësi i shënon fjalët kyçe në tabelë (gjatë rrjedhës së diskutimit) si mendime "të shpejta" që shprehin nxënësit.

Gjithashtu, në përfundim të pjesës së parë, mësimdhënësi së bashku me nxënësit, përpilojnë deri në tri kritere të suksesit për orën mësimore.

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Organizues grafik i njohurive

Mësimdhënësi i udhëzon nxënësit ta lexojnë pjesën (tekstin) e njësies mësimore që do të zhvillohet. Pas leximit, në tabelë formohet organizuesi grafik dhe në qendër të tabelës shënohet "Vendbanimet në Kosovë" ku nxënësit formojnë degët me anën e informacionit që kuptojnë nga leximi i pjesës.

Mësimdhënësi e luan rolin e moderatorit duke i cilësuar njohuritë e shprehura si të përshtatshme ose të papërshtatshme për njësinë.

Nxënësit aktivizohen vullnetarisht ose i angazhon mësimdhënësi. Fazat e procesit të urbanizimit; Ndarja e qyteteve sipas numrit të popullsisë; Numri i vendbanimeve në Kosovë; Elementet dalluese të qyteteve në Kosovë; Veçoritë e qyteteve të Kosovës; Vendbanimet sipas tipit.

Përfundimi:

Konsolidimi i të nxënësve

Rishikim në dyshe

Në dyshe plotësohen detyrat në fund të njësies mësimore duke punuar së bashku.

1. Tregoni kur u ndërtuan vendbanimet e para në Kosovë.
2. Cilat ishin veçoritë e vendbanimeve ilire dhe ku ndërtoheshin ato?
3. Tregoni elemente dalluese osmane në qytetin tuaj!

Vazhdohet me pyetje të tjera.

Printohet nga një grafik për secilën dyshe.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë dhe aplikim të teknologjisë për orën.

Detyrë:

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënësve të temës:

- Dallon tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë
- Shpjegon kriteret e ndarjes së vendbanimeve dhe funksionet e tyre
- Argumenton lidhjet mes industrializimit, urbanizimit dhe deagrarizimit.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkollës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3.1. 3.2. RNF: 4. 4.1. 4.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Testoni njohuritë e fituara

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Evidenton në hartë elementet fizike kryesore të relievit në Kosovë;
- Kategorizon lumenjtë e Kosovës sipas ujëmbledhësve;
- Vlerëson rolin e resurseve natyrore në zhvillimin ekonomik të Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri "Gjeografia 9", Fletore pune.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Atlasi, projektori, laptopi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

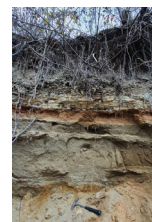

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Veprimtari praktike me hartë (punë individuale)

Mësimdhënësi u sjell nxënësve hartat e shtypura në letër ku ata duhet t'i evidentojnë kërkesat e dhëna sipas numrave në hartë. Në letër nxënësit e shënojnë emrin dhe mbiemrin e tyre.

Edhe në ditët e sotme territori i Kosovës është mjaft aktiv në aspektin tektonik. Vlerësohet se malet kanë tendencë ngritjeje rreth 8 mm në vit, ndërsa fushëgropat kanë tendencë uljeje rreth 4 mm në vit. Përveç të tjerash, këtë e dëshmon edhe paraqitja e tërmeteve të herëpashershme, me intensitete të ndryshme, duke dëmtuar infrastrukturën banuese dhe rrugore.

Sedimente liqenore dhe fosile në fushën e Dukagjinit

5

RELIEVI I KOSOVËS

Objektivat:

Kupton shtrirjen e maleve dhe të fushave në Kosovë;

Shpjegon mënyrën e krijimit të relievit në Kosovë;

Kupton rëndësinë e relievit për shoqërinë në Kosovë.

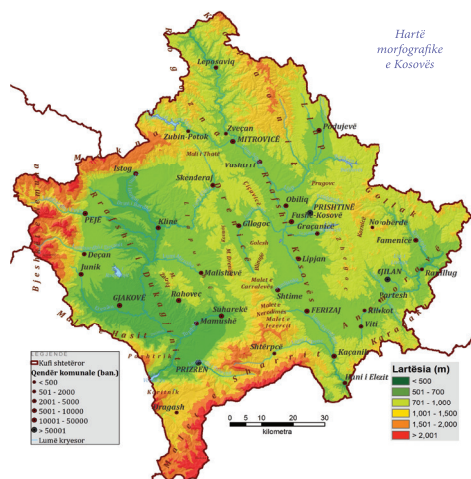
Fjalët kyçe:

Kosova, relievi, forcat e brendshme dhe të jashtme, malet, fushat, luginat, shpallat.

Relievi i Kosovës është mjaft i larmishëm. Ai është krijuar nga veprimi i forcave të brendshme dhe të jashtme gjeologjike. Për shkak të ndeshjes së pllakave dhe mikropllakave tektonike (Afrikës, Evropës, Adrias), janë krijuar vargmale dhe fushëgropa, kurse nga forcat e jashtme (lumenjtë, akullnajat, proceset e shpateve etj.) ato kanë ndryshuar më vonë.

MALET. Terrenet kodrinore-malore në Kosovë (mbi 700 m) përfshijnë rreth 54.6 % të sipërfaqes. Majat më të larta janë: Rudoka (2,658 m, Sharr) dhe Gjeravica (2,656 m; B. e Nemuna), ndërsa pika më e ulët është në Drinin e Bardhë (kufiri me Shqipërinë) në lartësi 265 m. Lartësia mesatare mbidetare e gjithë territorit të Kosovës është rreth 853 m. Në aspektin morfografik (formave), në Kosovë dominojnë malet, të cilat ndahen në male periferike (përgjatë kufirit të Kosovës) dhe male qendrore.

Malet periferike shtrihen përgjatë vijës kufitare të Kosovës dhe në shtetet fqinje. Ato janë: malet e Sharrit me Koritnikun, malet e Hasis me Pashtrikun, Bjeshkët e Nemuna dhe Mokna, Kopaoniku dhe Rogozna, Malet Lindore të Kosovës dhe Karadaku. Ndërsa, në malet qendrore të Kosovës bëjnë pjesë: malet e Jezercit, të Caralevës, të Nerodimes,

Shkozës (Milanocit), të Drenicës, të Kosmaçit, Blinajës, Goleshit, Çiçavicës dhe male të tjera më të ulëta.

Bjeshkët e Nemuna (Alpet Shqiptare Lindore) gjenden në Shqipëri, Mal të Zi, ndërsa në Kosovë ndodhet pjesa lindore e tyre. Në Kosovë, këto male shtrihen nga qafa e Morinës duke zënë perëndimin e vendit dhe vazhdojnë në Mokna e deri te lugina e Ibrit. Ato zbresin deri në Rrafshin e Dukagjinit, me shpatë gati vertikale (të thepisura). Në aspektin gjeologjiko-tektonik u takojnë vargmaleve të Dinarideve.

Lumenjtë kanë krijuar gryka të thella, si: grykën e Rugovës, Deçanit, Erenikut etj., akullnajat kanë krijuar cirqe, lugina, morena, liqene akullnajore etj., ndërsa kanë vepruar edhe proceset e shpatit, karstike etj. Janë male piktoreske, të mbuluara me vegetacion të tipit halor, gjetihërenë e kullota alpine. **Gjeravica** është maja më e lartë brenda territorit

19

Nxënësve u jepen hartat e Kosovës ku janë vendosur disa numra që tregojnë njësitë gjeografike të Regjionit Lindor të Kosovës dhe do t'i identifikojnë njësitë sipas numrit.

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Veprimtari

Në pjesën e dytë, mësimdhënësi kërkon nga nxënësit që të plotësohet pjesa e tabelës së kategorizuar sipas ujëmbledhësve. Puna e nxënësve do të jetë individuale dhe pa tekste.

Mësimdhënësi i viziton nxënësit nëpër banka dhe kontrollojnë njohuritë e tyre gjatë plotësimit të detyrës, duke kërkuar ta interpretojnë hartën.

Bashkëngjitur me punën në fletore të punës, në një fletë të zbrazët, formon një tabelë me lumenjtë e Kosovës sipas ujëmbledhësve.

3	Në hartë janë dhënë disa numra që tregojnë njësitë gjeografike të Regjionit Lindor të Kosovës. Identifikoni njësitë sipas numrit:
A 1	2
3	4
5	6
7	
B 1	2
3	4
5	

Përforcimi:
Konsolidimi i të nxënit
Paragraf argumentues

Nxënësit do të shkruajnë një paragraf ku vlerësojnë rolin e resurseve kryesore natyrore për zhvillimin ekonomik të Kosovës.

Gjatë shkrimit të paragrafit, nxënësit synojnë që idetë e tyre të burojnë në mënyrë të tillë që të jenë bindës.

Fletët dorëzohen dhe merren në shtëpi nga arsimtari që t'i vlerësojë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për detyrat e realizuara në fletë, ku mësimdhënësi i mban si dëshmi të punës së tyre.

Detyrë:

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënës të temës:

- Dallon faktorët natyrorë dhe shoqërorë që ndikojnë në zhvillimin ekonomik të Kosovës.
- Vlerëson rolin e kushteve historike, politike dhe shoqërore në zhvillimin ekonomik të Kosovës.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3.1. 3.2. RNF: 4. 4.1. 4.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Veçoritë ekonomike të Kosovës dhe faktorët e zhvillimit ekonomik

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Shpjegon gjendjen ekonomike të Kosovës para Luftës II Botërore;
- Analizon gjendjen e ekonomisë së Kosovës pas vitit 1999 dhe nxjerr përfundime.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Diskutim për njohuritë paraprake

Mësimdhënësi e fillon orën duke e përsëritur njësinë e kaluar në formën e diskutimit. Për kohën sa është duke u zhvilluar diskutimi, synohet që të ndërlihet me njësinë e re që do të zhvillohet, me pjesën “faktorët e zhvillimit

Kontrolloni njohuritë!

1. Vëmbanimet në territorin e Kosovës janë të pranishme që nga _____.
2. Vëmbanimet ilire ndërtoheshin:

a) në lugina	b) përgjatë rrugëve	c) në bregore
--------------	---------------------	---------------
3. Vëmbanimet gjatë periudhës romake ndërtoheshin:

a) në bregore	b) në lugina	c) pranë rrugëve
---------------	--------------	------------------
4. Sipas madhësisë demografike, në Kosovë dominojnë:

a) qytetet e mëdha	b) të mesme	c) të vogla
--------------------	-------------	-------------
5. Dendësia e vëmbanimeve në Kosovë është:

a) e vogël	b) e mesme	c) e madhe
------------	------------	------------
6. Qyteti më i madh në Kosovë është _____.
7. Shkruani disa karakteristika të vëmbanimit tuaj.

13

VEÇORITË EKONOMIKE TË KOSOVËS

Objektivat:

Shpjegon gjendjen ekonomike të Kosovës para Luftës II Botërore;

Diskuton reformën agrare dhe pasojat e saj;

Dallon fazat e zhvillimit ekonomik pas Luftës II Botërore;

Analizon gjendjen e ekonomisë së Kosovës pas vitit 1999.

Fjalët kyçe:

Ekonomia, etapat e zhvillimit, reforma agrare, komasacioni, ndërmarrjet e vogla.

Deri në luftën e fundit (1999), Kosova ka qenë e privuar nga e drejta legjitime e përdorimit të pasurive të shumta të interes të saj. Pasuritë e Kosovës u shfrytëzuan nga pushtuesit e ndryshëm, që nga antika e mesjeta, e deri në fund të shek. XX (nga Serbia e ish-Jugosllavia). Vetëm gjatë një periudhe të shkurtër (1974-1989), Kosova pati një zhvillim më dinamik, kurse në dy dekadat e fundit pati tendencë zhvillimi, por të ngadalshme e me shumë pengesa.

Gjatë sundimit osman (deri në vitin 1912), në Kosovë kishte sistem feudal, ndërsa shtetet e zhvilluara evropiane këtë formë të organizimit shoqëror e kishin përfunduar qysh në fillim të shek. XV. Në vitin 1918 Kosova ra nën sundimin e ish-Jugosllavisë së Vjetër, që zgjati deri në Luftën II Botërore. Kosova me 87 % të popullsisë bujqësore dhe me po aq analfabetë ishte vendi më i pazhvilluar në rajon. Bujqësia ishte ekstensive: toka punohej me mjete primitive, rendimentet ishin të ulëta dhe mbizotëronte bujqësia monokulturë

(99.7 %), e më pak ndërmarrje të mesme, që kanë nga 50 deri në 250 punëtorë (0.3 %), ku janë të punësuar gjithsej 217 mijë punëtorë. Struktura ekonomike sot është tejte e pavalitshme, ku dominojnë degët joproduhuese. Shumica e ndërmarrjeve janë tregtare (45.4 %), hoteliere (9.7 %), industriale (9.4 %), të ndërtimtarisë (5.9 %) etj.

Kontrolloni njohuritë!

- Reforma agrare nënkupton:
 - zhvillimin e bujqësisë,
 - marrjen e tokave shqiptarëve, rregullimin planimetrik të parcelave
- Industrializimi më i hovshëm në Kosovë ndodhi në:
 - etapën e parë
 - etapën e dytë
 - etapën e tretë
- Në etapën e katërt ekonomia e Kosovës:
 - u zhvillua dukshëm
 - stagnoi
 - u shkatërrua
- Në ekonominë e pasluftës në Kosovë dominojnë ndërmarrjet:
 - e mëdha
 - të mesme
 - të vogla

14

FAKTORËT E ZHVILLIMIT EKONOMIK

Objektivat:

Shpjegon zhvillimin ekonomik të Kosovës në aspektin historik;
Identifikon faktorët kryesorë natyrorë për zhvillimin ekonomik;
Përkohë karakterizimet themelore të bujqësisë në Kosovë.

Fjalët kyçe:

Faktorët, resurset, zhvillimi, ekonomia.

Kosova ka kushte të volitshme dhe resurse natyrore, por për një kohë të gjatë ishte e pazhvilluar ekonomikisht. Këtë ngasje e kanë diktuar rrethanat e pavalitshme historike, politike dhe luftërat e konflikteve. Pas sundimit shekullor osman, i cili përfundoi në vitin 1912, Kosova u fut pa vullnetin e saj në kuadër të ish-Jugosllavisë së Versajës (1918). Pasuan shpërnguljet e dhunshme të popullsisë drejt Turqisë, si dhe format e ndryshme të presionit ndaj popullsisë shqiptare. Ekonomia dominohej nga bujqësia ekstensive.

Pas Luftës II Botërore, në Kosovë u hapën disa fabrika duke e bërë më heterogjene strukturën e popullsisë aktive sipas sektorëve kryesorë ekonomikë. Popullsia bujqësore vazhdoi të dominonte, por krahas saj u rrit pjesëmarrja e popullsisë së angazhuar në sektorin sekondar (industri) dhe sektorin terciar (shërbime). Në këtë periudhë filloi hapja e repartëve të industrisë së rëndë. Më vonë u aplikuan masa për modernizimin e bujqësisë, siç ishte komasacioni i tokave, që ishte një plan për rregullimin dhe ujtimin e tokave, por i cili nuk arriti të përmbyllej në tërësi.

Në vitet e 90-ta, ekonomia e Kosovës u shkatërrua tërësisht, ndërsa punëtorët u larguan nga puna. Gjatë luftës së viteve 1998-1999, ekonomia e Kosovës pësoi dëme të mëdha.

52

ekonomik”.

- Çka paraqet një vendbanim?

- Si i kemi ndarë vendbanimet për nga funksioni dhe nga madhësia?

- Sa vendbanime ka në Kosovë?

- Cilat janë përparësitë e fshatit ndaj qytetit?

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

Mësimdhënësi kërkon nga nxënësit që ta lexojnë tekstin individualisht dhe në heshtje.

Duke marrë parasysh që janë dy njësi mësimore, mësimdhënësi ndan në 2 paragrafë tekstin dhe i drejton nxënësit ta lexojnë vetëm pjesën e tyre. Njësia *Veçoritë ekonomike të Kosovës* ndahet në dy pjesë: *Faktorët e zhvillimit ekonomik* ndahet në tri pjesë.

Gjatë kohës që nxënësit lexojnë, mësimdhënësi shënon disa pyetje në tabelë (i sjell të gatshme).

Pasi të lexohet teksti, nxënësit në formë vullnetare e plotësojnë me përgjigje tabelën. Mësimdhënësi i miraton përgjigjet nëse janë të sakta

Pyetje	Komente
1. Tregoni si ndikuan luftërat e fillimshekullit XX në zhvillimin ekonomik të Kosovës.	
2. Çka është reforma agrare dhe cilat ishin qëllimet e saj?	

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Paragraf argumentues

U kërkohej nxënësve që të argumentojnë pse janë pro ose kundër çështjes, duke i shënuar në organizuesin grafik. Mendimet do të shkëmbehen në dyshe e në katërshe. Klasa do të pozicionohet në dy grupe, ku nxënësit do ta përcaktojnë pozicionin e tyre.

Bëhet një raportim para klasës për arsyet që janë zgjedhur pro ose kundër çështjes.

Në formën e diskutimit mund të bëhet dallimi në mes të kaluarës dhe të tashmes së gjendjes ekonomike të Kosovës.

Për fund, i pyet: “A ka ndryshuar dikush mendim?”

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

• Shpjegon rëndësinë e ekonomisë bujqësore në ekonominë dhe zhvillimin e vendit. • Argumenton përshatshmërinë e mjedisit gjeografik për zhvillimin e ekonomisë bujqësore. • Analizon kushtet natyrore që ka Kosova për zhvillimin e bujqësisë.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1., 3.2. RNF: 4. 4.1. 4.2.

3.1. 3.2. RNF: 4. 4.1. 4.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Bujqësia në Kosovë - Faktorët shoqërorë në zhvillimin e bujqësisë

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Analizon rolin e faktorëve shoqërorë në zhvillimin e bujqësisë dhe identifikon strukturën e sipërfaqeve të punueshme të tokave;
- Përkshkruan veçoritë dhe sfidat e sotme për zhvillimin e blegtorisë në Rep. e Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Të nxënë me këmbime: Grupet e ekspertëve (nxënësit ndahen në grupe)

Mësimdhënësi i ndan nxënësit në tri grupe (grupe familjare), ku secili nxënës ka një numër 1, 2, 3. Pasi nxënësit të jenë përcaktuar sipas numrave, bashkohen njëshat bashkë (1), dyshat bashkë (2) dhe treshat bashkë (3) që njihen

BUJQËSIA NË KOSOVË

15

Objektivat:

Analizon rolin e faktorëve shoqërorë në zhvillimin e bujqësisë; Identifikon strukturën e sipërfaqeve të punueshme; Përkshkruan veçoritë dhe sfidat e zhvillimit të blegtorisë.

Fjalët kyçe:

Bujqësia, kulturat bujqësore, kooperativat, rendimentet.

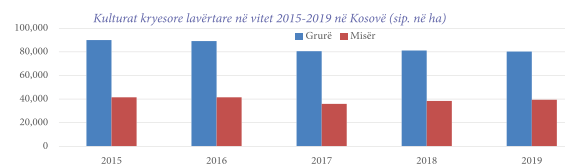
Për zhvillimin e bujqësisë, përveç sipërfaqeve të punueshme, rol të rëndësishëm luajnë edhe faktorët shoqërorë. Në Kosovë bujqësia ishte veprimtaria kryesore ekonomike, por ajo ishte ekstensive dhe kishte rendimente të ulëta. Pas Luftës II Botërore u themeluan kooperativat bujqësore dhe kombinatat industrialo-bujqësore. Përmes tyre u synua përdorimi më efikas i mjeteve agroteknike, rritja e prodhimtarisë bujqësore etj.

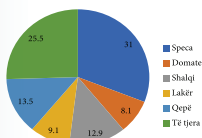
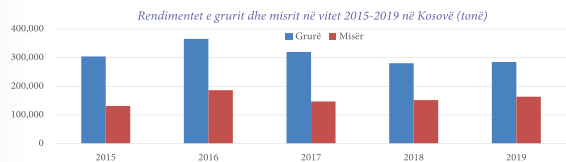
Me hapjen e shkollave të mesme dhe të larta u mundësua qasja për të fituar njohuri për bujqësinë intensive dhe rendimentet më të larta. Ndërsa, me modernizimin e bujqësisë u rrit shkalla e përdorimit të mekanizimit, ashtu edhe e plehrave artificiale. Në fillim traktorë kishin vetëm kooperativat bujqësore, ndërkaj me vonë edhe ekonomitë individuale bujqësore. Përdorimi i traktorëve kurseu kohën dhe përmirësoi kualitetin e punimit (lëvrimit) të tokës.

Në vitet e 60-ta të shekullit të kaluar, nisi përdorimi i plehrave artificiale, i cili ndikoi pozitivisht në rendimentet e kulturave bujqësore, duke i shtuar ato për disa herë.

Derisa në vitet e 70-ta të shekullit të kaluar mbilleshin edhe deri në 120 mijë ha me misër, kjo sipërfaqe në vitin 2019 nuk është më tepër se 40,000 ha. Në vitet e 80-ta fitoheshin edhe deri në 380 mijë tonë/vit grurë, ndërkaj tash jo më shumë se 160 mijë tonë (viti 2019). Edhe sipërfaqet me kulturat e tjera lavëtare, si: thekra, elbi, tërshëra janë zvogëluar, ndërkaj rendimentet për hektarë janë rritur.

Në mesin e perimeve kultivohen më tepër patatat, specat, domatet, qepët, shalqiri etj. Aplikimi i metodave bashkëkohore të ujitjes, por edhe përdorimi i mjeteve agroteknike ka mundësuar rritjen e rendimenteve për ha. Ato kultivohen më tepër në Rrafshin e Dukagjinit, Anamoravë, Rrafshin e Kosovës, Llap etj. Zona bujqësore e Dukagjinit Jugor (Fusha e Krushës) njihet për rendimentet dhe kualitetin e perimeve, andaj shumica e tyre përpunohen dhe eksportohen jashtë vendit.

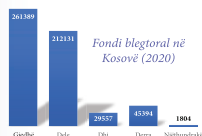

Sipërfaqet me perime të kultivuara në Kosovë (2020)

Pyjet e pishave në Mokna

Kulturat kryesore industriale të cilat mbilleshin në Kosovë ishin: duhani, luledielli dhe panxharsheqeri. Dikur sipërfaqet me këto kultura zinin 5 % të sipërfaqeve të punueshme, ndërkaj sot më pak se 1 %. Duhani kultivohej në Anamoravë (rrethina e Gjilanit) e Dukagjin (rrethina e Gjakovës), luledielli në Rrafshin e Kosovës, panxharsheqeri në Rrafshin e Dukagjinit etj. Prej bimëve foragjere mbillen më tepër jonxha, bizelja, panxhari për bagëti, tërfili etj.

Kushtet natyrore kanë mundësuar kultivimin e vreshtave. Sidomos trevat e Suharekës, Rahovecit dhe Prizrenit njihen për traditën e gjatë në kultivimin e vreshtave. Më herët në Kosovë kishte mbi 9,000 ha vreshta të mbjella, ndërkaj sot nuk janë më tepër se 3,200 ha. Bodrumet ku prodhohen dhe ruhen llojet cilësore të verërave ndodhen në Rahovec dhe Therandë.

Pylltaria. Pyje ka më tepër në zonat kodrinore-malore, të cilat shtrihen më tepër në zonat periferike-kufitare të Kosovës. Dominojnë pyjet gjithëvëse me 90 %, ku bëjnë pjesë dushqet dhe ahu, 7 % janë me pyje halore, më tepër me pisha, bredh dhe hormoq. Rreth 3 % janë pyje të shkurreve.

Blegtoria është degë e bujqësisë, e cila merret me rritjen e kafshëve shtëpiake, me qëllim të prodhimit të ushqimit për njerëzit, përfitim të lëndëve të para për qëllime të ndryshme etj. Kosova ka rreth 70,000 ha livadhe dhe mbi 5,500 ha kullosa që janë me shumë rëndësi për zhvillimin e blegtorisë. Gjendhët, delet e më pak derrat dhe dhitë, janë kafshët të cilat më së shumti mbareshohen në Kosovë. Ato shfrytëzohen për prodhimin e mishit, qumështit, gjalpit, gëzofit, lekurës etj. Përgjatë një viti, për kokë banori prodhohen mesatarisht rreth 20 kg mish. Për këtë arsye, duke mos i plotësuar as për së afërmi nevojat vetanake, Kosovës i duhet të importojë mish nga jashtë.

si “grupet e ekspertëve”.

Mësimdhënësi i jep secilit grup nga një detyrë (fleta me pyetje dhe detyra) që janë pjesë e tekstit që do ta shtjellojnë. Pas “ekspertizës”, nxënësit kthehen në grupet amë (familjare) dhe për një kohë të shkurtër ia shpjegojnë njëri-tjetrit njohuritë e tyre për njësinë.

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Grupet e ekspertëve (punë në grupe)

Grupi 1

- Cila ishte gjendja e bujqësisë para luftës në Kosovë?
- Çka paraqet bujqësia ekstensive?
- Kur filloi modernizimi i bujqësisë në Kosovë?
- Çka paraqiste kooperativa bujqësore?

Në mënyrë të ngjashme vazhdohet edhe me grupet 2,3 4.

Përforsimi:

Konsolidimi i të nxënës

Pjesa e tretë e teknikës - Grupet e ekspertëve (reflektim në grupe)

Të lexohen punimet/detyrat e grupeve, gjithnjë duke i përcjellë me hartë nëse kërkohet.

Nxënësit e tjerë pasi e dëgjojnë prezantimin, mund të drejtohen me pyetje për informacion shtesë nëpërmjet udhëheqësit të grupit. Gjithashtu edhe mësimdhënësi për të kuptuar më shumë mund t’u drejtohet me pyetje, gjithnjë duke e pasur parasysh kohën që kemi në dispozicion.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

(Plotëso fletore punë)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënësve të temës: - Identifikon pasuritë natyrore që ka Kosova dhe ndikimin e tyre në zhvillimin e industrisë dhe të ekonomisë në përgjithësi.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:
RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike, zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1. 3.2. RNF: 4.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Industria dhe energjetika

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Dallon fazat dhe dinamikën e zhvillimit të industrisë në Kosovë;
- Tregon rolin dhe lidhjen në mes të energjetikës dhe pasurive natyrore;
- Shpjegon zhvillimin e degëve industriale në lidhje me rezervat minerale.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Të nxënësit me këmbime: Grupet e ekspertëve (nxënësit ndahen në grupe)

Në pjesën hyrëse të orës, mësimdhënësi në qendër të tabelës shkruan “Bota bimë dhe shtazore” dhe kërkon nga nxënësit të shprehin mendimet (informacionin) në formë të degëzimeve që lidhen me klimën në Kosovë. Më-

Pyetje dhe detyra:

1. Cilat ishin veçoritë e bujqësisë ekstensive dhe natyrale në Kosovë?
2. Përmendni shkaqet kryesore të reduktimit të makinerisë bujqësore në Kosovë.
3. Në cilat zona në Kosovë kultivohen më tepër perimet?
4. Cila është struktura e pyjeve që rriten në Kosovë?

INDUSTRIA DHE ENERGJETIKA

16

Objektivat:

Dallon fazat dhe dinamikën e zhvillimit të industrisë në Kosovë;
Përshkruan lidhjet në mes zhvillimit të energjetikës dhe pasurive natyrore;
Shpjegon zhvillimin e degëve industriale në lidhje me rezervat minerale;
Krahason gjendjen e mëhershme të zhvillimit me atë të sotmen.

Fjalët kyçe:

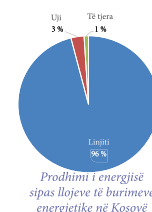
Degët e industrisë, energjetika, metalurgjia me ngjyra, privatizimi.

Që nga vitet e 50-ta të shek. XX në Kosovë nisi të zhvillohej metalurgjia me ngjyra, industria e materialit ndërtimor, nxjerrja e qymyrit, industria e tekstilit, e drurit dhe e duhanit. Ndërsa, më vonë u zhvillua industria e metaleve, industria elektrike, kimike etj. Pas vitit 1989 ky zhvillim u ndërpre gati krejtësisht. Pas vitit 2000 filloi procesi i privatizimit dhe faza e re e zhvillimit, por, për shkak të ndryshme të aktualitetit të atëhershëm dhe në mungesë të investimeve të jashtme, shumë ndërmarrje industriale nuk u aktivizuan.

Prodhimi i energjisë elektrike u mbështet në shfrytëzimin e rezervave të mëdha të thengjillit në rrethinën e Obiliqit. Në bazë të rezervave, Kosova u orientua në ndërtimin e termocentraleve për prodhimin e energjisë elektrike. U ndërtuan kapacitete të energjisë elektrike që prodhonin sasi shumë më të mëdha të rrymës sesa i nevojiteshin ekonomisë vendore.

Deri nga fundi i viteve të 50-ta sasia e prodhuar e energjisë elektrike në Kosovë ishte e vogël.

Në vitet e 60-ta u intensifikua prodhimi i energjisë elektrike në basenin e Kosovës. Kështu, gjatë periudhës 1961-1975, u ndërtuan 5 termocentrale në kompleksin “Kosova A” me kapacitet 790 MW. Gjatë viteve të 80-ta u ngrit edhe kompleksi energjetik “Kosova B” me kapacitet 678 MW. Nga termocentralat në atë kohë prodhohej 13 % e elektroenergjisë në ish-Jugosllavi.

Industria e tekstilit dhe e lëkurës ishte ndër degët e para që filloi të zhvillohej në Kosovë. Ajo prodhonte fije pambuku, pëlhura sintetike, konfeksion rrobash, qilima, perde etj., dhe funksiononte në disa qendra: Prishtinë, Gjiilan, Prizren, Gjakovë, Vushtrri, Dragash. Kjo industri i plotësonte nevojat e tregut të Kosovës dhe eksportonte jashtë vendit. Në këtë industri ishin të punësuar 14.000 punëtorë.

Industria e lëkurës u zhvillua në bazë të zejtarisë, që ishte me traditë, sidomos në Pejë dhe në Prizren. Në këto dy qendra të rëndësishme prodhoheshin këpucë të llojeve të shumta, gëzojë dhe produkte të ndryshme nga lëkura. Tani ka disa ndërmarrje private të cilat e zhvillojnë këtë veprimtari (Suharekë, Prishtinë, Podujevë etj.). Kjo degë industriale sot zhvillon aktivitetin në kapacitet më të ulët, për shkak të konkurrencës së tregut nga jashtë.

Industria ushqimore kishte përhapje të madhe. Ajo prodhonte artikuj të ndryshëm, si: miell, sheqer, pije të llojeve të ndryshme, konservim të perimeve, të mishit, vajra etj. Në shumë qendra të Kosovës u ndërtuan objekte të tilla industriale. Në Fushë-Kosovë u ndërtua Kombinati Ushqimor "Kosovarja" në kuadër të të cilit janë Mulliri, Thertorja dhe Qumështorja; në Pejë u ndërtua fabrika e sheqerit dhe e birrës; në Gjakovë, Lipjan dhe në Suharekë fabrika e pijeve joalkoolike. Në Suharekë, Rahovec dhe Krushë të Vogël janë ndërtuar bodrumet e verës; në Ferizaj fabrika e vajit; në Prizren fabrika e konservimit të pemëve e perimeve etj. Disa prej këtyre ndërmarrjeve janë privatizuar dhe e zhvillojnë me shumë sukses veprimtarinë e njëjtë.

Në **industrinë e drurit dhe të letërës** prodhoheshin dërrasa, pllaka panel, parket, dyer e dritare, kuzhina dhe mobilieri të llojeve të ndryshme. Industria e përpunimit të drurit është zhvilluar në disa qendra komunale periferike të Kosovës, si: në Pejë, Ferizaj, Deçan, Istog, Gjakovë, Podujevë, Leposaviq etj. Përqendrimi në këto lokalitete kishte të bënte me lëndën e parë drusore në rrethinën e tyre. Kjo degë e industrisë në Kosovë sot zhvillohet në disa ndërmarrje të vogla, të cilat prodhojnë produkte të ndryshme nga druri, kryesisht për tregun e Kosovës, por edhe jashtë saj.

Kontrolloni njohuritë!

- Nënder degët e para të industrisë që u zhvillua në Kosovë ishte:
 - a) e tekstilit
 - b) metalurgjia
 - c) industria ushqimore
- Sot Kosova po përballlet me problemin e furnizimit me energji elektrike për shkak të:
 - a) mungesës së tërëgjilnit
 - b) menaxhimit të dobët
 - c) vjetërsisë së termocentraleve
- Industria e përpunimit të drurit u zhvillua në:
 - a) pjesën qendrore të Kosovës
 - b) në lindje të saj
 - c) në qendrat periferike të Kosovës.
- Lidhjet në mes të zhvillimit të energjetikës dhe pasurive natyrore janë _____
- Në Kombinatin Xehetar Metalurgjik " _____ " në Zveçan dhe në minierat e tij gjatë viteve të 80-ta ishin të punësuar rreth _____ punëtorë.
- Shëno rezervat më të mëdha të xehëve në Kosovë: _____

59

simdhënësi luan rolin e “moderatorit” duke i cilësuar njohuritë e shprehura si të përshtatshme ose të papërshtatshme për njësinë “Klima e Kosovës”.

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Sistemi ndërveprues i shënimeve (INSERT)

Udhëzohen nxënësit ta lexojnë njësinë e re duke i përdorur shenjat e INSERTIT. Pastaj diskutojnë me radhë se cilat informacione ishin të njohura, cilat të reja dhe mësimdhënësi i sqaron pyetjet e shënuara nga nxënësit. .

√	+	-	?
(√) Informacion i njohur	(+) Informacion i ri	(-) Informacion që ndryshon nga ai që di	(?) sqarime për informacionin

Përforsimi:

Konsolidimi i të nxënit

Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

- Dalloni fazat e zhvillimit të industrisë në Kosovë!
 - Cilat degë të industrisë u zhvilluan të parat?
 - Tregoni cilat janë lidhjet në mes të zhvillimit të energjetikës dhe pasurive natyrore!
 - Tregoni në cilat rezerva natyrore bazohet industria me ngjyra!
 - Pse industria e drurit u zhvillua në pjesët periferike të Kosovës?
- Detyra: Shëno në hartën memece përhapjen e industrisë sipas qendrave në Kosovë!

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, demonstrim, saktësinë e përgjigjeve dhe detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune)

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Krahason rrjetin rrugor dikur dhe tani, si dhe perspektivën për të ardhmen në zhvillimin e transportit
- Analizon anët pozitive dhe negative të transportit automobilistik, hekurudhor dhe ajror, si dhe zhvillimin e tyre
- Shpjegon kushtet kryesore natyrore, kulturore dhe shoqërore që ndikojnë në zhvillimin e turizmit në Kosovë etj.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1. 3.2. RNF: 4.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Komunikacioni, tregtia, zeytaria dhe turizmi

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Shpjegon shtrirjen e rrjetit rrugor dhe hekurudhor në hapësirën e Kosovës;
- Interpretin rolin e importit dhe eksportit në zhvillimin e turizmit;
- Kategorizon zeyt kryesore sipas kohës;
- Interpretin objektet e ofertës natyrore dhe kulturore.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Të nxënë me këmbime: Grupet e ekspertëve

Nxënësit ndahen në tri grupe.

Mësimdhënësi i jep secilit grup nga një detyrë (fleta me pyetje dhe detyra) që janë pjesë e tekstit që do ta shtjellojnë. Nxënësit e lexojnë pjesën për kohë të caktuar dhe punojnë duke u bërë ekspertë të çështjes për të cilën janë vendosur. Pastaj ia shpjegojnë njëri-tjetrit njohuritë e fituara.

17

KOMUNIKACIONI, TREGTIA, ZEJTARIA DHE TURIZMI

Objektivat:

Kupton shtrirjen e rrjetit rrugor dhe hekurudhor në Kosovë;

Interpretin rolin e importit dhe eksportit në Kosovë;

Kupton zeyt kryesore që zhvillohen në Kosovë;

Analizon objektet e ofertës natyrore dhe kulturore për zhvillimin e turizmit në Kosovë.

Fjalët kyçe:

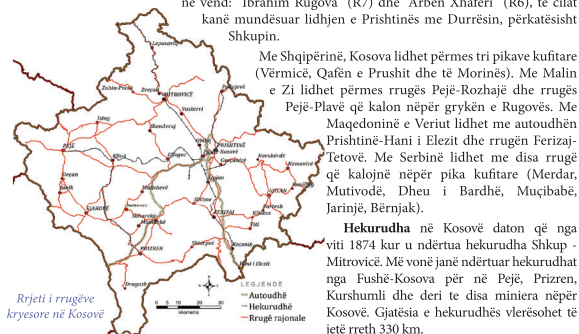
Kosova, komunikacioni, eksporti, importi, zeyt, turizmi.

Kosova ka kushte të favorshme për zhvillimin e komunikacionit. Ndërmjet maleve ka lugina të cilat kanë mundësuar lidhjet rrugore e hekurudhore të Kosovës. Pozita qendrore në pjesën perëndimore të Ballkanit ka ndikuar që nëpër Kosovë të kalonin rrugë të rëndësishme tokësore. Prishtina si kryeqendër ka distancë mjaft të shkurtert me qendrat e tjera regionale në Gadishullin Ballkanik.

Janë disa kategori të rrugëve në Kosovë, si: autoudhë, rrugë nacionale, rrugë rajonale, lokale, urbane dhe të pakategorizuara. Gjatësia e autoudhëve është 137 km, e rrugëve nacionale 755 km, ndërsa e rrugëve rajonale është 1,483 km.

Rrjeti rrugor automobilistik u modernizua në vitet e 70-ta, e në veçanti në vitet e pasluftës (1999). Në vitet e 90-ta u shkatërruan shumë rrugë, andaj asfaltimi ishte i nevojshëm. Në Kosovë ka rreth 357,000 mjete motorike dhe jomotorike.

Qendrat regionale në Kosovë lidhen me rrugë magjistrale, ndërsa dy autoudhë janë në vend: "Ibrahim Rugova" (R7) dhe "Arben Xhaferi" (R6), të cilat kanë mundësuar lidhjen e Prishtinës me Durrësin, përkatësisht Shkupin.

60

Çarshia e Gjakovës

Dëshiroj të di më shumë!

Për t'u bërë zejtar nuk ishte shumë e lehtë, pasi duhej të kalonin katër faza për t'u bërë mjeshtër e të cilat zgjasnin deri në 10 vjet. Esoni ishte organi më i lartë dhe duhej t'u nënshtrueshin 2 provincave. Çiraku është filestar. Pas një përvojë pune bëhet shegert, i cili pas dhënies së provimit kualifikohet si kallfë. Më vonë, kallfja profesionalizohet në punimin e zejës dhe bëhet mjeshtër (esnaf), duke u bërë i pavarur për punën e tij.

kallajlyerës etj. Me zhvillimin industrial, rritjen e standardit jetësor, depërtimin e kulturës perëndimore, linden zeje të reja, si: artarë, këpucëtarë, bravapunues, frizerë, automekanikë, radio e TV-mekanikë, vullkanizerë, elektromekanikë, hidro-sanitarë, muratorë, çantapunues, xhamprerës, fasaderë etj. Ndërsa, në ditët e sotme ka zeje specifike që u zhvilluan me inkuadrinim e pajisjeve të teknologjisë informatike në jetën shoqërore, si: servis i kompjuterave, i telefonave mobilë, fotografe profesionale, xhirues, montazherë etj., dhe zeje të tjera, të cilat punësojnë shumë punëtorë në këtë sektor. Në vitet e fundit, disa zeje kanë filluar të zhduken, si: poçaria, përpunimi i plisit, çibukçiu etj.

TURIZMI. Ekzistojnë disa parakushte për zhvillimin e turizmit, siç janë: infrastruktura rrugore, lidhja e mirë e vendeve turistike me komunikacionin, literaturë dhe guidë turistike profesionale për turistë ndërkombëtarë, marketing etj. Kosova ka motive të larmishme natyrore dhe kulturore-historike; ka vende të ndryshme për sporte, ekskursion, rekreacion, pushim, arsim e edukim. Lëvizjet turistike në Kosovë kanë filluar të intensifikohen pas viteve të 70-ta, ndërsa hovi më i madh kanë marrë në vitet e fundit.

Në Kosovë zhvillohet turizmi: dimëror-sportiv, malor, shëndetësor, i gjuetisë, rural etj., si në: malet e Sharrit, Bjeshkët e Nemuna, Mokna, Kopaonik etj. Në vitet e fundit, përveç

ZEJTARIA - është degë profesionale, mjeshtërore e artistike me një traditë mjaft të gjatë në Kosovë. Zejtaria ka qenë e zhvilluar historikisht nëpër qytete, ndërsa hovi më i madh kishte në shek. XV-XIX, ku ishte e organizuar nëpër çarshitë e qyteteve, si në: Prizren, Gjakovë, Pejë, Vushtrri, Prishtinë etj.

Zejet ishin të ndara nëpër fshatra dhe qytete, ndërsa kishte dallime edhe në përkatësinë kombëtare e fetare të zejtarëve, p.sh.: shqiptarët katolikë janë marrë me përpunimin e arit dhe të argjendit, romët ishin farkëtarë, serbët si kazanpunues, teneqepunues, kallajlyerës, samarpunues etj. Embëltoret kryesisht i mbanin goranët e opojanët, bukëpjekës ishin dhe janë hasjanët. Shqiptarët përpunonin dhe zbukuronin armët (të gjahut dhe pushkë).

Gjatë shek. XX zejtaria pësoi dëme të mëdha nga luftërat ballkanike e botërore, kurse pas LDB-së, me depërtimin e prodhimeve industriale, disa zeje filluan të dobësoheshin, ngaqë ranë kërkesat për produkte zejtare. Pas LDB-së, u krijuan kooperativat zejtare, ndërsa pas viteve të 60-ta u zhdukën disa zeje, si: tabakë, zhgunpunues, qerrepunues, kazanpunues,

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Të nxënësit me këmbime: Grupet e ekspertëve

Grupi 1 (Komunikacioni)

- Rugët në Kosovë kategorizohen në disa kategori. Cilat janë ato?
- Cilat janë autoudhët më të njohura në Rep. e Kosovës?
- Sa kilometra hekurudhë ka në Kosovë?

Grupi 2 (Tregtia)

- Çka paraqet tregtia?
- Me cilat prodhime ishte e njohur Kosova?
- Cili ishte bilanci tregtar sipas të dhënave të vitit 2019?
- Përkrahuesi në tri pika eksportin në Kosovë!

Grupi 3 (Zejtaria)

- Çka është zejtaria?
- Tregoni disa nga qendrat më të mëdha zejtare në Kosovë!
- Si ndaheshin zejet sipas grupeve të popullsisë?

Grupi 4 (Turizmi)

- Çka paraqet turizmi?
- Cilat janë qendrat më të njohura turistike në Kosovë?
- Cilat janë parakushtet për zhvillimin e turizmit?

Pas përfundimit, nxënësit i dorëzojnë detyrat te mësimdhënësi/ja.

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Reflektim në grupe

Të lexohen punimet/detyrat e grupeve, gjithnjë duke i zbërthyer rezultatet në kritere dhe në pjesën e tretë të orës mësimore pyetjet te përgjigjet të nivelit analizë dhe sintezë.

Nxënësit e tjerë pasi e dëgjojnë prezantimin mund të drejtohen me pyetje për informacion shtesë nëpërmjet udhëheqësit të grupit.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, demonstrim, saktësinë e përgjigjeve dhe të detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

(Detyrë shtëpie: Plotëso në fletore të punës "Transporti, tregtia, zejtaria dhe turizmi")

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

Mësimi 17

Vlerësim me shkrim - Gjysmëvjetori I

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Dallon regjionet kryesore të Kosovës (Regj. Lindor dhe Perëndimor), duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3. 1. 3. 2. RNF: 4. 4. 1; 4. 2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Regjioni Lindor i Kosovës

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkufizon shtrirjen gjeografike të Regjionit Lindor;
- Përshkruan karakteristikat kryesore natyrore, populative dhe ekonomike.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Tabela e fjalëve kyçe

Mësimdhënësi në tabelë paraqet disa fjalë (emra qytetesh), rajone gjeografike, toponime etj., ku kërkon nga nxënësit që t'i vendosin sipas regjioneve gjeografike përkatëse. Aktiviteti do të realizohet më mirë sikur tabela të ishte magnetike dhe të ngjiteshin fjalët kyçe.

REGJIONI LINDOR I KOSOVËS

18

Objektivat:

Përkufizon shtrirjen gjeografike të Regjionit Lindor të Kosovës;
Diferencon tërësitë kryesore natyrore përbrenda këtij regjioni;
Identifikon resurset energjetike dhe minerale;
Përshkruan karakteristikat kryesore populative dhe ekonomike.

Fjalët kyçe:

Regjioni Lindor, Rrafshi i Kosovës, linjtji, Prishtina.

Edhe pse me një sipërfaqe të vogël (10,905 km²), Kosova dallohet me një llojllojshmëri të kushteve të cilat prishin monotoninë dhe e bëjnë gjeografinë e saj mjaft interesante. Veçoritë natyrore, por edhe karakteristikat shoqërore-ekonomike kanë mundësuar diferencimin e regjioneve gjeografike, krahinave dhe trevave me tipare të individualizuara. Si rezultat i veçorive natyrore dhe shoqërore ekonomike, territori i Kosovës ndahet në dy regjione të mëdha: Lindor dhe Perëndimor.

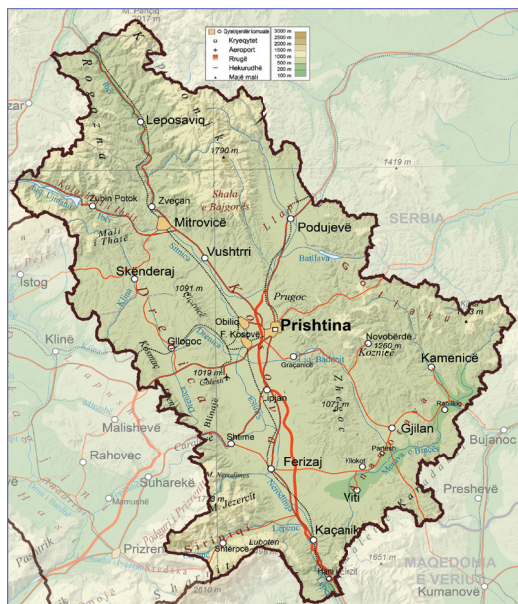
Në kuadër të Regjionit Lindor të Kosovës veçohen disa tërësi më të vogla natyrore-gjeografike, si: Rrafshi i Kosovës, Anamorava, fusha e Drenicës, fusha e Llapit, Shala e Bajgorës, Kollashini i Ibrit dhe Siriniqi. Në aspektin gjeologjik Regjioni Lindor i Kosovës ka ndërtim të llojllojshëm dhe tektonikë të komplikuar, prandaj është i pasur me resurse të shumta minerale. Dominon klima e mesme kontinentale, ndërsa rrjeti hidrografik nuk është shumë i zhvilluar. Dallon nga regjioni perëndimor më tepër në sajë të kushteve natyrore sesa atyre socio-ekonomike.

Rrafshi i Kosovës shtrihet prej Kopaonikut dhe Rogoznës në veri e deri te malet e Sharrit dhe Karadakut në jug, fushës së Drenicës në perëndim dhe zonës kodrinore-malore të Gollakut në lindje. Ka gjatësi 84 km, ndërsa gjërësia mesatare rreth 14 km. Ndodhet ndërmjet 500 dhe 630 m lartësi mbidetare dhe është më i lartë se Rrafshi i Dukagjinit. Gjatë tercijarit kjo tokë ka pësuar ulje, duke u mbushur me ujë, e cila dëshmohet nga shtresimet liqenore. Arteria kryesore lumore është **Sitnica**, e cila është një lumë i ngadalshëm fushor, me shtrat të cekët, që gjatë reshjeve të shumta del nga shtrati dhe vërshon tokat përreth. Në Mitrovicë derdhet në **Ibër**. **Lepenci** me degën e vet Nerodimen përmes grykës së Kaçanikut rrjedhin në territorin e Maqedonisë së Veriut dhe derdhen në Vardar. Në lumin Nerodime është zhvilluar një fenomen i rrallë hidrologjik, **bifurkacioni i Nerodimes**, i cili është bërë me ndërrhyrjen e njeriut.

Rrafshi i Kosovës është zonë e rëndësishme bujqësore, ku kultivohen me sukses drithërat, perimet, bimët industriale etj. Klima më e thatë dhe hidrografia e varfër kanë imponuar

*Bifurkacioni i Nerodimes
Hulumto dhe përgjigju: Çka është bifurkacioni?*

Në skajin më jugor të Rrafshit të Kosovës, aty ku lumi i Lepencit futet në grykën e Kaçanikut është zhvilluar **Kaçaniku** (20,000 b.), qendër e industrisë së materialit ndërtimor.

Në perëndim të Prishtinës, afër hekurudhës dhe rrugës magjistrale, ndodhet **Fushë-Kosova**. Zhvillimi i shpejtë urbanistik dhe hapësiror po e bashkon atë gjithnjë e më shpejt me qytetin e Prishtinës. Ajo sot është qendër e rëndësishme e tregtisë dhe industrisë.

67

Pjesa hyrëse realizohet si lojë që u mundëson nxënësve të ndihem të lirshëm dhe të motivohen për vazhdimin e mësimin.

Regjioni Lindor	Regjioni Perëndimor

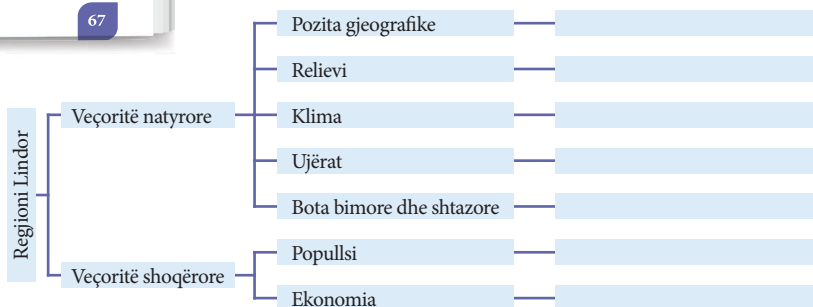

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Organizues grafik i njohurive

Mësimdhënësi i udhëzon nxënësit ta lexojnë pjesën (tekstin) e njësisë mësimore që do të zhvillohet. Pasi që lexohet, në tabelë formohet **DIAGRAMI** dhe në qendër të tabelës shënohet “Regjioni Lindor i Kosovës”, ku nxënësit i formojnë degët me anën e informacionit që kuptojnë nga leximi i pjesës.

Mësimdhënësi e luan rolin e moderatorit duke i cilësuar njohuritë e shprehura si të përshtatshme ose të papërshtatshme për njësinë.

Shembull.

Përforcimi:
Konsolidimi i të nxënit
Paragraf përshkrues

Nxënësit shkruajnë një paragraf për temën: Regjioni Lindor i Kosovës
 Fletët dorëzohen dhe merren në shtëpi nga arsimtari që t'i vlerësojë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për punën në shkrimin e lirë, pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe të detyrave.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Dallon regjionet kryesore të Kosovës (Regj. Lindor dhe Perëndimor), duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3. 1. 3. 2. RNF: 4. 4. 1; 4. 2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Regjioni Perëndimor i Kosovës

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkufizon shtrirjen gjeografike të Regjionit Perëndimor;
- Përshkruan karakteristikat kryesore natyrore, populative dhe ekonomike.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë paraprake

Mësimdhënësi e fillon orën duke e përsëritur njësinë e kaluar në formën e diskutimit. Për kohën sa është duke u zhvilluar diskutimi, synohet që të ndërlihet me njësinë e re që do të zhvillohet, pjesën “Regjioni Perëndimor i Kosovës” e cila ndërlihet me pjesën shoqërore.

Pas diskutimit, nxënësit njoftohen që do të zhvillohet pjesa ekonomike për Republikën e Kosovës.

19

REGJIONI PERËNDIMOR I KOSOVËS

Objektivat:

Diferencion Regjionin Perëndimor në tërësi më të vogla gjeografike; Analizon rolin e kushteve natyrore në popullimin dhe zhvillimin ekonomik; Jep të dhëna për qendrat kryesore urbane, madhësinë dhe ekonominë e tyre; Vlerëson potencialet kryesore për zhvillimin e turizmit.

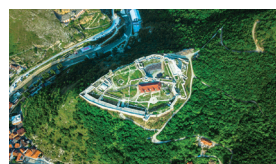
Fjalët kyçe:

Regjioni Perëndimor, Dukagjini, Bjeshkët e Nemuna, Sharri, Prizreni.

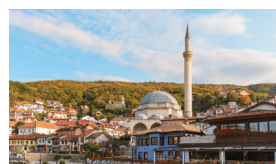
Regjioni Perëndimor kufizohet në perëndim me Bjeshkët e Nemuna, kurse në jug me malet e Sharrit. Në lindje e ndajnë Malet Qendrore, në veri Mokna, kurse në jugperëndim malet e Hasit me Pashtrikun.

Regjioni përbëhet prej pjesës fushore të Rrafshit të Dukagjinit, ku diferencohen Lugu i Drinit (Anadrini), i Baranit dhe i Leshanit. Në viset malore janë trevat: e Rugovës, Opojës, Gorës, Sreckës, kurse treva kodrinore-malore janë Hasi dhe Llapusha.

Rrafshi i Dukagjinit është pjesa më e ulët fushore e Regjionit Perëndimor. Shtrihet midis malit Mokna në veri dhe malit Sharr në jug. Në perëndim ngrihen Bjeshkët e Nemuna e në lindje kodrinat e Llapushës. Në drejtim veri-jug është e gjatë 70 km, ndërsa në drejtim perëndim-lindje është e gjerë 43 km. Ka sedimente liqenore e lumore. Nëpër luginën e Drinit, në Rrafshin e Dukagjinit depërtojnë masat e ngrohta e të lagështa nga Adriatiku, duke bërë që klima të jetë më e butë në krahasim me Rrafshin e Kosovës. Arteria kryesore lumore e këtij regjioni është **Drini i Bardhë**. Tokat pjellore, klima e volitshme dhe pasuritë ujore kanë mundësuar mbjelljen e shumë kulturave, prandaj ky rajon është një peizazh tipik bujqësor. Kultivohen drithërat, pemët, perimet, vreshtat, kurse në zonat skajore ka edhe pyje dhe livadhe. Kushtet e volitshme natyrore kanë mundësuar koncentrimin e popullsisë, ku dendësia është rreth 150 b/km². Vendbanimet shtrihen në kontaktin ndërmjet zonës fushore dhe asaj kodrinore-malore, përgjatë luginave lumore dhe në kryqëzimin e rrugëve të drejtimeve të ndryshme. Prizreni, Peja dhe Gjakova janë qendrat më të mëdha urbane.

Kalaja e Prizrenit

Prizreni

70

Hartë morfografike e Regjionit Perëndimor

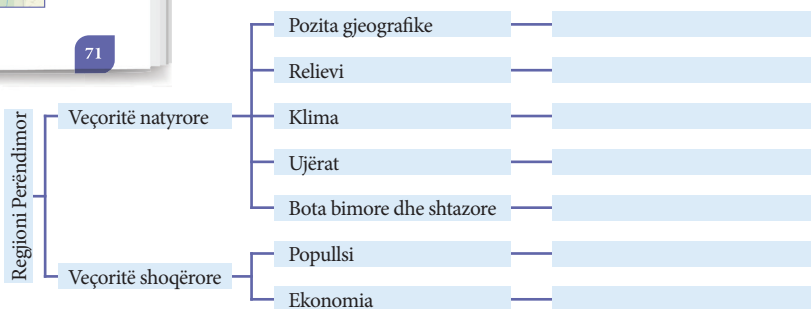
71

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Organizues grafik i njohurive.

Mësimdhënësi i udhëzon nxënësit ta lexojnë pjesën (tekstin) e njësisë mësimore që do të zhvillohet. Pasi që lexohet, në tabelë formohet DIAGRAMI dhe në qendër të tabelës shënohet “Regjioni Lindor i Kosovës”, ku nxënësit i formojnë degët me anën e informacionit që kuptojnë nga leximi i pjesës.

Mësimdhënësi e luan rolin e moderatorit duke i cilësuar njohuritë e shprehura si të përshtatshme ose të papërshtatshme për njësinë. Shembull.

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Paragraf përshkrues

Nxënësit shkruajnë një paragraf për temën: Regjioni Perëndimor i Kosovës
Fletët dorëzohen dhe merren në shtëpi nga arsimtari që t'i vlerësojë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për punën në shkrimin e lirë, pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe të detyrave.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune, faqe 13-17)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Dallon regjionet kryesore të Kosovës (Regj. Lindor dhe Perëndimor), duke i diferencuar në bazë të veçorive natyrore dhe humane të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3. 1.; 3. 2. RNF: 4. 4. 1; 4. 2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Ushtrime dhe përforsim – Regjionet gjeografike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Analizon dy regjionet gjeografike duke i identifikuar të veçantat dhe të përbashkëtat;
- Vlerëson rolin e relievit të zhvillimin e të dyja regjioneve gjeografike.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

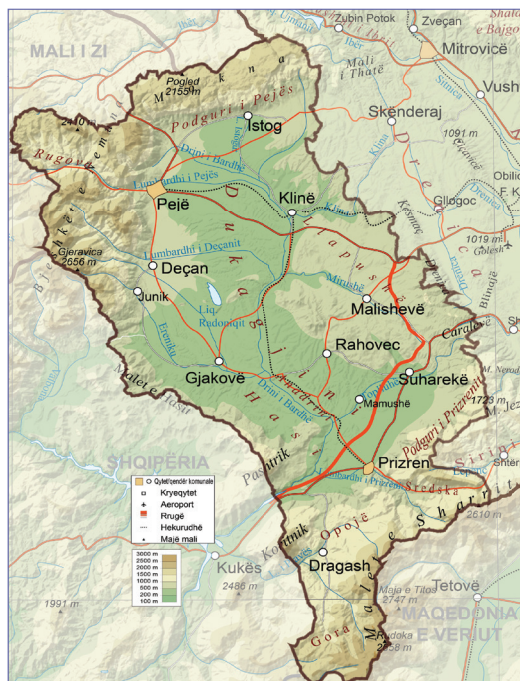
Përgatitja për të nxënë

Veprimtari praktike

Mësimdhenësi i sjell të gatshme fletët e punës për aktivitetin. Nxënësit gjatë punës mund t'i përdorin vetëm atlaset. Puna individuale dhe pa ndihmën e teksteve, vetëm me ndihmën e hartës.

Në skajin më jugor të Rrafshit të Kosovës, aty ku lumi i Lepencit futet në grykën e Kaçanikut është zhvilluar **Kaçaniku** (20,000 b.), qendër e industrisë së materialit ndërtimor. Në perëndim të Prishtinës, afër hekurudhës dhe rrugës magjistrale, ndodhet **Fushë-Kosova**. Zhvillimi i shpejtë urbanistik dhe hapësiror po e bashkon atë gjithnjë e më shpejt me qytetin e Prishtinës. Ajo sot është qendër e rëndësishme e tregtisë dhe industrisë.

Hartë morfografike e Regjionit Perëndimor

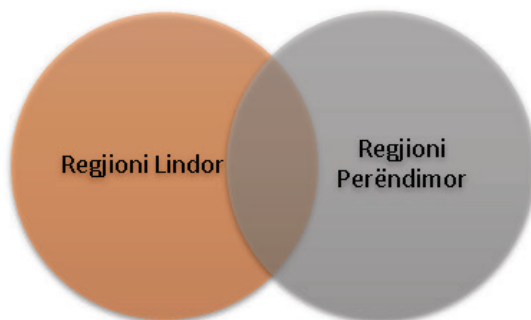
71

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Diagram i Venit

Mësimdhënësi i udhëzon nxënësit që të përshkruajnë nga 5 të veçanta dalluese të të dyja regjioneve dhe 5 të përbashkëta:

Pozita, relievi, klima, popullsia dhe ekonomia si dhe të dhëna nga atlasit.

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Punë me hartë (Individuale)

Duke e analizuar hartën dhe numrat, tregoni zonat, malet, njësitë gjeografike që kërkohen sipas numrave në hartë.

A	1	2
	3	4
	5	6
	7	
B	1	2
	3	4
	5	

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe detyrave si dhe bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune, faqe 21)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Analizon ecurinë dhe sfidat e Kosovës drejt anëtarësimit në BE.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

3. Shqyrton në mënyrë kritike, zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet. 3.1 dhe 3.2. 4. Jep ide dhe propozime si dhe merr vendime në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme. 4.1 dhe 4.2

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Republika e Kosovës – veçoritë juridike, politike dhe administrative

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Identifikon institucionet kryesore demokratike të vendit;
- Tregon rregullimin e brendshëm administrativ;
- Analizon elementet themelore politiko-gjeografike të shteteve.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Atlasi, projektori, laptopi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, Edukatë qytetare.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë paraprake

Mësimdhënësi/ ja e fillon orën duke shfaqur disa fotografi që lidhen me njësinë mësimore dhe duke i pyetur

REPUBLIKA E KOSOVËS: VEÇORITË JURIDIKE, POLITIKE DHE ADMINISTRATIVE

20

Objektivat:

*Analizon elementet themelore politiko-gjeografike të shteteve;
Tregon për rrugëtimin e statusit politik të Kosovës deri te pavarësia;
Identifikon institucionet kryesore demokratike të vendit;
Flet për rregullimin e brendshëm administrativ.*

Fjalët kyçe:

Shteti, institucionet, territori, kuvendi.

Pas shumë sakrificave dhe luftërave të popullit shqiptar, më 28 nëntor të vitit 1912, në Vlorë arritën ta shpallnin shtetin e pavarur shqiptar. Mirëpo, me vendimet e padrejta të Konferencës së Londrës, jashtë trungut gjeoetnik shqiptar mbeti më shumë se gjysma e trojeve etnike shqiptare, që lu dhanë Serbisë, Malit të Zi dhe Greqisë.

Pas sakrificave dhe rezistencës shekullore të popullit shqiptar në Kosovë, e cila kulminon me luftën e armatosur dhe bombardimet e NATO-s ndaj ushtrisë dhe policisë serbe, më 1999 Kosova e fitoi përfundimisht lirinë.

Pas përfundimit të luftës në Kosovë, me ndihmën e Bashkësisë Ndërkombëtare nisi procesi i themelimit të institucioneve. Pas konsolidimit të institucioneve dhe instalimit të praktikave demokratike, Kosova më 17 shkurt të vitit 2008 e shpalli pavarësinë.

Sikurse çdo shtet tjetër, edhe Kosova ka elementet themelore politiko-gjeografike, siç janë: popullsia, pozita gjeografike, kufijtë, territori, resurset natyrore, rregullimi politiko-shoqëror. Në një territor prej 10,905 km², jetojnë rreth 2 milionë banorë. Shqiptarët e përbëjnë shumicën e popullsisë, ndërsa pakicën e përbëjnë: serbët, boshnjakët, turqit, romët, egjiptianët etj. Me kushtetutën e vendit të gjitha pakicave u garantohej të gjitha të drejtat sipas standardeve më të larta ndërkombëtare.

Sipas rregullimit shtetëror, Kosova është republikë parlamentare, me institucione demokratike dhe sundimin e së drejtës. Institucionet themelore demokratike janë Kuvendi, Qeveria dhe Presidenti.

Kuvendi i Republikës së Kosovës përbëhet nga 120 deputetë dhe ushtron pushtetin legjislativ. Prej njëqind e njëzet vendeve sa numëron kuvendi, njëzet vende janë të garantuara për përfaqësimin e komuniteteve joshumicë në Kosovë. Kuvendi i Kosovës është institucioni kryesor legjislativ i vendit, i cili drejtpërsëdrejti zgjidhet nga qytetarët çdo katër vjet.

Presidenti i vendit përfaqëson unitetin e popullit, është përfaqësues legjitim i tij brenda

Deklarata e pavarësisë së Kosovës

Flamuri i Kosovës

Salla e Kuvendit të Kosovës

dhe jashtë shtetit. Zgjidhet nga Kuvendi dhe ka të drejtën e miratimit të akteve ligjvënës.

Qeveria zbaton ligjet dhe aktet e tjera të miratuara nga Kuvendi i Kosovës dhe ushtron veprimtari të tjera brenda përgjegjësi të përcaktuara me kushtetutë dhe me ligj. Ajo ushtron pushtetin ekzekutiv në pajtim me kushtetutën dhe me ligjin. Atë e përbëjnë kryeministri, zëvendëskryeministrat dhe ministrat. Qeveria udhëhiqet nga kryeministri të cilin e zgjedh Kuvendi i Kosovës.

Pushteti gjyqësor në Republikën e Kosovës ushtrohet nga gjykatat. Ai është unik, i pavarur, i drejtë, apolitik e i paanshëm dhe siguron qasje të barabartë në gjykata. Gjykatat gjykojnë në bazë të kushtetutës dhe ligjit.

Menjëherë pas përfundimit të luftës, Kosova kishte gjithsej 30 komuna, mirëpo në vitet në vijim, në kuadër të përgatitjeve u bënë për shpalljen e pavarësisë së Kosovës, vijoi procesi i decentralizimit, me ç'rast u krijuan disa komuna të reja, të vogla me territor dhe numër të banorëve. Kështu, pas decentralizimit numri i komunave u shtua dhe sot ka gjithsej 38 sosh.

Menjëherë pas shpalljes së pavarësisë, Kosova e nisi procesin e anëtarësimit në organizatat ndërkombëtare dhe procesin e integritimit në Bashkësinë Evropiane, me të cilën deri tash ka arritur ta nënshkruajë Marrëveshjen e Stabilizim-Asociimit.

Pyetje dhe detyra:

1. Cilat janë elementet themelore politiko-geografike të një shteti?
2. Hulumtoni në internet dhe gjeni se sa shtete e kanë njohur pavarësinë e Kosovës. Në cilat kontinente ka më shumë shtete që e kanë njohur pavarësinë e Kosovës?
3. Cilat janë institucionet themelore demokratike të vendit?

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit *Rishikim në dyshe*

Mësimdhënësi/ ja i drejton nxënësit në plotësimin e fletores së punës në faqen 40, ku plotësohet harta memece me emrat e komunave administrative të Kosovës.

Harta plotësohet me 3 ngjyra, me njëren ngjyrë plotësohen qendrat regjionale (pa Prishtinën), me 1 ngjyrë kryeqyte-ti, kurse me ngjyrën tjetër komunat e tjera.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore rreth njohjes së institucioneve të shtetit, administratës, dallimit të legjislativit nga ekzekutivi e gjyqësori dhe plotësimit të hartës memece.

Detyrë:

(Të punohen përgjigjet e pyetjeve nga libri bazë në faqen 76)

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

nxënësit për to në mënyrë që të shfaqet sa më shumë interesim te nxënësit për njësinë e re mësimore.

Çfarë sistemi qeverisës është Republika e Kosovës? Sa komuna dhe qendra regjionale ka Kosova?

Kur jemi shpallur shtet dhe sa shtete na kanë njohur? Sa deputetë ka Kuvendi? A jemi anëtarë të BE-së? etj.

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Veprimtari hulumtuese: projekt

Mësimdhënësi/ ja në pika të shkurtra prezanton një projekt para nxënësve duke i lidhur proceset juridike, politike dhe administrative nga aspekti historik, prej kohës së autonomisë së Kosovës në kuadër të Jugosllavisë e deri te shpallja e pavarësisë, kurse pjesa e fundit e projektit tregon për aspiratat e Kosovës drejt integritimit në NATO, KiE dhe BE.

Nxënësve herë pas here u bëhen pyetje për të marrë edhe opinionet e tyre.

Si:

1. Çka solli sublimimi i autonomisë së Kosovës?
2. Si dhe pse ndodhi lufta në vitet 1998-99?
3. Çfarë dini për kohën e UNMIK-ut dhe të EULEX-it?
4. Si erdhi deri te shpallja e pavarësisë dhe pse më 2008?
5. Pse ka rëndësi anëtarësimi në NATO, KiE dhe BE? etj.

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë.
- Dallon karakteristikat kryesore gjeotektonike...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Shqipëria – pozita gjeografike dhe relievi

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përshkruan pozitën gjeografike të Shqipërisë dhe rëndësinë e daljes në dete;
- Shpjegon mënyrën e krijimit të relievit të Shqipërisë sipas periudhave tëaktuara.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta gjeografike e Shqipërisë, atlas.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, Biologji.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Stuhi mendimesh

Mësimdhënësi para nxënësve e paraqet hartën fizike të Shqipërisë duke u folur atyre për këtë shtet. Në këtë shtet gjendet edhe pjesa tjetër e kombit tonë, i cili jeton në 5 shtete jashtë shtetit të tij. Mësimdhënësi bën disa pyetje që të nxitë interesim te nxënësit për mësim, si: 1. Çfarë pozite gjeografike ka ky region dhe me cilat shtete kufizohet?

SHQIPËRIA - POZITA GJEOGRAFIKE DHE RELIEVI

21

Objektivat:

Interpreton pozitën gjeografike të Shqipërisë dhe rëndësinë e daljes në det;
Shpjegon rolin e Shqipërisë në raport me korridoret evropiane;
Kupton strukturat kryesore gjeologjike të Shqipërisë dhe pasojat e saj;
Shpjegon mënyrën e krijimit të relievit të Shqipërisë.

Fjalët kyçe:

Shqipëria, pozita gjeografike, Adriatiku, Albanidet, relievi.

Shqipëria është vend bregdetar në Evropën Juglindore, përkatësisht në jugperëndim të Gad. Ballkanik. Në perëndim ka dalje në detin Adriatik dhe detin Jon. Ka shtrirje veri-jug me gjatësi rreth 340 km, ndërsa nga lindja deri në perëndim ka gjatësi rreth 148 km. Sipërfaqja e Shqipërisë është 28,748 km². Në veri kufizohet me Malin e Zi, në verilindje me Kosovën, në lindje me Maqedoninë e Veriut, ndërsa në jug dhe juglindje me Greqinë. Largësinë më të vogël me Italinë e ka përmes ngushticës së Otrantos.

Pozita e volitshme gjeografike ka ndikuar që, qysh nga antikiteti të themelohen qendra të rëndësishme të **Ilirisë**, ku veçohen: Buthroti (Butrinti), Dyrrahu (Durrësi), Apollonia, Lisusi (Lezha), Skutari (Shkodra), Antipatrea (Berati), Bylisi (Hekali), Amantia (Ploça) etj., të cilat kishin lulëzimin e tyre kulturor e ekonomik të kohës.

Territori i Shqipërisë ka pasur pozitë të favorshme gjeografike gjatë gjithë historisë së tij. Gjatë kohës së Perandorisë Romake, Shqipëria njihet si "**porta e Adriatikut në Ballkan**", E njohur ishte "**Via Egnatia**" e cila lidhte Romën me Bizantin. Sot, nëpër Shqipëri kalojnë rrugë të rëndësishme ndërkombëtare, si korridori VIII që lidh Durrësin dhe vazhdon në Shkup, Sofje e deri në Burgas e Varna (Deti i Zi). "**Rruga e Kombit**" ka bërë lidhjen e Shqipërisë me Kosovën, ndërsa rrugët me shtrirje veri-jug lidhin shtetet përgjatë Adriatikut e Jonit. Me zhvillimin e infrastrukturës rrugore në Shqipëri është mundësuar lëvizja më e shpejtë e banorëve vendas dhe e turistëve të huaj, të cilët e vizitojnë Shqipërinë.

Pozita gjeografike dhe kushtet klimatike e bëjnë Shqipërinë të përshtatshme jo vetëm për lidhje komunikative, por edhe për aspektin ekonomik, turistik etj. Kryqëzimi i rrugëve të rëndësishme tokësore e ujore, dalja në detet e nxehta të Mesdheut, kushtet e larmishme relievoe, klimatike e ujore ndikojnë në zhvillimin e përgjithshëm ekonomik e kulturor të vendit.

Pozita gjeografike e Shqipërisë në Gad. Ballkanik

Dëshiroj të di më shumë!

Shqipëria njihet si "Porta e Adriatikut në Ballkan", ngase nëpër Shqipëri ekzistojnë lujna tërthore lumore, si e Drinit, Shkumbinit, të cilat ishin më lehtë të depërtueshme se pjesët e tjera të relievit malor në perëndim të Gadishullit Ballkanik. Andaj, Dyrriahu i lashtë ishte port i rëndësishëm që nga periudhat e hershme të civilizimit ilir e romak.

Ndërtimi gjeologjik i Shqipërisë. Albanidet janë struktura gjeologjike në territorin e Shqipërisë. I takojnë rrudhosjes alpine dhe u krijuan nga përplasja tektonike ndërmjet pllakave euroaziatike dhe afrikane. Ato gjenden ndërmjet Dinarideve dhe Helenideve, të cilat kanë pozitë perëndimore në Gad. Ballkanik. Në Shqipëri ka shkëmbinj magmatikë, metamorfikë dhe sedimentarë, të cilët nga ndikimi i tektonikës janë rrudhosur e zhvendosur, ku kanë krijuar relievin e Shqipërisë, por edhe disa nga pasuritë minerale. Strukturat kryesore tektonike në Shqipëri kanë shtrirje VP-JL (gati meridionale). Territori i Shqipërisë është aktiv, gjë që dëshmohej nga prania e herëpashershme e tërmeteve me shkallë të ndryshme.

Alpet Shqiptare

Kepi i Rodonit

Në Shqipëri dominon **relievi** kodrinor-malor, i cili mbulon 76.6 % të sipërfaqes, ndërsa 23.4 % ndodhet në lartësi mbidetare nën 200 m. 1 % e territorit ndodhet në lartësi mbi 2,000 m. Lartësia mesatare mbidetare e Shqipërisë është 708 m. Relievi zbret nga lindja në drejtim të perëndimit deri në det.

Relievi i Shqipërisë është i mjaft i ndërlukuar. Janë krijuar kodrat, malet e vargmalet, luginat e gropat, të cilat i përbëjnë Alpet Shqiptare, malet e Krahinës Qendrore e Jugore. Drejtimi kryesor i vargmaleve e luginave është VP-JL. Maja më e lartë është **Korabi** (2,754 m) dhe gjendet në pjesën lindore të Shqipërisë, në jug të maleve të Sharrit.

Luginat janë të thella e të ngushta, ndërsa, përveç luginave me shtrirje VP-JL (lujna e Vjosës, Drinos, Osumit etj.), ka edhe lujna tërthore të cilat presin malet e Shqipërisë (lujna e Drinit, e Shkumbinit etj.) ose kanë shtrirje veri-jug (lujna e Drinit të Zi, Shalës, Devollit të Sipërm) etj.

Në relievin e Shqipërisë ka edhe fusha, që paraqiten në trajtë ultësirash dhe fushëgropash.

2. Në cilat dete ka dalje dhe cila pjesë ka pozitë më të favorshme? 3. Cilat male e ultësira i dini?

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Lexim i drejtuar

Mësimdhënësi/ja kërkon nga nxënësit ta lexojnë temën në heshtje. U kërkon që të nxjerrin shënime me informacionet kyçe të temës. Pastaj i ndan ata në dy grupe për ta hapur diskutimin me temën "Pyetje dhe përgjigje".

Pyetje	Përgjigje
Pse Shqipëria ka pozitë gjeografike të mirë?	
Cilat rrugë të rëndësishme tokësore dhe detare e lidhin Shqipërinë me botën?	
Me cilat shtete kufizohet?	
Sa është sipërfaqja e saj?	
Numëro regjionet gjeografike të Shqipërisë.	
Çfarë relievi ka?	

Nxënësit përgjigjen duke e përdorur hartën dhe kompjuterin (tabelën e mënjur).

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Asociacion

A	B	C	D
"Kuç e Zi"	"Porta e Adriatikut"	Buna	Alban
SHQIPËRIA			

Më pas, nxënësvë u kërkohet t'i shpjegojnë fjalët që janë përdorur në asociacion, si:

1. Kuç e Zi, ngjyrat simbolike të shqiptarëve,
2. Porta e Adriatikut, njihet Shqipëria për nga pozicioni i detit,
3. Buna, është i vetmi lumë i lundrushëm,
4. Alban, është fisi ilir që ka jetuar në këto troje etnike.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen në bazë të përgjigjeve që japin për pozitën gjeografike dhe argumentimin e saktë për relievin, asociacionin, përdorimin e hartës dhe përgjigjeve të sakta nga pyetjet që u shtrohen.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqet 41, 42)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi
Lënda: Gjeografi
Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX
Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Analizon shtrirjen dhe ndikimin e klimës nga jugu në veri dhe nga perëndimi në lindje të vendit.
- Dallon objektet kryesore ujore (detërat, liqejt, lumenjtë etj.)...

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I. 1; 2; 6; 8; II. 1; 2; 7; III. 1; 4; 5; 6; 7.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Klima, hidrografia, tokat dhe bota bimore

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Interpreton faktorët klimatikë dhe tregon ndikimin në përhapjen e tokave dhe bimësisë në Shqipëri.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Harta gjeografike e Shqipërisë, atlas, laptopi, projektori.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, Biologji.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:
Përgatitja për të nxënë
Stuhi mendimesh

Nxënësvë u parashtrihen disa pyetje nga mësimdhënësi/ ja, në mënyrë që t'i nxitin të mendojnë rreth njësive mësimore dhe në bazë të njohurive paraprake që kanë marrë mund të japin disa mendime për klimën, hidrografinë, tokat dhe botën bimore. Mësimdhënësi/ ja merr disa mendime dhe i shkruan në tabelë.

Cirqet ndodhen në lartësi 1,500-2,400 m në shpatet V, VI dhe L, në disa prej të cilave janë formuar liqene glaciale. Luginat më të njohura akullnajore janë: lugina e Valbonës, Bogës, Thethit, Vermoshit etj.

Për shkak të përhapjes së shkëmbinjve karbonatikë, përhapje kanë edhe format karstike, si: shpellat, humnerat, hurdhat, fushëgropat etj. Shpellat më të njohura janë: shpella e Pellumbasit, Piratëve, Butrintit etj.

Pyetje dhe detyra:

1. Përshkruani pozitën gjeografike të Shqipërisë.
2. Tregoni rëndësinë e daljes së Shqipërisë në det.
3. Gjeni në hartë rrugët kryesore tokësore që kalojnë nëpër Shqipëri analizojini ato.
4. Përse në Shqipëri ka pjesëmarrje të lartë relievi kodrinor-malor? Çfarë shtrirje kanë malet?

22

KLIMA, HIDROGRAFIA, TOKAT DHE BOTA BIMORE

Objektivat:

Interpretim faktorët klimatikë të Shqipërisë;
 Vlerëson pasuritë ujore të Shqipërisë;
 Shpjegon përhapjen e tokave dhe bimësisë në Shqipëri.

Fjalë kyçe:

Faktorët klimatikë, klima mesdhetare, hidrografia, tokat e bimësia.

Klima e Shqipërisë varet nga gjerësia gjeografike, relievi (lartësia dhe shtrirja), dalja në det etj. Për shkak të faktorëve klimatikë, rrallëkund në botë mund të gjendet një vend me dallime shumë të mëdha të klimës në një sipërfaqe mjaft të vogël.

Klima e Shqipërisë analizohet përmes rrezatimit diellor, temperaturës, reshjeve dhe erës.

Numi i **orëve me diell** gjatë vitit në Shqipëri luhet ndërmjet 2,100-2,700, më shumë në Ulëtirën Perëndimore sesa në pjesën lindore kodrinore-malore. Izotermet kanë shtrirje njëjtë sikurse relievi. **Temperaturat** mesatare vjetore luhet ndërmjet Sarandës me 17.6 °C dhe Vermoshit me 7 °C, ndërsa Korça me 10.5 °C. Temperatura e ajrit zbrit duke shkuar në drejtim të lindjes e verilindjes, ndërsa është më e lartë në jug të vendit. Temperatura absolute më e lartë është regjistruar në Kuçovë (43.9 °C), ndërsa minimumi absolut në Sheqeras (-26.9 °C). Temperaturat e larta gjatë verës kanë ndikuar për të pasur një klimë mesdhetare shumë të përshtatshme për zhvillimin e turizmit.

Reshjet luhet ndërmjet maksimumit në Bogë me 3,100 mm e deri në minimum në Sheqeras (Korçë) me 620 mm. Mesatarja e reshjeve për gjithë vendin është 1,438 mm.

80

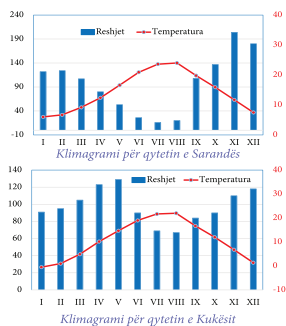
Reshjet janë të bollshme, mesatarisht nga 1,300 mm/vit në jug, deri mbi 2,000 mm/vit në veri, në zvogëlim drejt lindjes. Sasia më e madhe e reshjeve bie në dimër (40 %), pastaj në pranverë (32 %), vjeshtë (17 %) dhe verë (11 %). Reshjet janë të shkurtra, të vrullshme, dhe në pak minuta mund të formojnë përrën, të cilët mund të gërryjnë tokën në zonat e zhveshura, duke e transportuar atë drejt detit.

Gjatë era fryn më shumë nga P, ndërsa gjatë dimrit nga era JL, V dhe L. Në dimër është karakteristikë era e **murrlanit**. Është erë zbritëse e që ndihet më shumë në V dhe VL. Nga J dhe JL fryn **era e shirokut** që ka origjinën nga shkretëtira e Saharasë e që ndikon në shkrirjen e shpejtë të borës në dimër. **Juga** fryn në të gjithë vendin, e sidomos në pjesën bregdetare dhe është erë e nxehtë.

Në pjesën perëndimore të Shqipërisë ka **klimë mesdhetare** (verë e gjatë, e nxehtë, e thatë; dimër i butë, me reshje, i shkurtër), e cila depërton edhe në luginat lumore, ndërsa në lindje ka **klimë kontinentale** (verë e nxehtë e me reshje, ndërsa dimër i thatë e i ftohtë), kurse në viset e larta malore ka **klimë malore** (reshje të shumta bore, dimër i gjatë e i ashpër, ndërsa vera e freskët dhe e shkurtër).

Hidrografia. Shqipëria ka dalje në detet **Adriatik** dhe **Jon**. Gjatësia e vijës bregdetare është 427 km, ndërsa bregdeti është i ulët, i përbërë nga plazhe, kepe, gjire e laguna.

Shqipëria është ndër **vendet më të pasura në Evropë** me ujërrjedhëse. Klima e pasur me reshje, kushtet relievore e gjeologjike kanë ndikuar në pasurinë me ujë. **Lumenjtë** rrjedhin kryesisht në drejtim të deteve **Adriatik** e **Jon**, ndërsa më pak në drejtim të **Detit të Zi** dhe **Egje**. Gjatësia totale e gjithë rrjedhave ujore është 50,000 km, të cilat formojnë 8 lumenjtë kryesorë të Shqipërisë. Rreth 44 % e gjithë lumenjve burojnë brenda vendit, ndërsa disa lumenj të vendeve fqinje kullohen në drejtim të Shqipërisë, si: Zeta, Moraça, Drini i Bardhë e Drini i Zi etj. Lumenjtë kanë **dendësi të madhe** (1.7 km/km²), modul të madh të rrjedhjes dhe shpërndarje jo të barabartë gjatë vitit. Më së shumti ujë kanë në pranverë dhe dimër, e më së paku në verë. Lumenjtë kryesorë të Shqipërisë janë: **Drini, Buna, Vjosa, Semani, Shkumbini, Osumi, Devolli, Mati, Erzeni** etj.

Disa lumenj të Shqipërisë

Lumi	Gjatësia (km)	Prurja mes.vjetore (m ³ /s)
Drini	285	352
Semani	281	96
Vjosa	272	196
Shkumbini	181	61
Mati	115	103
Erzeni	109	18
Ishmi	74	231
Buna	41	670
Bistrica	31	24

81

- Në Shqipëri, a është më nxehtë apo më ftohtë se te ne? Çfarë klime ka ajo e çfarë Kosova?

- A dini ndonjë lumë apo liqen në Shqipëri? Sa prej tyre i keni parë kur keni shkuar në pushime atje?

- Pse në Shqipëri piqen pemët dhe perimet më herët se te ne?

- Cilat lloje të bimëve i njihni? A dallojnë ato nga bregdeti me këto afër Kosovës?

- Pos pijes dhe ujitjes, për çka përdoren ujërat e lumenjve të Shqipërisë të cilët ndikojnë edhe në ekonominë e vendit?

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Lexim i drejtuar

Mësimdhënësi/ja kërkon nga nxënësit ta lexojnë temën në heshtje. U kërkon që të nxjerrin shënime me informacionet kyçe të temës. Pastaj i ndan ata në tri grupe për ta hapur diskutimin me temën “Klima – hidrografia – tokat dhe bota bimore”.

Klima	Hidrografia	Tokat dhe bota bimore
Mesdhetare	Liqeni i Shkodrës më i madhi në Ballkan	Ultësira perëndimore e Shqipërisë
Kontinentale	E pasur me ujëra	Bimët mesdhetare
Malore	Ujitja e tokave	Bujqësia
Turizmi	Hidrocentralet	Ullinjë

Nxënësve u kërkohet të japin edhe argumente për informacionet që japin.

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Paragraf përshkrues

Nxënësve do t'u kërkohet një paragraf përshkrues për njësinë mësimore, duke e përdorur vetëm atlasin dhe fletoren e tyre, kështu ata do t'i identifikojnë llojet e klimave në Shqipëri, disa nga lumenjtë dhe liqenet kryesore, tokat produktive dhe joproduktive, po ashtu do t'i përmendin llojet më të veçanta të bimëve.

Më pas, disa nga nxënësit e lexojnë paragrafin.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit do të vlerësohen në bazë të saktësisë së përgjigjeve që kanë dhënë gjatë orës mësimore rreth faktorëve që dërgojnë në krijimin e klimës, lumenjtë dhe liqenet, dallimin e tokave dhe njohjen e botës bimore.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqet 43-45)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore dhe ekonomike të Kosovës

Rezultatet e të nxënësve të temës:

- Dallon tipat kryesorë të vendbanimeve në Kosovë
- Shpjegon kriteret e ndarjes së vendbanimeve dhe funksionet e tyre
- Argumenton lidhjet mes industrializimit, urbanizimit dhe deagrarizimit.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3. 1.; 3. 2. RNF: 4. 4. 1.; 4. 2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Testoni njohuritë e fituara

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Evidenton në hartë elementet fizike kryesore të relievit në Kosovë;
- Kategorizon lumenjtë e Kosovës sipas ujëmbledhësve;
- Vlerëson rolin e resurseve natyrore në zhvillimin ekonomik të Kosovës.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Puna në hartë (punë individuale)

Mësimdhënësi ua sjell nxënësve hartat e shtypura në letër ku ata duhet t'i evidentojnë kërkesat e dhëna sipas numrave në hartë. Në letër nxënësit e shënojnë emrin dhe mbiemrin e tyre.

Edhe në ditët e sotme territori i Kosovës është mjaft aktiv në aspektin tektonik. Vlerësohet se malet kanë tendencë ngritjeje rreth 8 mm në vit, ndërsa fushëgropat kanë tendencë uljeje rreth 4 mm në vit. Përveç të tjerash, këtë e dëshmon edhe paraqitja e tërmeteve të herëpashershme, me intensitete të ndryshme, duke dëmtuar infrastrukturën banuese dhe rrugore.

Sedimente liqenore dhe fosile në fushën e Dukagjinit

5

RELIEVI I KOSOVËS

Objektivat:

Kupton shtrirjen e maleve dhe të fushave në Kosovë;

Shpjegon mënyrën e krijimit të relievit në Kosovë;

Kupton rëndësinë e relievit për shoqërinë në Kosovë.

Fjalët kyçe:

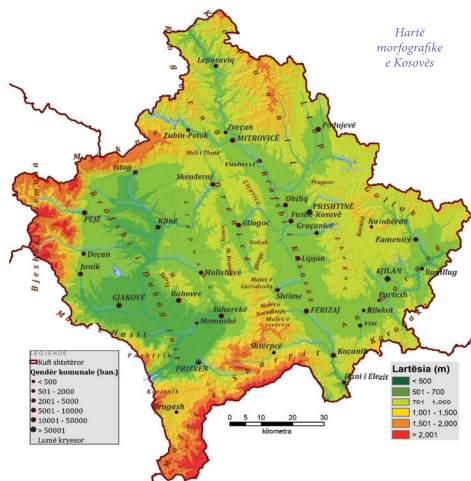
Kosova, relievi, forcat e brendshme dhe të jashtme, malet, fushat, luginat, shpallat.

Relievi i Kosovës është mjaft i larmishëm. Ai është krijuar nga veprimi i forcave të brendshme dhe të jashtme gjeologjike. Për shkak të ndeshjes së pllakave dhe mikropllakave tektonike (Afrikës, Evropës, Adrias), janë krijuar vargmale dhe fushëgropa, kurse nga forcat e jashtme (lumenjtë, akullnajt, proceset e shpateve etj.) ato kanë ndryshuar më vonë.

MALET. Terrenet kodrinore-malore në Kosovë (mbi 700 m) përfshijnë rreth 54.6 % të sipërfaqes. Majat më të larta janë: Rudoka (2,658 m, Sharr) dhe Gjeravica (2,656 m; B. e Nemuna), ndërsa pika më e ulët është në Drinin e Bardhë (kufiri me Shqipërinë) në lartësi 265 m. Lartësia mesatare mbidetare e gjithë territorit të Kosovës është rreth 853 m. Në aspektin morfografik (formave), në Kosovë dominojnë malet, të cilat ndahen në male periferike (përgjatë kufirit të Kosovës) dhe male qendrore.

Malet periferike shtrihen përgjatë vijës kufitare të Kosovës dhe në shtetet fqinje. Ato janë: malet e Sharrit me Koritnikun, malet e Hasit me Pashtrikun, Bjeshkët e Nemuna dhe Mokna, Kopaoniku dhe Rogozna, Malet Lindore të Kosovës dhe Karadaku. Ndërsa, në malet qendrore të Kosovës bëjnë pjesë: malet e Jezercit, të Caralevës, të Nerodimes,

18

Shkozës (Milanocit), të Drenicës, të Kosmaçit, Blinajës, Goleshit, Çiçavicës dhe male të tjera më të ulëta.

Bjeshkët e Nemuna (Alpet Shqiptare Lindore) gjenden në Shqipëri, Mal të Zi, ndërsa në Kosovë ndodhet pjesa lindore e tyre. Në Kosovë, këto male shtrihen nga qafa e Morinës duke zënë perëndimin e vendit dhe vazhdojnë në Mokna e deri te lugina e Ibrit. Ato zbresin deri në Rrafshin e Dukagjinit, me shpatë gati vertikale (të thepisura). Në aspektin gjeologjiko-tektonik u takojnë vargmaleve të Dinarideve.

Lumenjtë kanë krijuar gryka të thella, si: grykën e Rugovës, Deçanit, Erenikut etj., akullnajat kanë krijuar cirqe, lugina, morena, liqene akullnajore etj., ndërsa kanë vepruar edhe proceset e shpatit, karstike etj. Janë male piktoreske, të mbuluara me vegetacion të tipit halor, gjetherënës e kullota alpine. **Gjeravica** është maja më e lartë brenda territorit

19

Nxënësve u jepet harta e Kosovës ku njësitë gjeografike të Regjionit Lindor janë shënuar me disa numra. Ata do të identifikojnë njësitë sipas numrave.

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Tabela e koncepteve

Në pjesën e dytë, mësimdhënësi kërkon nga nxënësit që të plotësohet pjesa e tabelës së kategorizuar sipas ujëmbledhësve.

Mësimdhënësi kërkon që nxënësit të interpretojnë hartën. Në një fletë nxënësit formon një tabelë me lumenjtë e Kosovës sipas ujëmbledhësve.

Ujëmbledhësi i Adriatikut	Ujëmbledhësi i Detit të Zi	Ujëmbledhësi i Detit Egje
Drini i Bardhë	Ibri	Lepenci
Ereniku		
.....		

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Paragraf përshkrues

Nxënësit shkruajnë një paragraf përshkrues me temë për zhvillimin ekonomik të Kosovës dhe veçoritë e tij.

Fletët dorëzohen dhe merren në shtëpi nga arsimtari që t'i vlerësojë.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për detyrat e realizuara në fletë, ku mësimdhënësi i mban si dëshmi të punës së tyre.

Detyrë:

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënës të temës:

- Analizon karakteristikat kryesore të popullsisë së Shqipërisë (natalitetin, mortalitetin, shtimin natyror, strukturën etnike, moshore, gjinore dhe përkatësinë fetare).

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

RNF: 3. Shqyrton në mënyrë kritike dhe i zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

3. 1.; 3. 2. RNF: 4. 4. 1.; 4. 2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Popullsia e Shqipërisë

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Shpjegon trendet e rritjes së popullsisë së Shqipërisë sipas kohëve;
- Krahason dallimet regionale të dendësisë së popullsisë.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, Libri i gjeografisë 9, Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Stuhi mendimesh

Mësimdhënësi e fillon mësimin duke i shfrytëzuar fjalët kyçe që janë paraqitur në fillim të tekstit. Kështu ai fillon një diskutim me nxënësit duke i drejtuar ta identifikojnë njësinë e re që do të zhvillohet.

Kjo bëhet përpara se nxënësit ta identifikojnë njësinë e re. Paraprakisht, ai i shënon në tabelë fjalët kyçe.

POPULLSIA E SHQIPËRISË

23

Objektivat:

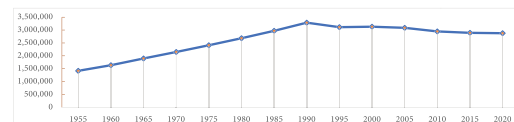
Komenton trendet e rritjes së popullsisë së Shqipërisë;
Krahason dallimet regionale të dendësisë së popullsisë;
Shpjegon nivelin e urbanizimit dhe ndryshimet që ndodhin.

Fjalët kyçe:

Lëvizja e numrit të popullsisë, struktura e popullsisë, emigrimi, shkalla e urbanizimit.

Territori i Shqipërisë me reliev të llojllojshëm, klimë të favorshme, pasuri ujore e shumë begati të tjera, ishte i përshtatshëm për banim. Ilirët ishin paraardhësit e shqiptarëve, të cilët i banonin këto vise para civilizimeve të tjera.

Të dhënat më të sakta për lëvizjen e numrit të popullsisë së Shqipërisë janë të pranishme që nga pjesa e parë e shek. XX. Në vitin 1923, Shqipëria kishte 823 mijë banorë. Në regjistrimin e vitit 1945 Shqipëria kishte 1.1 milion banorë, kurse në vitin 2001 kishte rreth 3 milionë banorë. Në periudhën prej 7 dekadash (1923-2001) numri i popullsisë u rrit për 3.8 herë. Por, në këto dekadat e fundit Shqipëria u përfshi në procesin e emigrimit intensiv, ku numri i popullsisë në vitin 2021 ka pësuar rënie në 2.8 milionë banorë.

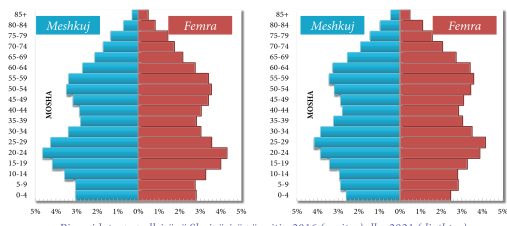
Lëvizja e numrit të popullsisë në Shqipëri

Për një periudhë të gjatë kohore, Shqipëria kishte shkallë të lartë të lindshmërisë, kur në vitin 2006 shkalla e natalitetit stabilizohet në 15.1 ‰ dhe mortaliteti 5.6 ‰, kurse shtimi natyror zbrit në 9.5 ‰, ndërsa në vitin 2021 shtimi natyror në Shqipëri ishte negativ.

Struktura moshore e popullsisë është si vijon: 24.8 ‰ është popullsia e re (0-14 vjeç), e mesme 66.3 ‰ dhe e moshuar (mbi 65 vjeç) me 8.9 ‰. Moshë mesatare e popullsisë në vitin 2018 ishte 35 vjeç. Në strukturën gjinore të popullsisë në të kaluarën dominonin meshkujt, ndërsa tani gjendja ka ndryshuar në favor të gjinisë femërore. Në vitin 2001 në 1,000 meshkuj ishin 1,005 femra.

Në strukturën ekonomike të popullsisë dominon sektori primar, me 58 ‰ të popullsisë aktive.

Dendësia mesatare e popullsisë së Shqipërisë, për shkak të emigrimit masiv jashtë vendit, ka pësuar ndryshime nga 111 b/km² sa ishte në vitin 2001, në 101 banorë në 1 km² në vitin 2019. Në aspektin hapësior dallimet në dendësinë e popullsisë janë të konsiderueshme. Më dendur janë të banuara territoret e rrafshëta dhe ato rreth qyteteve, sepse imigrimi i popullsisë rurale është intensiv. Në viset bregdetare dendësia e popullsisë arrin në 280 b/km², ndërsa në ato malore është më pak se 10 b/km².

Piramidat e popullsisë së Shqipërisë për vitin 2016 (majtas) dhe 2021 (djathtas)

Sa i përket **strukturës etnike**, popullsia e Shqipërisë është pothuajse homogjene; me 95 % shqiptarë dhe 5 % e përbëjnë pakica greke, vllahe, rome etj. Ndërsa, për nga përkatësia fetare shumica janë popullsi myslimane (70 %), ortodokse (20 %) dhe katolike (10 %).

Në periudhën pas Luftës II Botërore rritje më të lartë të numrit të popullsisë shënojnë vendbanimet urbane. Pjesa më e madhe e popullsisë së Shqipërisë ende jetonte në vendbanime rurale. Në vitin 2001 në qytete ka jetuar 42 % e popullsisë, kurse në fshat 58 %. Në periudhën 1945-2001 popullsia e qyteteve është rritur për më shumë se 5 herë, kurse ajo rurale për 2 herë. Pas rënies së sistemit socialist, Shqipëria u përfshi në procesin e migrimit të popullsisë rurale drejt qyteteve. Kështu, qytetet përjetuan rritje të pakontrolluar hapësinore e demografike. Qytetet më të mëdha janë: Tirana, Durrësi, Vlora, Shkodra, Elbasani, Fieri etj. **Tirana** është qendra më e madhe ekonomike, administrative, politike e kulturore, e cila në vitin 1920 u shpall **kryeqytet** i Shqipërisë. Ajo përjetoi rritje të fuqishme demografike, nga 12,000 banorë sa kishte në vitin 1820, në 557,000 banorë në vitin 2012 dhe rreth 1 milion banorë në vitin 2020.

Pyetje dhe detyra:

1. Komentoni rritjen demografike të Shqipërisë.
2. Çka ndikoi në zvogëlimin e numrit të popullsisë pas vitit 2000?
3. Cilat pjesë të Shqipërisë janë më dendësi më të madhe?
4. Gjeni në hartë qendrat kryesore urbane të Shqipërisë.

Jepuni kuptim fjalëve të shënuara në tabelë (të diskutohet në klasë së bashku me nxënësit):

Shtimi natyror?	
Shtimi mekanik?	
Ilirët?	
.....	

Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Leximi i drejtuar (DRTA)

Mësimdhënësi e drejton njërin nga nxënësit ose lexon vetë me zë pjesën e njësisë (paragrafin). Kur përfundon leximi, diskutohet për atë se çka u lexua, gjithnjë duke shpjeguar në hartë nëse kërkohet.

- Pas këtij leximi, nxënësve u shtrohen pyetjet varësisht nga natyra e përmbajtjes:
 - Kush ishin paraardhësit e shqiptarëve?
 - Sa banorë kishte Shqipëria sipas të dhënave të vitit 2019?
 - Pse krahasuar me trendet e rritjes në Shqipëri, dalin 1.1 milionë banorë më pak?
- Hapa të njëjtë merren edhe te leximi i pjesës/paragrafit 2, 3.

- Pas leximit të fundit, mësimdhënësi u jep mundësi nxënësve që ata të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin e jo përmes tij.

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Veprimtari praktike

Mësimdhënësi u sjell fleta ose i shfrytëzon fletoret e punës për vlerësim individual të arritjes dhe të përfitimit të njohurive të orës mësimore.

Mësimdhënësi kërkon nga nxënësit që ta plotësojnë fletoren e punës.

Shqipëria ishte e banuar mjaft herët. Nga kush banohej që nga lashtësia? _____

Vazhdohet me pyetje të tjera.

Në fund, pasi i kanë plotësuar, kërkohet nga një që t'i interpretojë të gjithë pjesën në fletore të punës.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për detyrat e realizuara në fletë, ku mësimdhënësi i mban si dëshmi të punës së tyre.

Detyrë:

(Plotëso fletore pune, faqe 22-24)

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të temës: • Identifikon pasuritë natyrore të Shqipërisë dhe rolin e tyre në zhvillimin ekonomik • Dallon fushat kryesore me potencial bujqësor dhe me ndikim në ekonominë e vendit

• Dallon fazat kryesore të zhvillimit socio-ekonomik dhe politiko-kulturor të Shqipërisë që nga pavarësia e saj deri në ditët e sotme • Analizon ndryshimin e madh në procesin politik, ekonomik dhe të migrimeve në fillimin e viteve të '90-ta të shekullit XX.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: Shqyrton në mënyrë kritike dhe i zbaton normat dhe rregullat shoqërore për jetë të përbashkët në diversitet.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Zhvillimi ekonomik i Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Analizon rolin e faktorëve natyrorë dhe historiko-politikë në zhvillimin ekonomik;
- Evidenton faktorët natyrorë për zhvillimin e bujqësisë;
- Identifikon llojet kryesore të energjisë;
- Përkshuan motivet kryesore turistike të Shqipërisë.

Kriteret e suksesit: Të formohen në klasë së bashku me nxënësit.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarrja dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Hartat gjeografike, globi, atlas, libri "Gjeografia 9", Fletore pune.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Diskutim për njohuritë paraprahe

Mësimdhënësi e fillon orën duke e përsëritur njësinë e kaluar në formën e diskutimit. Synohet që të ndërlihdet me njësinë e re që do të zhvillohet.

Pyetje:

- Kush ishin të parët tanë?
- Cila pjesë e Shqipërisë ka dendësi më të madhe?
- Tregoni disa arsye pse Shqipëria kishte shtim të lartë natyror!

ZHVILLIMI EKONOMIK I SHQIPËRISË

24

Objektivat:

Analizon rolin e faktorëve natyrorë dhe historiko-politikë në zhvillimin ekonomik;

Evidenton faktorët natyrorë për zhvillimin e bujqësisë;

Identifikon llojet kryesore të energjisë;

Përkshuan motivet kryesore turistike të Shqipërisë.

Fjalët kyçe:

Hidroenergji, metalurgji, bujqësia, turizmi.

Llojlojshmëria e relievit, vija e gjatë bregdetare, pasuritë e shumta ujore, por edhe të tjera energjetike dhe minerale janë bazë e mirë për zhvillimin ekonomik. Edhe resurset humane janë mjaft të përshtatshme. Ngecja e deritashme ekonomike është për shkak të luftërave dhe rrethanave historiko-politike nëpër të cilat ka kaluar ajo deri më tani. Ekonomia e Shqipërisë ka pësuar dëme sidomos në periudhën e viteve të 90-ta të shekullit të kaluar kur filloi periudha e tranzicionit të pushtetit socialist në atë demokratik dhe shumëpartiak.

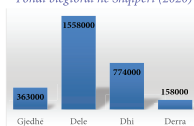
Me **bujqësi** merret mbi 40 % e popullsisë së Shqipërisë, domethënë më tepër se në të gjitha veprimtaritë ekonomike. Ajo realizon rreth 20 % të bruto prodhimit të brendshëm në dekadat e para pas Luftës II Botërore në Shqipëri u realizuan projektet e mëdha të tharjes së kënetave, duke përfutur mijëra hektarë tokë të punueshme.

Problemet kryesore me të cilat ballafaqohet bujqësia janë pronat e vogla të cilat nuk lejojnë përdorimin efikas të mjeteve agroteknike, por edhe largimi i popullsisë nga zonat rurale. Rreth gjysma e tokave të punueshme mbillet me drithëra. Në vitin 2018 ishin prodhuar 680 mijë tonë drithëra, nga të cilat mbi gjysmën e përbën kultura e grurit. Meqenëse kërkesat për drithëra janë më të mëdha se prodhimi, një sasi e tyre importohet.

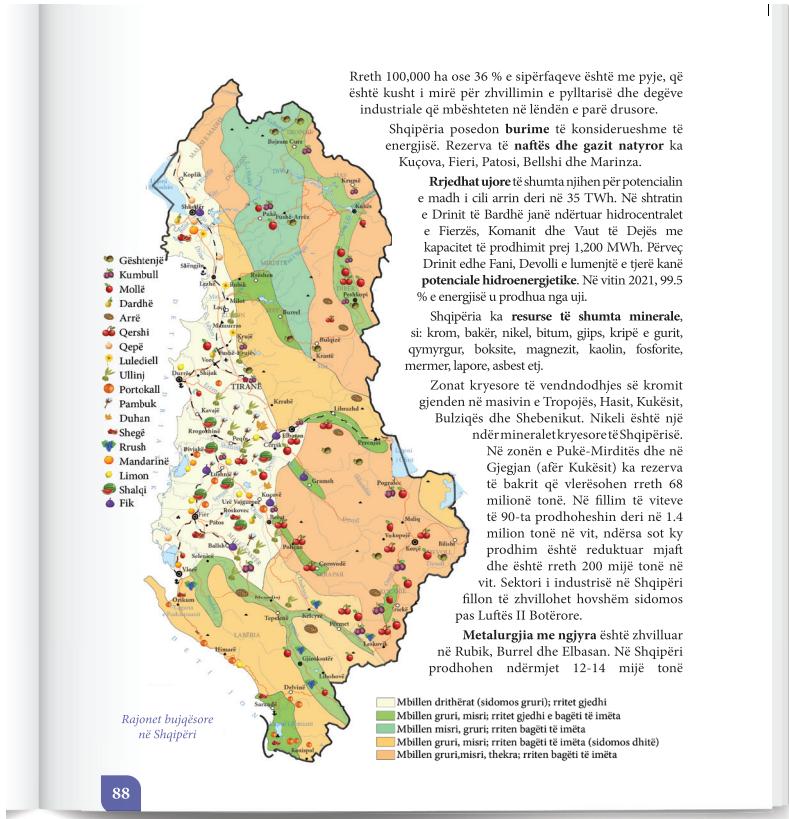
Prej **bimëve industriale** kultivohen: duhani, luledielli, pambuku, panxharsheqeri etj. Perimtaria është njëra nga degët e bujqësisë që po shënon një ecje pozitive. Në vitin 2017 u prodhuan mbi 1 milion tonë perime.

Prej **pemëve**, në bregdet kultivohen pemët mesdhetare, kurse në brendësi pemët e Evropës së Mesme. Përgjatë zonës bregdetare të Jonit dhe Adriatikut janë rreth 60,000 trupa ullinjsh, nga të cilët përfitohen rreth 100,000 tonë ullinj (viti 2016). Në vitin 2016 në Shqipëri u prodhuan rreth 40,000 tonë agrume, më tepër mandarina dhe portokaj. Sipërfaqet e kullosave dhe livadheve vlerësohet të jenë rreth 400,000 ha, që është një bazë e mirë për zhvillimin e **blegtorisë** nga e cila sigurohen produktet e mishit, qumështit, gjalpiti etj. Mbarështohen më tepër gjedhët, delet, pastaj dhitë dhe më pak derrat.

Fondi blegtoral në Shqipëri (2020)

87

Ndërlidhet edhe me pjesën shoqërore:
Gjatë diskutimit, shënohen fjalët kyçe që do përdoren si njohuri që nxënësit e kishin më parë.

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Sistemi ndërveprues i shënimeve - INSERT

Udhëzohen nxënësit ta lexojnë njësinë e re duke i përdorur shenjat e INSERTIT. Sqarohen pyetjet nga mësimdhënësi, të shënuara nga nxënësit.

√	+	-	?
(√)	(+)	(-)	(?)
Informacion i njohur	Informacion i ri	Informacion që ndryshon nga ai që di	Sqarime për informacionin
....			

Përforcimi:
Konsolidimi i të nxënit
Veprimtari praktike

Plotësohet fletorja e punës, te pjesa e “Zhvillimit ekonomik të Shqipërisë”.

Plotësimi orientohet nga pyetjet:

- Cilat kultura mbillen kah perëndimi?
- Cilat kultura kah lindja?

Vazhdojnë me pyetjet e tjera.

Identifikoni në hartën e punës zonat kryesore të vendndodhjes së këtij mineralit të kromit: Masivin e Tropojës, të Hasit, të Kukësit, të Bulqizës dhe të Shebenikut.

Vlerësimi i nxënësve:

Nxënësit vlerësohen për pjesëmarrjen aktive në diskutim, saktësinë e përgjigjeve dhe të detyrave si dhe për bashkëpunimin me nxënësit e tjerë.

Detyrë:

Të hulumtohet për zhvillimin ekonomik të Shqipërisë për shkakun se në orën e ardhshme do të hartohet një shkrim me të njëjtën temë mësimore. (Shkrimi duhet t'u përmbahet kritereve të përcaktuara nga mësimdhënësi.)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi
Lënda: Gjeografi
Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX
Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të temës: - Dallon njësitë kryesore relievore që e përbëjnë territorin e vendit.

- Analizon shtrirjen dhe ndikimin e klimës nga jugu në veri dhe nga perëndimi në lindje të vendit.
- Dallon objektet kryesore ujore (detet, liqenet, lumenjtë etj.)
- Përshkruan përhapjen dhe plleshmërinë e tokave.
- Shpjegon përhapjen e bimësisë dhe të shtazëve dhe faktorët ndikues të përhapjes.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: I-5, II-1, II-8, III-5.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2. Hulumton dukuritë dhe proceset shoqërore, historike, natyrore dhe mjedisore duke vënë në pah ndërlidhjet, ndërvarjet dhe ndërveprimet reciproke. 2.1; 2.2.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Aktivitet - elementet natyrore të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Dallon prej atlasit malet dhe fushat kryesore të territorit të Shqipërisë;
- Shpjegon faktorët të cilët ndikojnë në ndryshimin e klimës nga jugu në veri dhe nga perëndimi në lindje;
- Dallon objektet kryesore ujore (detet, liqenet, lumenjtë etj.);
- Përshkruan përhapjen e tokave sipas plleshmërisë;
- Shpjegon faktorët të cilët ndikojnë në përhapjen e botës bimore dhe shtazore.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, TIK (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Aktivitet - Veprimtari praktike në përdorimin e hartës

Cirqet ndodhen në lartësi 1,500-2,400 m në shpatet V, VI dhe L, në disa prej të cilave janë formuar liqene glaciale. Luginat më të njohura akullnajore janë: lugina e Valbonës, Bogës, Thethit, Vermoshtit etj.

Për shkak të përhapjes së shkëmbinjve karbonatikë, përhapje kanë edhe format karstike, si: shpellat, humnerat, hurdhat, fushëgropat etj. Shpellat më të njohura janë: shpella e Pellumbasit, Piratëve, Butrintit etj.

Pyetje dhe detyra:

1. Përshkruani pozitën gjeografike të Shqipërisë.
2. Tregoni rëndësinë e daljes së Shqipërisë në det.
3. Gjeni në hartë rrugët kryesore tokësore që kalojnë nëpër Shqipëri analizojini ato.
4. Përse në Shqipëri ka pjesëmarrje të lartë relievi kodrinor-malor? Çfarë shtrirje kanë malet?

22

KLIMA, HIDROGRAFIA, TOKAT DHE BOTA BIMORE

Objektivat:

Interpreton faktorët klimatikë të Shqipërisë;

Vlerëson pasuritë ujore të Shqipërisë;

Shpjegon përhapjen e tokave dhe bimësisë në Shqipëri.

Fjalë kyçe:

Faktorët klimatikë, klima mesdhetare, hidrografia, tokat e bimësia.

Klima e Shqipërisë varet nga gjerësia gjeografike, relievi (lartësia dhe shtrirja), dalja në det etj. Për shkak të faktorëve klimatikë, rrallekund në botë mund të gjendet një vend me dallime shumë të mëdha të klimës në një sipërfaqe mjaft të vogël.

Klima e Shqipërisë analizohet përmes rrezatimit diellor, temperaturës, reshjeve dhe erës.

Numri i **orëve me diell** gjatë vitit në Shqipëri luhet ndërmjet 2,100-2,700, më shumë në Ulëtirën Perëndimore sesa në pjesën lindore kodrinore-malore. Izotermet kanë shtrirje njëjtë sikurse relievi. **Temperaturat** mesatare vjetore luhet ndërmjet Sarandës me 17.6 °C dhe Vermoshtit me 7 °C, ndërsa Korça me 10.5 °C. Temperatura e ajrit zbrit duke shkuar në drejtim të lindjes e verillindjes, ndërsa është më e lartë në jug të vendit. Temperatura absolute më e lartë është regjistruar në Kuçovë (43.9 °C), ndërsa minimumi absolut në Sheqeras (-26.9 °C). Temperaturat e larta gjatë verës kanë ndikuar për të pasur një klimë mesdhetare shumë të përshtatshme për zhvillimin e turizmit.

Reshjet luhet ndërmjet maksimumit në Bogë me 3,100 mm e deri në minimum në Sheqeras (Korçë) me 620 mm. Mesatarja e reshjeve për gjithë vendin është 1,438 mm.

80

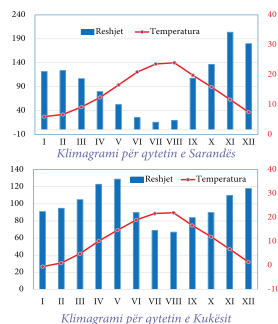
Reshjet janë të bollshme, mesatarisht nga 1,300 mm/vit në jug, deri mbi 2,000 mm/vit në veri, në zvogëlim drejt lindjes. Sasia më e madhe e reshjeve bie në dimër (40 %), pastaj në pranverë (32 %), vjeshtë (17 %) dhe verë (11 %). Reshjet janë të shkurtra, të vrullshme, dhe në pak minuta mund të formojnë përrën, të cilët mund të gërryjnë tokën në zonat e zhveshura, duke e transportuar atë drejt detit.

Gjatë era fryn më shumë nga P, ndërsa gjatë dimrit nga era JL, V dhe L. Në dimër është karakteristikë era e **murrilanit**. Është erë zbritëse e që ndihet më shumë në V dhe VL. Nga J dhe JL fryn **era e shirokut** që ka origjinën nga shkretëtira e Saharasë e që ndikon në shkriren e shpejtë të borës në dimër. **Juga** fryn në të gjithë vendin, e sidomos në pjesën bregdetare dhe është erë e nxehtë.

Në pjesën perëndimore të Shqipërisë ka **klimë mesdhetare** (verë e gjatë, e nxehtë, e thatë; dimër i butë, me reshje, i shkurtër), e cila depërton edhe në luginat lumore, ndërsa në lindje ka **klimë kontinentale** (verë e nxehtë e me reshje, ndërsa dimër i thatë e i ftohtë), kurse në viset e larta malore ka **klimë malore** (reshje të shumta bore, dimër i gjatë e i ashpër, ndërsa vera e freskët dhe e shkurtër).

Hidrografia. Shqipëria ka dalje në detet **Adriatik** dhe **Jon**. Gjatësia e vijës bregdetare është 427 km, ndërsa bregdeti është i ulët, i përbërë nga plazhe, kepe, gjire e laguna.

Shqipëria është ndër **vendet më të pasura në Evropë** me ujë rrjedhëse. Klima e pasur me reshje, kushtet relievore e gjeologjike kanë ndikuar në pasurinë me ujë. **Lumenjtë** rrjedhin kryesisht në drejtim të deteve **Adriatik** e **Jon**, ndërsa më pak në drejtim të **Detit të Zi** dhe **Egje**. Gjatësia totale e gjithë rrjedhave ujore është 50,000 km, të cilat formojnë 8 lumenjtë kryesorë të Shqipërisë. Rreth 44 % e gjithë lumenjve burojnë brenda vendit, ndërsa disa lumenj të vendeve fqinje kullohen në drejtim të Shqipërisë, si: Zeta, Moraça, Drini i Bardhë e Drini i Zi etj. Lumenjtë kanë **dendësi të madhe** (1.7 km/km²), modul të madh të rrjedhjes dhe shpërndarje jo të barabartë gjatë vitit. Më së shumti ujë kanë në pranverë dhe dimër, e më së paku në verë. Lumenjtë kryesorë të Shqipërisë janë: **Drini, Buna, Vjosa, Semani, Shkumbini, Osumi, Devolli, Mati, Erzeni** etj.

Disa lumenj të Shqipërisë

Lumi	Gjatësia (km)	Prurja mes.vjetore (m³/s)
Drini	285	352
Semani	281	96
Vjosa	272	196
Shkumbini	181	61
Mati	115	103
Erzeni	109	18
Ishmi	74	231
Buna	41	670
Bistrica	31	24

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Diskutim i përbashkët

Në fund, nxënësit kthehen te tema fillestare dhe secili prej grupeve i lexon të gjitha pjesët (të gjitha ngjyrat e markerëve), i analizojnë për saktësinë, cilësinë dhe sasinë. Kështu njëri grup duhet të shpallet fitues mbi cilësitë e lartpërmendura.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e analizës së reshjeve, shpjegimin e përhapjes së botës bimore, shtazore dhe tokave si dhe dallimin e objekteve kryesore ujore.

Detyrë:

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

Mësimdhënësi e ndan klasën në katër grupe të barabarta, pastaj katër flipçarë i vendos në katër kënde të klasës. Secilit grup i jepet nga një marker, p.sh., Grupi 1, markeri me ngjyrë të kuqe, tema: Relievi i Shqipërisë; Grupi 2, markeri me ngjyrë të kaltër, tema: Klima e Shqipërisë; Grupi 3, markeri me ngjyrë të zezë, tema: Ujërat e Shqipërisë; Grupi 4, markeri me ngjyrë të gjelbër, tema: Bota bimore, shtazore dhe tokat e Shqipërisë. Mësimdhënësi u jep kohë nxënësve që për 5' të shkruajnë sa më tepër informacione për temën e caktuar. Kur të përfundojë koha prej 5', nxënësit ndalojnë dhe mësimdhënësi u rekomandon që së bashku me markerin me ngjyrë të njëjtë, nxënësit të bëjnë një lëvizje, pra grupi 1 lëviz te grupi 2, grupi 2 lëviz te grupi 3, grupi 3 lëviz te grupi 4, grupi 4 lëviz te grupi 1. Fillimisht, ata duhen ta lexojnë pjesën që e ka shkruar grupi paraprak që të mos përsëriten shkrimet e njëjta dhe pastaj për 5' fillojnë të shkruajnë mbi temën e caktuar. Kështu vazhdohet derisa të përfundojë një cikël.

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënit të temës:

Vlerëson potencialin turistik të Shqipërisë (zonën bregdetare, zonat e tjera malore dhe bukuritë e veçanta natyrore dhe kulturore).

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8. Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive, duke e vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë.

III-4. Parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet, derisa ta gjejë zgjidhjen përfundimtare.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 3.2.

Analizon sfidat e shoqërisë në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Transporti, tregtia dhe turizmi

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përshkruan nivelin e transportit në Shqipëri;
- Identifikon nga harta zonat kryesore turistike bregdetare dhe malore në Shqipëri;
- Vlerëson ndikimin e transportit dhe tregtisë në zhvillimin e turizmit.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, TIK.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Di-Dua të di-Mësova

Pyetja:

1. Çka dini ose mendoni se dini për transportin, tregtinë dhe turizmin në Shqipëri?

Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën “Di” dhe pastaj, kërkesat se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe do të shënohen në kolonën “Dua të di”.

25

TRANSPORTI, TREGTIA DHE TURIZMI

Objektivat:

Interpreton shtrirjen e rrjetit rrugor në Shqipëri;
Vlerëson rolin e transportit në zhvillimin e tregtisë dhe turizmit;
Kupton bilancin tregtar të Shqipërisë;
Shpjegon ofertën turistike natyrore dhe kulturore të Shqipërisë.

Fjalët kyçe:

Rrjeti rrugor, bilanci tregtar, oferta turistike.

Në sajë të pozitës gjeografike, në Shqipëri janë zhvilluar të gjitha llojet e transportit. Një rrjet më të zhvilluar e ka transporti rrugor me rreth 20,000 km rrugë të kategorive të ndryshme. Prej tyre rreth 13,000 km janë rrugë të asfaltuara, ndërsa qatë tjerat janë të shtruara. Transporti rrugor është përmirësuar sidomos pas ndërtimit të “Rrugës së Kombit” e cila lidh Shqipërinë me Kosovën, ndërsa ndërtimi i autostradës adriatiko-joniane lidh tërë regionin e Ulëtisrës Perëndimore, e që do të jetë një nxitje për zhvillim më të shpejtë ekonomik.

Rrjeti i rrugëve kryesore në Shqipëri

Në Shqipëri ka gjithsej 447 km hekurudha. Përmes komunikacionit hekurudhor ajo lidhet vetëm me Malin e Zi për transportin e mallrave. Hekurudhat në Shqipëri janë të vjetruara, po ashtu edhe lokomotivat, andaj sistemi hekurudhor nuk është tërheqës dhe fitimprurës për transportin e njerëzve dhe mallrave.

Vija e gjatë bregdetare ia ka mundësuar Shqipërisë përfshirjen në rrjedhat e tregtisë dhe komunikacionit detar ndërkombëtar. Megjithatë, me vetëm 5 % të pjesëmarrjes, ky lloj i transportit është shumë prapa prej llojeve të tjera. Ka gjithsej 24 anije me të cilat e zë vendin e 91-të në botë. Portet kryesore janë Durrësi, Shëngjini, Vlora dhe Saranda.

Transporti ujor i brendshëm zhvillohet nëpër lumenjtë Buna dhe Drin. Në lumin Drin lundron anija (Ferry) midis Komanit dhe Fierzës. Dikur qarkullonte edhe anija midis qytetit të Pogradecit dhe Ohrit.

Komunikacioni ajror në Shqipëri zhvillohet përmes Aeroportit Ndërkombëtar “Nëna Tereza” në Rinas. Në vitin 2019 numri i pasagjerëve që kishin frekuentuar këtë aeroport ishte rreth 3.3 milionë. Që nga viti 2018 ka filluar të operojë kompania shqiptare e fluturimeve “Albania Airlines” e cila mban vija të rregullta për Itali dhe Turqi. Në veri të vendit është funksionalizuar aeroporti i Kukësit. Në vitet e fundit janë shtuar shumë linja në drejtim të vendeve të Evropës dhe më gjerë.

Tregtia e jashtme e Shqipërisë është më e vogël në krahasim me vendet e rajonit. Italia është partneri më i madh tregtar me të cilën tregtohen më se 73 % e sasisë së përgjithshme të mallrave. Shqipëria këmben mallra edhe në Turqi, Greqi, Spanjë, Gjermani, Austri dhe vende

90

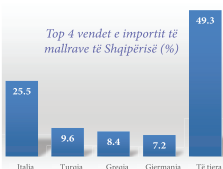
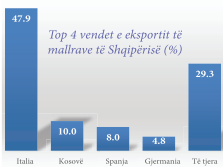
të tjera të BE-së. Ajo më tepër importon sesa eksporton mallra me vendet e tjera, andaj ka bilanc tregtar negativ.

Kushtet natyrore dhe trashëgimia e pasur natyrore dhe kulturore-historike paraqet një bazë të shkëlqyeshme për zhvillimin e turizmit në Shqipëri. Motivët e shumta turistike ofrojnë mundësi për zhvillimin e formave të ndryshme të turizmit. Në mesin e shumë formave të turizmit prin turizmi bregdetar. Këtë e ka mundësuar vija e gjatë bregdetare, plazhet e shumta, kohëzgjatja e sezonit pushues etj. Nga Velipoja në veri e deri te Saranda në jug është zhvilluar një numër i madh i qendrave të turizmit veror (bregdetar). Në këto qendra po ndërtohen resorte të shumta të cilat ofrojnë mundësi për pushim dhe rekreacion cilësor.

Shqipëria ka qytete të vjetra dhe monumente të shumta kulturore-historike të periudhave të ndryshme historike, përmes të cilave arrin të kuptohet e kaluara e lavdishme e popullit shqiptar dhe përpjekjet shekullore për pavarësi. Butrinti, Apolonia, Muzeu i Gjergj Kastriotit – Skënderbeut, qyteti i vjetër i Gjirokastrës, Beratit, Kalaja e Shkodrës dhe shumë të tjera gjithandej nëpër Shqipëri po tërheqin gjithnjë e më shumë vizitorë e turistë, vendës e të huaj. Trashëgiminë e tillë e plotësojnë edhe traditat e zakonet, veshjet tradicionale, kuzhina e pasur dhe manifestimet tradicionale. Në vitin 2018 Shqipërinë e kanë vizituar më shumë se 1.8 milionë turistë të huaj dhe vit pas viti ky numër shënon ecuri pozitive. Përveç turizmit bregdetar, kanë filluar të zhvillohen edhe forma të tjera të turizmit, siç janë: turizmi i banjave, malor, turizmi rural, ekoturizmi etj.

Dëshiroj të di më shumë!

Pozita e përshtatshme e Durrësit e bën atë portin më të madh në Shqipëri dhe njërin ndër më të mëdhenjtë në detin Adriatik dhe detin Jon. Nga ky port, me tragete të linjave të rregullta udhëtojnë njerëz dhe barten makina për në portet italiane të Barit dhe të Brindizit.

91

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Di-Dua të di-Mësova

Pasi sigurohemi që nxënësit kanë përfunduar së lexuari njësinë mësimore, merren mendimet e tyre për atë se çfarë kanë lexuar-kuptuar. Më pas e shqyrtojnë kolonën “Dua të di”.

Di	Dua të di	Mësova

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Di-Dua të di-Mësova

Kërkohet nga nxënësit që pasi kanë plotësuar kolonën “Mësova” në mënyrë individuale të punojnë një paragraf, duke arsyetuar se cilën nga veprimtaritë ekonomike (transportin, tregtinë apo turizmin) do ta shihnin me prioritet për ta zhvilluar po të ishin vendimmarrës. Disa nga punimet lexohen nga nxënësit, pjesa e palexuar merret nga mësimmshënësi dhe vlerësohet në shtëpi.

Di	Dua të di	Mësova

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e përshkrimit të transportit, identifikimit të zonave bregdetare dhe malore, si dhe për vlerësimin e ndikimit të transportit dhe tregtisë në turizëm.

Detyrë:

(Të plotësohen pyetjet në libër: faqe 92)

Reflektim për rryjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë
Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënës të temës:

Dallon regionet gjeografike dhe tiparet kryesore të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8. Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive, duke e vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë.

III-4. Parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet, derisa ta gjejë zgjidhjen përfundimtare.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativ-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Regjioni i Ultësirës Perëndimore

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Dallon prej hartës regjionin e Ultësirës Perëndimore prej rajoneve të tjera;
- Përshkruan tërësitë më të vogla territoriale të cilat bëjnë pjesë në Ultësirën Perëndimore;
- Arsyeton përqendrimin më të madh të popullsisë në këtë regjion.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori, TIK.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Minileksion

Mësimdhënësi jep shumë pak informacion mbi njësinë e re, por më tepër i orienton nxënësit në drejtim të rezultateve të lëndës/temës dhe të orës mësimore.

REGIONI I ULTËSIRËS PERËNDIMORE

26

Objektivat:

Analizon procesin e regionalizimit gjeografik;
Diferencon tërësitë kryesore natyrore dhe gjeografike brenda këtij regjioni;
Shpjegon punën e njeriut në transformimin e peizazhit bregdetar;
Evidenton pasuritë kryesore natyrore të këtij regjioni.

Fjalët kyçe:

Regjioni, Ultësira Perëndimore, Myzeqeja, moçale.

Territori i Shqipërisë ndahet në katër tërësi të mëdha natyrore dhe gjeografike. Këto janë: **Regjioni i Ultësirës Perëndimore**, **Krahina Malore Veriore**, **Krahina Malore Qendrore** dhe **Krahina Malore Jugore**.

Në perëndim të Shqipërisë, përgjatë bregut të detit Adriatik shtrihet **Ultësira Perëndimore**, që paraqet regjionin më të madh dhe më të rëndësishëm ekonomik dhe popullativ të vendit. Shtrihet nga Hani i Hotit në veri e deri te Vlora në jug, me gjatësi 200 km dhe gjerësi mesatare prej 17-20 km, ndërsa gjerësia maksimale arrin edhe deri në 50 m. Është formuar nga depozitimet e lumenjve që derdhin ujërat në detin Adriatik dhe është rezultat i zgjerimit të tokës në drejtim të detit. Në këtë regjion jetojnë rreth 2 milionë banorë, me dendësi mesatare banimi prej 300 b/km².

Dominon klima mesdhetare e cila, në drejtim të lindjes fillon të marrë tipare të klimës së ndryshuar mesdhetare. Ky regjion është i pasur me lumenj, si: Drini, Mati, Erzeni, Shkumbini, Semani, Vjosa etj., të cilët derdhen në detin Adriatik.

Në të kaluarën kishte kënetë, si: e Tërbufit, e Roskovecit dhe e Thumanës, të cilat u thanë më vonë. Në bregdet gjenden lagunat e moçale, si: e Karavastës, Hoxharës, Durrësit etj. Më të përhapura janë tokat e hirta-kafe, aluviale, të kripura etj., ndërkaq vegjetacioni natyror është i varfër.

Regjioni paraqet zonën më të rëndësishme bujqësore të vendit. Në pjesën bregdetare të këtij regjioni zhvillohet turizmi, i cili çdo vit e më tepër po rritet si në aspektin e ofertës, po ashtu, edhe të qarkullimeve turistike. Qendrat më të mëdha turistike janë: Durrësi, Shëngjini, Velipoja, Laguna e Divjakës, Gjiri i Lalëzit etj. Në këtë regjion, po ashtu, ndodhen vendburimet e pasura të naftës, si: në Patos, Bellsh, Kuçovë etj.

Tërësitë më të vogla regionale në kuadër të Ultësirës Perëndimore janë: **fusha e Shkodrës**, **fusha e Lezhës**, **fusha e Durrësit dhe Tiranës**, **fusha e Myzeqesë**, **ndërkaq krejt në perëndim shtrihen pllaja e Dumresë dhe kodrat e Mallakastrës**.

Ura e Mesit në lumin Kir, e ndërtuar në vitin 1768

93

94

Fusha e Shkodrës ndodhet në veri të Ultësirës Perëndimore. Në drejtim veri-jug ajo është e gjatë 70 km, kurse në drejtim perëndim-lindje është e gjerë 30 km. Ndahet në fushën e Mbishkodrës dhe Nënshkodrës.

Nëpër pjesën jugore të kësaj fushe rrjedhin Drini dhe Buna, të cilët bashkohen dhe derdhen në detin Adriatik. Në brigjet e Liqenit të Shkodrës është ngritur qyteti i **Shkodrës** (115,000 b.), i cili është qendër e rëndësishme komunikative, kulturore, arsimore dhe ekonomike e Shqipërisë Veriore. Qendër tjetër urbane është **Kopliku**.

Fusha midis Lezhës dhe Tiranës shtrihet nga Tirana në jug e deri te Shëngjini në veri. Është e gjatë 65 km dhe e gjerë 12 km. Rrjedhin në mënyrë paralele lumenjtë e Matit, Ishmit dhe Erzenit. Bërthama më e madhe populatave dhe urbane është **Tirana** (> 600,000 b.).

Tirana po përjeton një rritje të hovshme demografike dhe zhvillim të shpejtë urbanistik. Pasi u bë kryeqendra e vendit, ajo shumë shpejt u shndërrua në qendër kryesore, ekonomike, kulturore, tregtare, politike dhe administrative të Shqipërisë. Rreth 30 km në veri të Tiranës, ndodhet qyteti i **Krujës** (20,000 b.). Për shkak të trashëgimisë së pasur kulturore, ajo gjithnjë e më tepër po merr tipare të një qendre turistike.

Në pjesën veriore të kësaj fushe dhe jo më larg se 8 km nga bregdeti i Adriatikut ndodhet qyteti i **Lezhës**, i njohur për industrinë e drurit, ndërkaj për shkak të afërsisë së detit, po lulëzon turizmi, peshkimi, bujqësia etj. Qendra të tjera urbane janë edhe **Rubiku**, **Laçi**, **Fushë-Kruja** etj.

Fusha e Erzenit të Poshtëm ose fusha e Durrësit, në lindje kufizohet nga kodrinat që shtrihen në drejtimin Kepi i Rodonit-Vorë-Erzen, në jug nga kodrat e Pezës dhe Kavajës, kurse në perëndim e veri nga deti Adriatik. Nëpër këtë fushë rrjedh lumi i Erzenit. Qendra më e madhe urbane është **Durrësi** (180,000 b.), i cili është ngritur mbi gërmadhat e një qyteti antik. Për shkak të pozitës së volitshme, në cep të gjirit të

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Lexim i drejtuar (DRTA)

Ftohen nxënësit t'i hapin librat dhe ta lexojnë njësinë mësimore sipas teknikës së insertit, ku kërkohet nga nxënësit që në çdo fundparagraf t'i vendosin shenjat: (✓) për informacionin e njohur, (+) për informacionin e ri, (-) për informacionin e ditur por më ndryshe dhe (?) për informacionin e paqartë që ka nevojë për pyetje dhe sqarim.

Përforcimi:
Konsolidimi i të nxënët
Sistemi ndërveprues i shënimeve (INSERT)

Mësimdhënësi e përgatit dhe ua shpërndan nxënësve tabelën e insertit dhe kërkon nga ta që të gjeturat - shenjat gjatë të lexuarit t'i vendosin në tabelën e INSERTIT.

✓	+	-	?

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e dallimit, përshkrimit dhe arsyetimin më të madh të popullsisë në Regjionin e Ultësirës Perëndimore.

Detyrë:

(Të plotësohen pyetjet në libër: faqe 96, ndërsa në fletore pune: faqe 50)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë
Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënësve të temës:

- Dallon regionet gjeografike dhe tiparet kryesore të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8. Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive, duke e vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë.

III-4. Parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet, derisa ta gjejë zgjidhjen përfundimtare.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 3.2.

Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativ-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Krahina Malore Qendrore e Shqipërisë

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Dallon prej hartës Krahinën Malore Qendrore prej rajoneve të tjera;
- Përkrahur tërësisht më të vogla territoriale të cilat bëjnë pjesë në Krahinën Malore Qendrore;
- Arsyeton përqendrimin më të vogël të popullsisë.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, TIK (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Di-Dua të di-Mësora

Pyetje e mundshme:

- Çka dini ose mendoni se dini për Krahinën Malore Qendrore?

KRAHINA MALORE QENDRORE E SHQIPËRISË

27

Objektivat:

Trajton veç e veç tërësitë kryesore malore të kësaj krahine;
Analizon rolin e relievit në zhvillimin e veprimtarive njerëzore;
Përmend parqet kombëtare të regjionit;
Identifikon aktivitetet kryesore ekonomike të regjionit.

Fjalët kyçe:

Malet, lumenjtë, njësitë gjeografike, parqet kombëtare.

Krahina Malore Qendrore shtrihet prej luginës së Drinit në veri e deri te rrjedhja e poshtme e Devollit në jug. Kufiri perëndimor me Ulëtisrën Perëndimore kalon nëpër Malësinë e Mirditës, vargjet e Skënderbeut dhe malin e Shpatit. Veçohet me llojllojshmërinë e formave të relievit, ku ndërthuren ndërmjet vargmalet, luginat e fushëgropat e mëdha me shtrirje të ndryshme. Dominon klima malore, submalore dhe e mesme kontinentale.

Në këtë pjesë rrjedhin disa prej lumenjve më të mëdhenj të Shqipërisë, sikurse **Drini, Mati, Erzeni, Devolli, Osuni** etj. Nodohen dy liqenet më të mëdha të Shqipërisë (liqeni i Ohrit dhe Prespës), që i takojnë grupit të trupave ujorë ndërkufitare, pastaj grupi i liqeneve akullnajore të Lurës, Ballgjajit, Valamarës, Shebenikut, Martaneshit etj. Ka edhe liqene artificiale, uji i të cilave shfrytëzohet për përfitim të energjisë hidrike, siç janë: liqeni i Fierzës, Komanit dhe Ulzës. Hasen tokat e kafenjta, të murrme-pyjore e më pak ato të kuqe, skeletore dhe aluvionale. Bimësia ndryshon sipas lartësisë mbidetare, ku në zonat më të ulëta hasen pyjet e dushkut dhe ahut, më sipër ato halore, kurse më së larti gjenden kullosat alpine (malore).

Në këtë regjion jeton pothuajse çereku i popullsisë së Shqipërisë. Popullsia ka migruar nëpër qytetet e Ulëtisrës Perëndimore. Shfrytëzimi i pyjeve dhe blegtoria janë veprimtaritë kryesore ekonomike në zonat malore, kurse në luginat dhe fushëgropa popullsia merret më tepër me bujqësi. Një veprimtari tjetër që po zhvillohet kohën e fundit është edhe turizmi i mbështetur në valorizimin e ujërave termale dhe minerale, vlerave të peizazhit etj.

Lumi i **Shkumbinit** e ndan këtë regjion në pjesën veriore dhe pjesën jugore.

Në kuadrin e pjesës veriore bëjnë pjesë: *Malësia e Pukë-Mirditës, Vargmalet e Lurës, Vargu malor i Korabit, Malësia e Martaneshit, Çermenikës dhe e Golloberdës, Mali i Skënderbeut, Lugina e Drinit të Zi dhe Lugina e Matit dhe pjesa jugore e Krahinës Malore Qendrore.*

Malësia e Pukë-Mirditës shtrihet midis Drinit në veri dhe Fanit të Vogël në jug, luginës së Matit dhe Gjadrit në perëndim dhe Drinit të Zi në lindje. Format dominante të relievit janë malet e veshura me bimësi pyjore dhe me kullosa. Është e pasur me minerale. Në Pukë ka magnezit dhe kaolin, kurse në Spaç e Kaçinar nodohen vendburimet e bakrit. Kjo zonë është e pasur edhe me kuarcite, asbest etj. Banorët merren më tepër me pylltari, blegtori, miniera e bujqësi. Qendrat më të mëdha të kësaj zone janë **Puka** (10,000 b.) dhe **Rrësheni** (9,000 b.).

97

për nga madhësia vlen të përmenden lugina e Drinit të Zi dhe lugina e Matit.

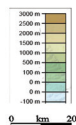
Lugina e Drinit të Zi fillon nga liqeni i Ohrit në jug dhe përfundon te Kukësi në veri. Në Shqipëri ajo është e gjatë 75 km. Radhitet ndër luginat më të mëdha dhe më të rëndësishme të Shqipërisë. Afërsia me Kosovën dhe ndërtimi i "Rrugës së Kombit" ka përmirësuar pozitën komunikative, sidomos të Kukësit, i cili po shndërrohet në një qendër të rëndësishme në verilindje të Shqipërisë. Qendrat kryesore urbane janë **Kukësi** (23,000 b.) dhe **Peshkopia** (19,000 b.).

Lugina e Matit shtrihet ndërmjet Vargut Malor Qendror në lindje dhe vargjeve perëndimore në perëndim. Bimësinë natyrore e përbëjnë pyjet e dushkut dhe shkurret, të cilat po ua lënë vendin sipërfaqeve të punuara bujqësore. Prej kulturave bujqësore mbillen më tepër drithërat, kurse në blegtori mbarështohen kryesisht dhitë. Qendrat kryesore janë **Burreli** (16,000 b.), pastaj Ulëza, Klosi, Shkopeti etj.

Pjesa jugore e Krahinës Malore Qendrore përfshin më shumë fushëgropa dhe disa male të larta. Terësitë më të vogla natyrore-geografike të kësaj pjese janë: **Fushëgropa e Korçës**, **Fushëgropa e Pogradecit**, **Lugina e Devollit**, **Gropa e Prespës**, **Fushëgropa e Përrenjasit**, **Gropa e Kolonjës** dhe **Lugina e Shkumbinit të Epërm**.

Fushëgropa e Korçës është më e madhja dhe më e rëndësishmja në këtë zonë të Shqipërisë. Shtrihet midis Matit të Thatë dhe të Moravës në lindje dhe Malësisë së Gorës, Voskopojës e Vitkuqit në perëndim. Kushtet e volitshme natyrore kanë bërë që edhe dendësia e popullsisë të jetë e madhe. Ajo është mbi

Hartë e Krahinës Malore Qendrore të Shqipërisë

99

Nxënësit ta përdorin atlasin gjeografik për t'i marrë informacionet rreth temës.

Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën "Di".

Ndërtimi i njohurive:
Përpunimi i përmbajtjes
Di-Dua të di-Mësova

Nxënësit pyeten se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe pyetjet e tyre shënohen në kolonën "Dua të di".

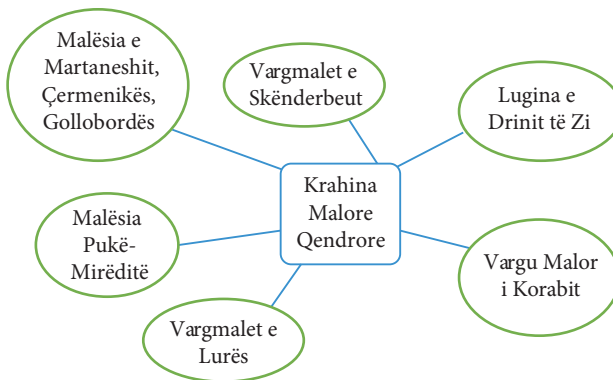
Di	Dua të di	Mësova

Më pas plotësojnë edhe kolonën "Mësova".

Përforsimi:
Konsolidimi i të nxënit
Organizues grafik

Në mënyrë individuale nxënësit përgatitin organizues grafik mbi Krahinën Malore Qendrore.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e dallimit, të përshkrimit dhe të arsyetimit të përqendrimit më të vogël të popullsisë në Krahinën Malore Qendrore.

Detyrë:

(Të plotësohen pyetjet në libër: në faqe 100, ndërsa në fletore pune: në faqe 52)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë
Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënësve të temës:

- Dallon regionet gjeografike dhe tiparet kryesore të tyre.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8. Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive, duke e vënë në dukje lidhjen shkak-pasojë.

III-4. Parashtron pyetje vetes për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet, derisa ta gjejë zgjidhjen përfundimtare.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 3.2. Analizon sfidat e shoqërisë (në aspektin edukativ-arsimor, kulturor, ekonomik dhe mjedisor) në kohë dhe hapësirë, duke përdorur fakte, si dhe e vlerëson ndikimin e grupeve të interesit në jetën e njerëzve të zakonshëm.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Krahina Malore Veriore dhe Jugore e Shqipërisë

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Dallon prej hartës Krahinën Malore Veriore dhe Jugore prej rajoneve të tjera;
- Përkrahur tërësisht me të vogla territoriale të cilat bëjnë pjesë në Krahinën Malore Veriore dhe Jugore;
- Aryeton ndryshimin e përqendrimit të popullsisë mes këtyre dy rajoneve.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, TIK (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

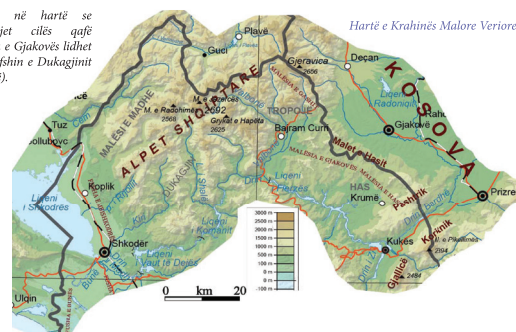
Përgatitja për të nxënësit

Di-Dua të di-Mësova

Pyetje e mundshme:

- Çka dini ose mendoni se dini për Krahinën Malore Veriore dhe Jugore? Nxënësit ta përdorin atlasin gjeografik për t'i marrë informacionet rreth temës. Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën "Di".

Gjej në hartë se nëpërmjet cilës qafe Malësia e Gjakovës lidhet me Rrafshin e Dukagjinit (Kosovë).

Lumi i Shalës i ndan Alpet Shqiptare në: **Alpet Perëndimore** dhe **Alpet Lindore**. Alpet Perëndimore shtrihen në perëndim të luginës së lumit të Shalës. Janë më të larta dhe pikërisht këtu ndodhet maja më e lartë e Alpeve Shqiptare, **Maja e Jezercës** me 2,693 m. Luginat kryesore janë lugina e Perroit të Thatë, e Cemiti etj.

Alpet Lindore shtrihen ndërmjet luginës së Shalës në perëndim dhe fushëgropës së Tropojës në juglindje. Në mesin e shumë luginave të thella dallohet lugina madhështore e Valbonës nëpër të cilën rrjedh lumi me të njëjtin emër. Fushëgropa e Tropojës ka një sipërfaqe prej 230 km² dhe ndodhet në 350 m lartësi mbidetare.

Malësia e Gjakovës dhe e Hasit zë pjesën verilindore të Krahinës Malore Veriore. Shtrihet midis Alpeve në veriperëndim, luginës së Drinit në jugperëndim dhe luginës së Drinit të Bardhë në juglindje.

Shkëmbinjë magmatikë dhe karbonatikë janë më të përhapur. Kodrinat e valëzuara në Malësinë e Gjakovës i japin asaj vullën e relievit dhe peizazhit natyror në përgjithësi. Klima është e mesme kontinentale. Është e varfër me ujëra sipërfaqësore. **Bajram Curri** (8,200 b.) në

Lugina dhe qafa e Valbonës

dhe e gjerë prej 5 deri 8 km. Ndodhet në 200 deri 250 m mbi nivelin e detit. Ndërmjet shpateve lindore të Malit të Gjerë dhe luginës së Drinos është ngritur qyteti i **Gjirokastrës** (35,000 b.).

Përveç degëve të industrisë së tekstilit, drurit, lekurë-këpucëve, turizmi është një veprimtari ekonomike e cila po zhvillohet gjithnjë e më shumë, duke e shndërruar Gjirokastrën në një nga pikat më të rëndësishme të itinerareve turistike për turistë vendas dhe të huaj. Qendër tjetër e rëndësishme është **Libohova** (7,000 banorë).

Malësia e Kurveleshit ndodhet ndërmjet luginës së Vjosës dhe Drinos në veri dhe lindje, asaj të Shushicës në perëndim dhe luginës së Kardihiqit në jug. Blegtoria është veprimtaria më të cilën merren shumica e banorëve. Qendra më e madhe është **Progonati**.

Lugina e Shushicës shtrihet ndërmjet Malësisë së Kurveleshit në lindje dhe vargmaleve Çikë-Lungarë në perëndim. Popullsia merret kryesisht me bujqësi. Kultivohen drithërat, perimet dhe kulturat mesdhetare.

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes DDM-ja

Nxënësit pyeten se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe pyetjet e tyre shënohen në kolonën "Dua të di".

Në kolonën "Mësova" shënohen edhe informacione të reja që janë si rezultat i të nxënit.

Di	Dua të di	Mësova

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Tabela e koncepteve

Nxënësve u jepen dy modele në tabelë, një për Krahinën Malore Veriore dhe një për Krahinën Malore Jugore. Një model i mundur.

Krahina Malore Veriore	Trevat më të vogla	Qendrat kryesore	Lumenjtë	Liqenet	Krahina Malore Jugore	Trevat më të vogla	Qendrat kryesore	Lumenjtë	Liqenet

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e dallimit, përshkrimit dhe arsyetimit të ndryshimit të përqendrimit të popullsisë në mes të këtyre dy rajoneve.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqet 55, 56, 57 dhe 58)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Shqipërisë
Veçoritë shoqërore-ekonomike të Shqipërisë

Rezultatet e të nxënës të temës:

II-8. Identifikon me anë të krahasimit dallimet dhe ngjashmëritë midis ligjeve dhe dukurive që ndodhin në natyrë me ato në shoqëri.

III-4. Parashtron pyetje për çështjet që trajton dhe i organizon mendimet për të gjetur përgjigje për temën apo problemin e caktuar.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës:

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 2.2. Shpjegon përbërjen e gjeosferës, si dhe analizon rolin e resurseve natyrore në mjedisin dhe në zhvillimin ekonomik të një vendi, rajoni, shteti apo kontinenti.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Përfundim: Shqipëria

Rezultatet e të nxënës të orës mësimore:

- Shpjegon përbërjen e gjeosferës;
- Analizon rolin e burimeve natyrore në mjedis dhe në zhvillimin ekonomik të Shqipërisë.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme mbi njësinë mësimore.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, TIK (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

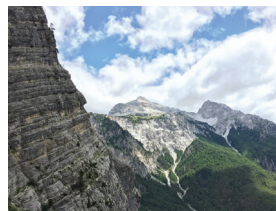
1. Në cilën pjesë të Gadishullit Ballkanik gjendet Shqipëria?
2. Sa është sipërfaqja e saj?
3. Sa është vija bregdetare dhe ajo detare?
Vazhdohet me pyetje të tjera.

Dëshiroj të di më shumë!

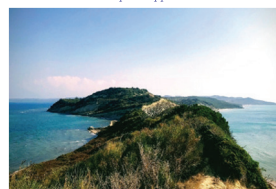

Shqipëria njihet si "Porta e Adriatikut në Ballkan", ngase nëpër Shqipëri ekzistojnë luginat tërthore lumore, si e Drinit, Shkumbinit, të cilat ishin më lehtë të depërtueshme se pjesët e tjera të relievit malor në perëndim të Gadishullit Ballkanik. Andaj, Dyrrahu i lashtë ishte port i rëndësishëm që nga periudhat e hershme të civilizimit ilir e romak.

Ndërtimi gjeologjik i Shqipërisë. Albanidet janë struktura gjeologjike në territorin e Shqipërisë. I takojnë rrudhosjes alpine dhe u krijuan nga përplasja tektonike ndërmjet pllakave euroaziatike dhe afrikane. Ato gjenden ndërmjet Dinarideve dhe Helenideve, të cilat kanë pozitë perëndimore në Gad. Ballkanik. Në Shqipëri ka shkëmbinj magmatikë, metamorfikë dhe sedimentarë, të cilët nga ndikimi i tektonikës janë rrudhosur e zhvendosur, ku kanë krijuar relievin e Shqipërisë, por edhe disa nga pasuritë minerale. Strukturat kryesore tektonike në Shqipëri kanë shtrirje VP-JL (gati meridionale). Territori i Shqipërisë është aktiv, gjë që dëshmohet nga prania e herëpashershme e tërmeteve me shkallë të ndryshme.

Alpet Shqiptare

Kepi i Rodonit

Në Shqipëri dominon **relievi** kodrinor-malor, i cili mbulon 76.6 % të sipërfaqes, ndërsa 23.4 % ndodhet në lartësi mbidetare nën 200 m. 1 % e territorit ndodhet në lartësi mbi 2,000 m. Lartësia mesatare mbidetare e Shqipërisë është 708 m. Relievi zbrit nga lindja në drejtim të perëndimit deri në det.

Relievi i Shqipërisë është mjaft i ndërlukuar. Janë krijuar kodrat, malet e vargmalet, luginat e gropat, të cilat i përbëjnë Alpet Shqiptare, malet e Krahinës Qendrore e Jugore. Drejtimi kryesor i vargmaleve e luginave është VP-JL. Maja më e lartë është **Korabi** (2,754 m) dhe gjendet në pjesën lindore të Shqipërisë, në jug të maleve të Sharrit.

Luginat janë të thella e të ngushta, ndërsa, përveç luginave me shtrirje VP-JL (luginat e Vjosës, Drinos, Osunit etj.), ka edhe luginat tërthore të cilat presin malet e Shqipërisë (luginat e Drinit, e Shkumbinit etj.) ose kanë shtrirje veri-jug (luginat e Drinit të Zi, Shalës, Devollit të Sipërm) etj.

Në relievin e Shqipërisë ka edhe fusha, që paraqiten në trajtë ultësirash dhe fushëgropash.

POPULLSIA E SHQIPËRISË

23

Objektivat:

Komenton trendet e rritjes së popullsisë së Shqipërisë;
Krahason dallimet regionale të dendësisë së popullsisë;
Shpjegon nivelin e urbanizimit dhe ndryshimet që ndodhin.

Fjalët kyçe:

Lëvizja e numrit të popullsisë, struktura e popullsisë, emigrimi, shkalla e urbanizimit.

Territori i Shqipërisë me reliev të llojlojshëm, klimë të favorshme, pasuri ujore e shumë begati të tjera, ishte i përshtatshëm për banim. Ilirët ishin paraardhësit e shqiptarëve, të cilët i banonin këto vise para civilizimeve të tjera.

Të dhënat më të sakta për lëvizjen e numrit të popullsisë së Shqipërisë janë të pranishme që nga pjesa e parë e shek. XX. Në vitin 1923, Shqipëria kishte 823 mijë banorë. Në regjistrimin e vitit 1945 Shqipëria kishte 1.1 milion banorë, kurse në vitin 2001 kishte rreth 3 milionë banorë. Në periudhën prej 7 dekadash (1923-2001) numri i popullsisë u rrit për 3.8 herë. Por, në këto dekadat e fundit Shqipëria u përfshi në procesin e emigrimit intensiv, ku numri i popullsisë në vitin 2021 ka pësuar rënie në 2.8 milionë banorë.

Për një periudhë të gjatë kohore, Shqipëria kishte shkallë të lartë të lindshmërisë, kur në vitin 2006 shkalla e natalitetit stabilizohet në 15.1 % dhe mortaliteti 5.6 %, kurse shtimi natyror zbrit në 9.5 %, ndërsa në vitin 2021 shtimi natyror në Shqipëri ishte negativ.

Struktura moshore e popullsisë është si vijon: 24.8 % është popullsia e re (0-14 vjeç), e mesme 66.3 % dhe e moshuar (mbi 65 vjeç) me 8.9 %. Moshë mesatare e popullsisë në vitin 2018 ishte 35 vjeç. Në strukturën gjinore të popullsisë në të kaluarën dominonin meshkujt, ndërsa tani gjendja ka ndryshuar në favor të gjinisë femërore. Në vitin 2001 në 1,000 meshkuj ishin 1,005 femra.

Në strukturën ekonomike të popullsisë dominon sektori primar, me 58 % të popullsisë aktive.

Dendësia mesatare e popullsisë së Shqipërisë, për shkak të emigrimit masiv jashtë vendit, ka pësuar ndryshime nga 111 b/km² sa ishte në vitin 2001, në 101 banorë në 1 km² në vitin 2019. Në aspektin hapësinor dallimet në dendësinë e popullsisë janë të konsiderueshme. Më dendur janë të banuara territoret e rrafshëta dhe ato rreth qyteteve, sepse imigrimi i popullsisë rurale është intensiv. Në viset bregdetare dendësia e popullsisë arrin në 280 b/km², ndërsa në ato malore është më pak se 10 b/km².

85

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Mësimdhënia e ndërsjellë

Njësia mësimore trajtohet në tri pjesët e mëposhtme:

Tregon shkaktarët kryesorë të migrimit në Shqipëri.
Arsyeton tranzicionin demografik në Shqipëri.
Ndan Shqipërinë sipas regjioneve.

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Veprimtari për të shkruar

Nxënësit shkruajnë një paragraf shpjegues për burimet natyrore të Shqipërisë dhe karakteristikat e zhvillimit ekonomik.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë në përgjigje.

Detyrë:

Reflektim për rrygdekën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon karakteristikat themelore natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi, duke përfshirë faktorët: ndërtimi gjeologjik, njësitë kryesore morfologjike, objektet kryesore hidrografike, komponentët specifikë dhe përcaktues të klimës dhe, tiparet e biodiversitetit të këtyre vendeve, me theks të veçantë në pjesën e territoreve ku jetojnë shqiptarët.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: II-8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë (fenomenet) natyrore e mjedisore, shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin që kanë ato në jetën e njerëzve.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Maqedonia e Veriut

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkufizon prej atlasit-hartës shtetin e Maqedonisë së Veriut;
- Identifikon prej hartës-atlasit elementet natyrore të Maqedonisë së Veriut;
- Përshkruan strukturat shoqërore sipas përkatësisë etnike, fetare, moshore, arsimore.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Koncepti bazë i fushës së kurrikulës: Normat, të drejtat dhe përgjegjësitë; Vendimmarria dhe institucionet.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme të pozitës, elementeve natyrore dhe shoqërore-ekonomike të Maqedonisë së Veriut.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Histori.

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Minileksion

Mësimdhënësi jep shumë pak informacion mbi njësinë e re, por më tepër i orienton nxënësit në drejtim të rezultateve të lëndës/temës dhe të orës mësimore.

29

MAQEDONIA E VERIUT

Objektivat:

Përshkruan kushtet dhe veçoritë kryesore natyrore;
Jep të dhëna mbi karakteristikat kryesore hidrologjike të vendit;
Shpjegon rolin e klimës dhe relievit në zhvillimin e degëve të veçanta të bujqësisë;
Përshkruan strukturën etnike dhe problemet e brendshme politike.

Fjalët kyçe:

Maqedonia e Veriut, Sharri, Vardari, Shkupi, shqiptarët, Tetova.

Maqedonia e Veriut shtrihet në pjesën qendrore të Gad. Ballkanik. Edhe pse nuk ka dalje në det, ajo vlerësohet se ka pozitë të volitshme geografike, meqenëse lugina e Vardarit përbën korridorin më të shkurtër dhe më të rëndësishëm natyror përmes të cilit brendësia e Gad. Ballkanik dhe Evropa e Mesme lidhen me detin Egje/Mesdhe të porti i Selanikut.

Sipas relievit, Maqedonia e Veriut është një shtet malor-fushor. Në veri të Maqedonisë së Veriut shtrihen malet e Sharrit dhe të Karadakut të Shkupit, të cilat e ndajnë atë me Kosovën; me Shqipërinë në perëndim e ndajnë Galiçica, Jabllanica, Bistra dhe Korabi. Derisa në perëndim shtrihen vargmalet, në lindje shtrihen malet molla, si: malet e Osogovës, Plačkovicës dhe Ograzhdenit, të cilat e ndajnë atë prej Bullgarisë, ndërsa në jug me Greqinë e ndajnë malet e Bellasicës, Kozhufit, Kajmakçallanit dhe Babës. Malet dallojnë ndërmjet vete për nga: moshja, forma, lartësia dhe ndërtimi gjeologjik.

Lugina e Vardarit i bashkon disa fusha më të vogla. Fushëgropat më të mëdha janë fushëgropa e Shkupit, e Pellagonisë dhe e Pollogut, e Dibrës, e Prespës, e Ovçepoles, e Strumicës etj.

Fushëgropa e Shkupit ndodhet në pjesën veriore të vendit. Në veri mbyllet nga Karadaku i Shkupit, në perëndim nga mali i Sharrit, Zhedeni dhe Mali i Thatë, në jug kufizohet me malin e Vodnos dhe Jakupicës, ndërsa në VL dhe JL është e hapur ndaj fushës së Kumanovës, përkatësisht asaj të Ovçepoles.

Fushëgropa e Pollogut shtrihet në pjesën VP të Maqedonisë së Veriut. Shtrihet ndërmjet malit Sharr në perëndim dhe Malit të Thatë në lindje. Fushëgropa e Pellagonisë ndodhet ndërmjet maleve Baba dhe Seleçka në L dhe maleve Pllakene në P.

Në pjesën JP, ndërmjet malit Galiçica në P dhe malit Baba në L dhe liqenit të Prespës në J ndodhet fusha e Prespës. Rreth brigjeve veriore të liqenit të Ohrit ndodhen fusha e Ohrit dhe ajo e Strugës. Në zgjerimet aluviale të lumenjve të Drinit të Zi dhe Radikës është formësuar fusha e Dibrës.

Kushtet e volitshme natyrore në këto fushëgropa i kanë shndërruar ato në rajone të rëndësishme ku kultivohen dritërrat, perimet, pemët, vreshtat, bimët e ndryshme industriale etj.

Për shkak të afërsisë së detit Mesdhe, vërehen ndikimet e klimës mesdhetare. Ndërsa në pjesët e larta haset klima malore. Dimrat janë të ftohtë e të lagësht, ndërsa verat janë të ngrohta e të thata. Gjatë dimrit dominon rrymimi i ajrit nga drejtimi verior i cili ndryshe njihet si era e Vardarecit. Verat e thata dhe të ngrohta janë rezultat i dominimit të elementeve të klimës

106

Hartë fiziko-geografike e Maqedonisë së Veriut

mesdhetare. Në male bien rreth 1,500 mm reshje, ndërsa në fushëgropa rreth 500 mm reshje.

Rrjeti hidrografik është më i pasur në pjesën perëndimore të vendit. Lumenjtë rrjedhin në drejtim të detit Egje dhe atij Adriatik. Lumi më i gjatë dhe më i pasur me ujë është **Vardari**, i cili buron rrëzë shpateve lindore të malit Sharr, te lokaliteti Vrutok i Gostivarit. Vardari rrjedh nëpër fushën e Pollogut, Shkupit, Pellagonisë dhe në gjirin e Selanikut derdhet në detin Egje. Lumi Lepenç, i cili rrjedh nga Kosova, Treska, Kriva Reka dhe Pcinja janë degë të Vardarit. Lumi i Strumicës me degët e veta shkarkon ujërat në detin Egje, ndërsa një pjesë tjetër e lumenjve që rrjedhin drejt Drinit të Zi zbrazin ujërat në detin Adriatik. Lumenjtë nuk janë të lundrueshëm. Uji i tyre shfrytëzohet për ujitjen e tokave bujqësore, përfitimin e energjisë elektrike, në kohën e fundit edhe për zhvillimin e turizmit etj.

Maqedonia e Veriut ka edhe shumë liqene në mesin e të cilave, sipas madhësisë dhe thellësisë, spikaten ato që shtrihen në jugperëndim të vendit. Më i madhi është liqeni tektonik i Ohrit me sipërfaqe prej 349 km², 2/3 e së cilës i takojnë Maqedonisë së Veriut. Liqeni i Ohrit furnizohet nga burimet e liqenit të Prespës, ndërsa ujërat e tij shkarkohen përmes Drinit të Zi, i cili nis nga qyteti i Strugës. Në brigjet e tij është i zhvilluar turizmi. **Ohri** me rreth 70,000 banorë dhe **Struga** me mbi 15,000 banorë janë qytetet më të mëdha në brigjet e këtij liqeni.

Në trekufirin ndërmjet Maqedonisë së Veriut, Shqipërisë dhe Greqisë ndodhet liqeni i Prespës. Është më i cekët se ai i Ohrit (54 m), por me 853 m lartësi mbidetare. Qendra më

107

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes *Lexim i drejtuar (DRTA)*

Ftohen nxënësit t'i hapin librat dhe ta lexojnë njësinë mësimore sipas teknikës së insertit, ku kërkohet nga nxënësit që në çdo fundparagraf për strukturën etnike të popullsisë rezidente t'i vendosin shenjat: (✓) për informacionin e njohur, (+) për informacionin e ri, (-) për informacionin e ditur por më ndryshe dhe (?) për informacionin e paqartë që ka nevojë për pyetje dhe sqarim.

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit *Sistemi ndërveprues i shënimeve (INSERT)*

Mësimdhënësi e përgatit dhe ua shpërndan nxënësve tabelën dhe kërkon nga ta që të gjeturat - shenjat gjatë të lexuarit t'i vendosin në tabelën e insertit. Varësisht nga niveli i njohurive të nxënësve, për të njëjtin informacion, nxënësit mund të vendosin shenja të ndryshme.

✓	+	-	?

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e përkufizimit, identifikimin e elementeve natyrore, përshkrimin e strukturave shoqërore.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 59-60 dhe pyetjet në faqen 110 të libri bazë)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon karakteristikat themelore natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi, duke përfshirë faktorët: ndërtimi gjeologjik, njësitë kryesore morfologjike, objektet kryesore hidrografike, komponentët specifikë dhe përcaktues të klimës dhe tiparet e biodiversitetit të këtyre vendeve, me theks të veçantë në pjesën e territoreve ku jetojnë shqiptarët.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: I-1, 2, 4, 6; II-1; III-3, 8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë (fenomenet) natyrore e mjedisore, shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin që kanë ato në jetën e njerëzve.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Mali i Zi

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkufizon prej atlasit-hartës shtetin e Malit të Zi;
- Identifikon prej hartës-atlasit elementet natyrore të Malit të Zi;
- Përkufizon strukturat shoqërore sipas përkatësisë etnike, fetare, moshore, arsimore;
- Gjykon pozitën e shqiptarëve, trendin e numrit të popullsisë dhe qytetet në të cilët jetojnë shqiptarët në Mal të Zi.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme të pozitës, elementeve natyrore dhe shoqërore-ekonomike të Malit të Zi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, Biologji, Fizikë, Kimi (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Di-Dua të di-Mësora

Pyetje e mundshme:

1. Çka dini ose mendoni se dini për Malin e Zi?

Nxënësit ta përdorin atlasin gjeografik për t'i marrë informacionet rreth elementeve natyrore.

Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën "DI",

Di	Dua të di	Mësora

MALI I ZI

30

Objektivat:

Analizon rolin e pozitës gjeografike në zhvillimin ekonomik të vendit; Shtjellon veçoritë kryesore natyrore të Malit të Zi; Identifikon njësitë kryesore relievore dhe përcakton shtrirjen e tyre; Jep të dhëna për rrugëtimin e Malit të Zi deri te pavarësia e tij.

Fjalët kyçe:

Mali i Zi, bregdeti, relievi malor, turizmi.

Mali i Zi shtrihet në pjesën perëndimore të Gad. Ballkanik. Në verilindje kufizohet me Serbinë, në lindje me Kosovën, në juglindje me Shqipërinë, në jugperëndim me Kroacinë, kurse në perëndim dhe veriperëndim me Bosnjë dhe Hercegovinën.

Prej Bokës së Kotorrit në veri e deri te lumi Buna në jug, Mali i Zi del në detin Adriatik, prandaj ka një pozitë shumë të volitshme gjeografike dhe komunikative. Në perëndim shtrihen Bjeshkët e Nemuna, në drejtim veriperëndim-juglindje shtrihet Durmitori, ndërsa mali i Bjellashicës ngrihet në lindje të kanionit të Moraçës. Në pjesën jugore ndodhen Llovçeni dhe Orieni. Midis maleve të larta shtrihen luginat e thella lumore që në sektorë të caktuar kanë tipare të kanioneve, siç është ai i Moraçës, Tarës dhe Pivës.

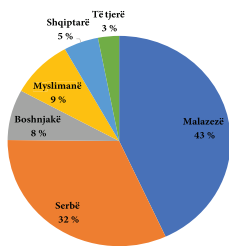
Në pjesën qendrore dhe jugore të vendit shtrihet depresioni tektonik dhe karstik i cili krejt në jug përfundon me liqenin e Shkodrës. Relievi fushor është më pak i përfaqësuar dhe në të bëjnë pjesë fusha e Podgoricës, Ulqinit, si dhe fusha më të vogla, si: e Nikshiqit, Beranës, Bjellopoles, Plevlës, të cilat shtrihen kryesisht në pjesët e zgjeruara të luginave lumore. Klima e Malit të Zi në bregdet ka tipare mesdhetare, në

Hartë fiziko-gjeografike e Malit të Zi

Podgorica

Struktura etnike e popullsisë në Mal të Zi

Ulqini

Zi shkëputet nga Serbia dhe përfundon së ekzistuari Jugosllavia. Mali i Zi është shtet kandidat për anëtarësim në Bashkësinë Evropiane dhe nga viti 2017 është anëtar i NATO-s.

Mali i Zi ka strukturë etnike të përzier. Përveç malazezëve, jetojnë edhe shqiptarët, serbët, boshnjakët etj. Shqiptarët jetojnë në hapësirat e tyre etnike, të cilat janë vazhdimësi e natyrshme e trojeve etnike në Shqipëri dhe Kosovë. Shqiptarët jetojnë me shumicë në komunën e Ulqinit dhe Tuzit, por ka shqiptarë edhe në komunën e Tivarit, Podgoricës, Rozhajës etj. Popullsia shqiptare ka emigruar në hapësirat tejoqeanike të ShBA-së. Shtim natyror të lartë kanë shqiptarët dhe boshnjakët, ndërkohë që të ulët serbët dhe malazezët. Një nga shtyllat kryesore të zhvillimit ekonomik të Malit të Zi është turizmi. Herceg-Novi, Kotorri, Budva me Shën Stefanin, Tivari dhe Ulqini janë disa nga qendrat më të njohura të turizmit veror.

Edhe përkundër mungesës së pasurive natyrore, në sajë të importimit të tyre, Mali i Zi ka arritur ta zhvillojë industrinë e rëndë, metalike, të drurit, ushqimore etj.

Pyetje dhe detyra:

1. Cilat male në jug të Malit të Zi e ndajnë bregdetin prej pjesës së brendshme?
2. Pse është i njohur lokaliteti Crkvice?
3. Cila është struktura etnike e Malit të Zi?
4. Gjeni në hartë dhe shkruani qendrat kryesore turistike të vendit.

113

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes *Di-Dua të di-Mësova*

Nxënësit pyeten se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe pyetjet e tyre shënohen në kolonën “Dua të di”.

Pasi sigurohemi që nxënësit kanë përfunduar së lexuari njësinë mësimore, merren mendimet e tyre për atë se çfarë kanë lexuar-kuptuar dhe shënohen në kolonën “Mësova”, më pas e shqyrtojnë kolonën “Dua të di” se a janë gjetur ato që nxënësit kishin shtruar si pyetje përfundimtare. Në kolonën “Mësova” shënohen edhe informacione të reja që janë si rezultat i të nxënit.

Di	Dua të di	Mësova

Përforsimi: Konsolidimi i të nxënit *Paragraf argumentues*

Kërkohet nga nxënësit që në mënyrë individuale të punojnë një paragraf, duke e vlerësuar pozitën e shqiptarëve dhe trendin e numrit të popullsisë në Mal të Zi. Disa nga punimet lexohen nga nxënësit, pjesa e palexuar merret nga arsimtari dhe vlerësohet në shtëpi.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e përkufizimit, identifikimin e elementeve natyrore, përshkrimin e strukturave shoqërore.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqet 43-45)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon karakteristikat themelore natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi, duke përfshirë faktorët: ndërtimi gjeologjik, njësitë kryesore morfologjike, objektet kryesore hidrografike, komponentët specifikë dhe përcaktues të klimës dhe tiparet e biodiversitetit të këtyre vendeve, me theks të veçantë në pjesën e territoreve ku jetojnë shqiptarët.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:

2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë (fenomenet) natyrore e mjedisore, shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin që kanë ato në jetën e njerëzve.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Aktivitet: Maqedonia e Veriut, Serbia dhe Mali i Zi

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Identifikojnë elementet natyrore;
- Përshkruajnë shkaqet edhe pasojat në dukuritë natyrore dhe shoqërore.

Kriteret e suksesit: Përcaktohen me nxënësit në klasë.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme të pozitës, elementeve natyrore dhe shoqërore-ekonomike të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, Biologji, Fizikë, Kimi (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Veprimtari praktike

Mësimdhënësi ua shpërndan nxënësve fletat të përgatitura me Diagramin e Venit me tre rrathë; brenda rrethit të shënohen të veçantat për shtetet: Maqedonia e Veriut, Serbia dhe Mali i Zi, kurse në mes të shënohen të përbashkëtat mes tri shteteve. Pasi ta kenë përfunduar detyrën, mësimdhënësi i udhëzon në mënyrë individuale t'i shënojnë idetë e tyre në tabelë.

Hartë fiziko-gjeografike e Maqedonisë së Veriut

mesdhetare. Në male bien rreth 1,500 mm reshje, ndërsa në fushëgropa rreth 500 mm reshje.

Rrjeti hidrografik është më i pasur në pjesën perëndimore të vendit. Lumenjtë rrjedhin në drejtim të detit Ege dhe atij Adriatik. Lumi më i gjatë dhe më i pasur me ujë është **Vardari**, i cili buron rrëzë shpateve lindore të malit Sharr, te lokaliteti Vrutok i Gostivarit. Vardari rrjedh nëpër fushën e Pollogut, Shkupit, Pellagonisë dhe në gjirin e Selanikut derdhet në detin Ege. Lumi Lepenc, i cili rrjedh nga Kosova, Treska, Kriva Reka dhe Pcinja janë degë të Vardarit. Lumi i Strumicës me degët e veta shkarkon ujërat në detin Ege, ndërsa një pjesë tjetër e lumenjve që rrjedhin drejt Drinit të Zi zbrazin ujërat në detin Adriatik. Lumenjtë nuk janë të lundrueshëm. Uji i tyre shfrytëzohet për ujitjen e tokave bujqësore, përfitimin e energjisë elektrike, në kohën e fundit edhe për zhvillimin e turizmit etj.

Maqedonia e Veriut ka edhe shumë liqene në mesin e të cilave, sipas madhësisë dhe thellësisë, spikaten ato që shtrihen në jugperëndim të vendit. Më i madhi është liqeni tektonik i Ohrit me sipërfaqe prej 349 km², 2/3 e së cilës i takojnë Maqedonisë së Veriut. Liqeni i Ohrit furnizohet nga burimet e liqenit të Prespës, ndërsa ujërat e tij shkarkohen përmes Drinit të Zi, i cili nis nga qyteti i Strugës. Në brigjet e tij është i zhvilluar turizmi. **Ohri** me rreth 70,000 banorë dhe **Struga** me mbi 15,000 banorë janë qytetet më të mëdha në brigjet e këtij liqeni.

Në trekufirin ndërmjet Maqedonisë së Veriut, Shqipërisë dhe Greqisë ndodhet liqeni i Prespës. Është më i cekët se ai i Ohrit (54 m), por me 853 m lartësi mbidetare. Qendra më

MALI I ZI

30

Objektivat:

Analizon rolin e pozitës gjeografike në zhvillimin ekonomik të vendit;
Shtjellon veçoritë kryesore natyrore të Malit të Zi;
Identifikon njësitë kryesore relievore dhe përcakton shtrirjen e tyre;
Jep të dhëna për rrugëtimin e Malit të Zi deri te pavarësimi i tij.

Fjalët kyçe:

Mali i Zi, bregdeti, relievi malor, turizmi.

Mali i Zi shtrihet në pjesën perëndimore të Gad. Ballkanik. Në verilindje kufizohet me Serbinë, në lindje me Kosovën, në juglindje me Shqipërinë, në jugperëndim me Kroacinë, kurse në perëndim dhe veriperëndim me Bosnjë dhe Hercegovinën.

Prej Bokës së Kotorrit në veri e deri te lumi Buna në jug, Mali i Zi del në detin Adriatik, prandaj ka një pozitë shumë të volitshme gjeografike dhe komunikative. Në perëndim shtrihen Bjeshkët e Nemuna, në drejtim veriperëndim-juglindje shtrihet Durmitori, ndërsa mali i Bjellashicës ngrihet në lindje të kanionit të Moraçës. Në pjesën jugore ndodhen Llovçeni dhe Orieni. Midis maleve të larta shtrihen luginat e thella lumore që në sektorë të caktuar kanë tipare të kanioneve, siç është ai i Moraçës, Tarës dhe Pivës.

Në pjesën qendrore dhe jugore të vendit shtrihet depresioni tektonik dhe karstik i cili krejt në jug përfundon me **liqenin e Shkodrës**. Relievi fushor është më pak i përfaqësuar dhe në të bëjnë pjesë fusha e Podgoricës, Ulqinit, si dhe fusha më të vogla, si: e Nikshiqit, Beranës, Bjellopoles, Plevlës, të cilat shtrihen kryesisht në pjesët e zgjeruara të luginave lumore. Klima e Malit të Zi në bregdet ka tipare mesdhetare, në

Hartë fiziko-gjeografike e Malit të Zi

Podgorica

111

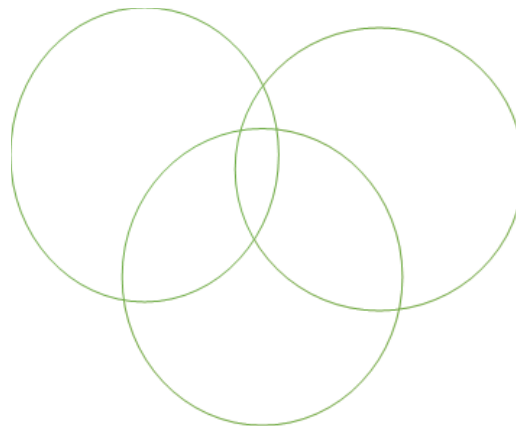
Ndërtimi i njohurive:

Përpunimi i përmbajtjes

Organizues grafik: Diagrami i Venit

Maqedonia e Veriut

Serbia

Mali i Zi

Përforcimi:

Konsolidimi i të nxënit

Veprimtari për të shkruarit

Nxënësit shkruajnë një paragraf për ngjarjet historike, kulturore, mjedisore e sociale për një nga shtetet: Maqedonia e Veriut, Serbia ose Mali i Zi.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e përkufizimit, identifikimin e elementeve natyrore, përshkrimin e strukturave shoqërore dhe ekonomike

Detyrë:

Reflektim për rojedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Veçoritë e përgjithshme natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi.

Rezultatet e të nxënit të temës:

- Shpjegon karakteristikat themelore natyrore të Maqedonisë së Veriut, Serbisë dhe Malit të Zi, duke përfshirë faktorët: ndërtimi gjeologjik, njësitë kryesore morfologjike, objektet kryesore hidrografike, komponentët specifikë dhe përcaktues të klimës dhe tiparet e biodiversitetit.

Kontributi në rezultatet për kompetencat kryesore të shkallës: II-8.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës:
2.1. Krahason ngjarjet shoqërore, historike, politike, ekonomike e kulturore si dhe dukuritë natyrore e mjedisore, shpjegon shkaqet dhe pasojat e tyre dhe ndikimin në jetën e njerëzve.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Serbia

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore:

- Përkufizon prej atlasit-hartës shtetin e Serbisë;
- Identifikon prej hartës-atlasit elementet natyrore të Serbisë;
- Përshekruan strukturat shoqërore sipas përkatësisë etnike, fetare, moshore, arsimore;
- Gjykon pozitën e shqiptarëve dhe trendin e numrit të popullsisë.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme të pozitës, elementeve natyrore dhe shoqërore-ekonomike të Serbisë.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore: Matematikë, Biologji, Fizikë, Kimi (Arsimim për zhvillim të qëndrueshëm).

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënë

Di-Dua të di-Mësova

Pyetje e mundshme:

1. Çka dini ose mendoni se dini për Serbinë, sidomos për shqiptarët në Luginën e Preshevës?

Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën "DI".

Di	Dua të di	Mësova

31

SERBIA

Objektivat:

Shitjellon pozitën gjeografike dhe rolin e saj në rrethanat historike, zhvillimin ekonomik, politik;
Diferencion tërësitë kryesore relievore të Serbisë;
Jep të dhëna për pasuritë natyrore dhe zhvillimin ekonomik në sate të tyre;
Trajton strukturën etnike të popullsisë dhe shtrirjen territoriale të bashkësive etnike;
Percakton veçoritë kryesore ekonomike.

Fjalët kyçe:

Serbia, Vojvodina, shtet kontinental, Beogradi, Lugina e Preshevës.

Serbia është vend kontinental, pa dalje në det. Në Serbi dallohen dy tërësi kryesore: Serbia e Ngushtë ose Qendrore me sipërfaqe prej 55,978 km² dhe Vojvodina me 21,614 km².

Vojvodina është hapësira e ulët panonike, e cila përbëhet nga fushat dhe tarracat lumore të Danubit, Tisës, Tamishit, Begejit, të ranishtave dhe dy maleve të ulëta: Frushka-Gorës dhe Vërshecit. Lumi i Danubit dhe Tisës e ndajnë Vojvodinën në tri tërësi natyrore-gjeografike, të cilat janë: Banati, Bačka dhe Sremi.

Peizazh nga Vojvodina

Serbia e Ngushtë ose Serbia Qendrore përbëhet prej Serbisë Skaipanonike, që shtrihet në jug të Danubit dhe zë pjesën veriperëndimore dhe qendrore të vendit; zonën malore karpato-balkanike dhe të Rodopeve në lindje dhe jug, si dhe zonën malore dinarike në perëndim. Pjesën veriperëndimore të Serbisë Skaipanonike e përbëjnë Posavina dhe Podrinja me Podgorinën, kurse pjesën qendrore Anamorava e Madhe dhe Perëndimore. Atë e përbëjnë rrafshinat aluviale të Savës dhe Danubit, kodrinat e ulëta dhe zona e Shumadisë.

A e dini se:

Të gjitha konfliktet dhe luftërat të cilat i ka zhvilluar Serbia në shekullin e fundit kanë pasur për qëllim zgjerimin territorial dhe daljen në det përmes pushtimit dhe nënshtrimit të popujve fqinjë. Për këtë qëllim ende gjallon ideja njëqindvjeçare për lidhjen e Serbisë me portin e Selanikut në detin Egje përmes kanalit lundrues Morava-Vardar.

modeste. Ato janë gjetur në Banat.

Nga degët e të industrisë së rëndë, përveç xehetarisë dhe energjetikës, rëndësi kanë edhe industria e materialit ndërtimor, industria metalike, kimike etj. Ndërsa nga industria e lehtë janë zhvilluar industria ushqimore, e tekstilit, duhanit, çelulozës, mobilieve, lëkurë-këpucëve etj. Serbët janë popull slav, të cilët pasi shtypën dhe nënshtruan popujt autoktonë, u vendosën në Gadishullin Ballkanik. Serbët i përkasin besimit ortodoks.

Serbia është shtet që dallohet me strukturë etnike mjaft të përziera, sidomos në Vojvodinë, ku përveç serbëve, jetojnë edhe hungarezët, kroatët, gjermanët, sllovakët, rumunët etj. Sipas të dhënave të vitit 2019, në Serbi kanë jetuar 6,945,000 banorë. Dendësia mesatare e popullsisë është rreth 90 b/km². Dendësi më të madhe të banimit ka Beogradi me rrethinë, ku jetojnë mbi 500 b/km², dhe Vojvodina.

Beogradi është kryeqyteti dhe njëkohësisht qyteti më i madh i Serbisë, i cili është ngritur në grykëderdhjen e Savës në Danub. Në Beograd priten dhe takohen rrugët nga drejtime të ndryshme të Evropës, duke e shndërruar atë në një qendër të rëndësishme të komunikacionit ndërkombëtar. Beogradi është qendër e madhe industriale, administrative, arsimore dhe kulturore. Qendrat e tjera të mëdha janë Nishi, Novi Sadi, Kragujevci, Uzhica etj.

Në **Luginën e Preshevës**, e cila paraqet vazhdimësi të pakëputshme të hapësirës etnike shqiptare, jetojnë rreth 100,000 banorë shqiptarë. Komunitat që e kanë shumicën popullore shqiptare janë Presheva (95 %), Bujanoci dhe Medvegja. Boshnjakët jetojnë në trevën e Sanxhakut, e cila më herët kishte numër të konsiderueshëm të popullsisë shqiptare.

Komunitat	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Presheva	23,379	24,607	26,738	30,057	33,948	38,943	48,008
Bujanoci	34,472	36,821	39,064	43,522	46,689	49,238	53,485
Medvegja	22,478	24,300	24,244	20,792	17,219	13,368	11,395
Lugina	80,329	85,728	90,046	94,371	97,850	101,549	112,888

Numeri i shqiptarëve në Luginën e Preshevës

Përveç zonave ku jetojnë popullsia shqiptare dhe boshnjake, të cilët kanë shtim natyror pozitiv, të gjitha zonat e tjera, në veçanti ato të Serbisë Lindore dhe të Vojvodinës veçohen me shtim natyror negativ. Për shkak të këtyre proceseve Serbia humb çdo vit ndërmjet 40,000 deri 50,000 banorë.

Për shkak të politikave hegjemoniste të Serbisë, në radhë të parë në raport me fqinjët, sikurse dhe pjesëmarrja aktive në luftërat e ish-Jugosllavisë, në vitet '90 të shekullit XX ajo izolohet dhe sanksionohet nga komuniteti ndërkombëtar. Izolimi dhe embargoja ekonomike e vendosur nga komuniteti ndërkombëtar kanë shkaktuar ngecjen e zhvillimit ekonomik, rritjen e papunësisë, mbylljen e shumë fabrikave etj.

Hulumto:
Çka është "mortaja e bardhë" dhe pse ndodh?

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Di-Dua të di-Mësova

Nxënësit pyeten se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe pyetjet e tyre shënohen në kolonën "Dua të di".

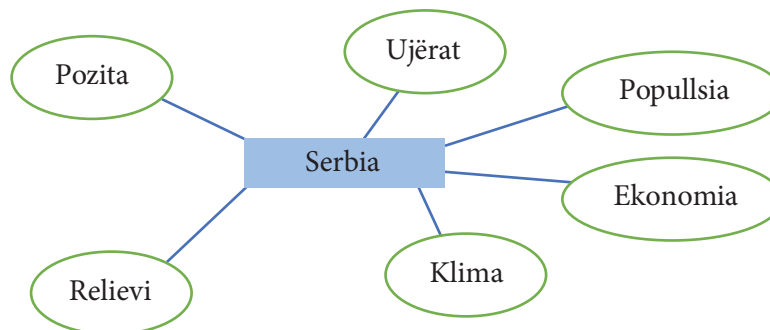
Në kolonën "Mësova" shënohen edhe informacione të reja që janë si rezultat i të nxënit.

Di	Dua të di	Mësova

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënit Organizues grafik

Në mënyrë individuale nxënësit përgatitin organizues grafik për Serbinë - Pozita, elementet natyrore, shoqërore dhe ekonomike. Pastaj secili në mënyrë individuale i shënon idetë e tij në tabelë.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e përkufizimit, identifikimin e elementeve natyrore, përshkrimin e strukturave shoqërore.

Detyrë:

(Të plotësohen pyetjet në faqen 117 në librin bazë)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Fusha kurrikulare: Shoqëria dhe mjedisi

Lënda: Gjeografi

Shkalla e kurrikulës: IV **Klasa:** IX

Tema: Sfidat e Kosovës dhe të rajonit përballë kërkesave për zhvillim të qëndrueshëm

Rezultatet e të nxënësve të temës:

Analizon zonat më të rrezikuara nga ndotja e ajrit, e ujit dhe e tokave në Kosovë dhe pasojat e saj.

Analizon efektet e ndotjes.

Tregon hapa të aplikueshëm për zhvillim të qëndrueshëm.

Tregon për sfidat e rajonit dhe të Kosovës në plotësimin e direktivave ambientale për anëtarësim në Bashkimin Evropian.

Kontributi në rezultatet për kompetencat

kryesore të shkallës: II-8, IV-3.

Kontributi në rezultatet e fushës së kurrikulës: 5.1. Prezanton shembuj se si një individ dhe një anëtar i një grupi mund të kontribuojë në zhvillimin e qëndrueshëm në harmoni me ruajtjen e mjedisit dhe të biodiversitetit.

ASPEKTE SPECIFIKE TË PLANIT TË ORËS MËSIMORE

Njësia mësimore: Problemet mjedisore në Kosovë

Rezultatet e të nxënësve të orës mësimore:

- Tregon shkaktarët e ndotjes së ajrit, ujit dhe tokave në Kosovë;
- Shpjegon efektin e ndotjes dhe pasojat e saj;
- Shpjegon shkaktarët e degradimit të tokave;
- Sugjeron masat të cilat janë marrë për të ndikuar në uljen e ndotjes dhe për një zhvillim të qëndrueshëm drejt kërkesave të Bashkimit Evropian.

Kriteret e suksesit: Kriteret e suksesit duhen të caktohen në bashkëpunim me nxënësit në fillim të orës.

Burimet, mjetet e konkretizimit dhe materialet mësimore: Foto, harta apo edhe video të ndryshme të erozionit, ndotjes së lumenjve, liqeneve.

Lidhja me lëndët e tjera mësimore dhe/apo me çështjet ndërkurrikulare dhe situatat jetësore:

METODOLOGJIA DHE VEPRIMTARIA ME NXËNËS

Parashikimi:

Përgatitja për të nxënësit

Di-Dua të di-Mësova

Pyetje e mundshme:

1. Çka dini ose mendoni se dini për problemet mjedisore në Kosovë? Mendimet e nxënësve shënohen në kolonën "Di".

Di	Dua të di	Mësova

32

PROBLEMET MJEDISORE NË KOSOVË

Objektivat:

Analizon faktorët që ndikojnë në ndotjen e mjedisit në Kosovë; Interpretin sfidat e Kosovës për zhvillim të qëndrueshëm; Vlerëson rrethinën e tij/saj në aspekt të bashkëveprimit njeri-natyrë.

Fjalët kyçe:

Kosova, mjedisi, ndotja, marrëdhëniet shkak-pasojë.

Rritja e numrit të popullsisë dhe standardit jetësor ka ndikuar në rritjen e kërkesës për shfrytëzim të resurseve natyrore, të cilat domosdoshmërisht ndikojnë në degradimin e mjedisit. Si rezultat i aktiviteteve të shfrytëzimit të lëndëve djegëse energjetike (qymyr), nxjerrjes së lëndëve të para metalore e jometalore, shfrytëzimit të tokave, ujit, pyjeve etj., në Kosovë janë evidentuar raste të ndotjes së ujit, ajrit dhe tokës.

Një nga ndotësit më të mëdhenj në Kosovë janë **termocentralet** në Obiliq, në të cilat prodhohet pjesa dërrmuese e energjisë elektrike. Si rezultat i nxjerrjes së qymyrit, përpunimit e djegies së tij, një numër i madh i ndryshimeve mjedisore janë shkaktuar në zonën rreth Korporatës Elektroenergjetike të Kosovës (KEK). Largimi i djerrinës për eksplotimin e qymyrit, krijimi i deponive të hirit e të djerrinës kanë ndikuar në ndryshimet fizike, duke degraduar tokën bujqësore. Me prodhimin e energjisë në TC lirohet sasi e konsiderueshme e ndotësve në atmosferë, që në shumicën e rasteve bëjnë tejkalimin e normave të lejuara. Përveç të tjerash, në zonën rreth KEK-ut janë evidentuar ndryshime termike (rritje e temperaturës së ajrit), efekte akustike (zhurmë), reshje acidike (të tharta) etj.

Resurset metalore shfrytëzohen në afërsi të minierave të Pb-Zn (kryesisht në Mitrovicë, Kizhnicë, Badoc, Novobërdë etj.), të Fe-Ni (Golesh, Çikatovë), ndërsa ato jometalore

Termocentralet, minierat, lumi Sitnica, qytetet

118

(gëlqerorë, mergelë, kaolin, kuarcite, rërë, zhavorr etj.) në shumë vende nëpër Kosovë, ku janë krijuar gurorë e separacione të shumta të cilat kanë degraduar mjedisin duke bërë shpyllëzim, ndryshim peizazhi, fragmentim të habitateve të kafshëve, rrezikim të objekteve të trashëgimisë natyrore, degradim të shtretërve të lumenjve etj. Ekzistojnë me qindra gurorë gjithandej nëpër Kosovë, mergelet shfrytëzohen në Han të Elezit (çimento), dhe gurorë të tjera për material ndërtimor.

Kosova është vend me resurse ujore të kufizuara. Rëndësi të madhe kanë ujërat rrjedhëse, të cilat si rezultat i aktiviteteve humane kanë pësuar disa ndryshime. Janë degraduar shtretërit e lumenjve, si: Drini i Bardhë, Ereniku, Morava e Binçës, Lumbardhi i Deçanit duke pasuar edhe me erozion të tokës bujqësore përgjatë tyre.

Në Kosovë ndodh **degradimi i tokës bujqësore dhe shpyllëzimi**. Degradimi mund të shkaktohet nga proceset natyrore, si dhe nga faktori njeri. Me zgjerimin e vendbanimeve (sidomos zgjerimi pa kriter), krijimin e deponive të mbeturinave, të infrastrukturës, përdorimin e tepërt të pesticideve etj. janë shkaktuar humbje të sipërfaqeve të mëdha të tokës bujqësore. Shpyllëzimi është më i hovshëm në viset e thella kodrinore-malore, në të cilat janë shkatërruar sipërfaqe të mëdha pyjore. Edhe pse Kosova ka sipërfaqe të mëdha pyjore, shkatërrimi i pyjeve ka ndikuar në zvogëlimin e fondit pyjor. Zonat më të dëmtuara janë në Malet Lindore të Kosovës, Malet e Jezercit, Nerodimes, në Sharr e Bjeshkët e Nemuna. Përveç zvogëlimit të fondit pyjor, shpyllëzimi ndikon edhe në habitatin e kafshëve të egra, bimëve etj.

ZHVILLIMI I QËNDRUESHËM NË BOTË DHE KOSOVË

Shfrytëzimi i resurseve natyrore në mënyrë të pakontrolluar mund të çojë deri te ndryshimet e mëdha në mjedisin jetësor, të cilat, përveç rrezikimit të shëndetit të njerëzve, mund të shkaktojnë edhe rreziqe natyrore. Në vitet e fundit, fenomene të shpeshta janë vërshimet, valët e të nxehtit, por edhe të ftohtit në periudha jo të zakonshme të vitit.

Në vitet e 60-ta të shek. XX shkalla e lartë e ndotjes së mjedisit mori përmasa globale. Në këtë mënyrë, filluan përpjekjet për organizimin e aktiviteteve të përbashkëta në nivel

Shpyllëzimi i shpateve në Kosovë

Rrezikimi i trashëgimisë natyrore nga gurorët

119

Ndërtimi i njohurive: Përpunimi i përmbajtjes Di-Dua të di-Mësova

Nxënësit pyeten se çfarë dëshirojnë të dinë për njësinë e re dhe pyetjet e nxënësve shënohen në kolonën “Dua të di”. Në kolonën “Mësova” shënohen edhe informacione të reja që janë si rezultat i të nxënës.

Di	Dua të di	Mësova

Përforcimi: Konsolidimi i të nxënës Marrëdhëniet pyetje-përgjigje

Mësimdhënësi shtron një pyetje me mundësi të përgjigjes: PO ose JO.

Shembull: Nëse ju do të ishit vendimmarrës, a do ta kishit mbyllur një fabrikë që është ndotëse e ujit dhe ajrit, por ka 500 punëtorë e, që për shkak të ndotjes së madhe, ka ankesa nga banorët e atij rajoni?

Klasa ndahet në:

PO JO

Nxënësit diskutojnë për t'i përgatitur argumentet e tyre për ta forcuar pozicionin që e mbajnë. Gjatë debatit, nxënësit e pavendosur mund të orientohen-pozicionohen kah “Po” ose “Jo”, varësisht cili grup i ka argumentet më bindëse.

Vlerësimi i nxënësve:

Vlerësohen për saktësinë e tregimit të shkaktarëve të ndotësve, shpjegimin e ndotjes dhe masat të cilat duhen marrë.

Detyrë:

(Të plotësohet në fletore pune: faqe 63)

Reflektim për rrjedhën e orës mësimore:

